

СТУПАНЪ

ЗЕМЛЕДѢЛСКО-ЕКОНОМИЧЕСКИ ВѢСТНИКЪ.

СТУПАНЪ излиза два пѣти въ мѣсецъ. Година цѣна е 5½ франка или 25 гр. турски пари предплатени.

Съ държаніе: Извѣстие. — Каква бѣше миналата година и каква може да бѣде идущата. — Ступанъ и Ступанка. — По народната експонія. — За земята (почвата) и за нейното приготвяне да са обработватъ на нея различни жита, сѣлки и трѣви за добитакъ. — Къщи смѣтъ. — Сушеніе мѣсо. — Разни.

Писма, дописки и спомоществованията са пращатъ до издателя и прииждателя Д. В. Храмова въ Видия.

ИЗВѢСТІЕ.

Съ настоящиятъ брой ние начинаме вече втората година на „Ступанъ“. Умоляваме почитаемите си настоятели, до които пращаме 1. брой, да побързатъ и да ни отговорятъ по колко листове да имъ пращаме за на прѣдъ. Колкото отъ испратенните ни листове са не намѣстятъ, нека ни са върнатъ назадъ. Които отъ нашите настоятели не ни отговорятъ до Февруария, ние ще смятаме испратенните до тѣхъ 1 и 2 бройове като на мѣстени, и ще продължаваме да имъ пращаме и другите листове, за които и отговарятъ.

КАКВА ВЪШЕ МИНАЛАТА ГОДИНА И КАКВА МОЖЕ ДА БЪДЕ ИДУЩАТА.

Като заночаваме вече новата година, не ще бѣде, мислимъ, излишно да хвърлемъ единъ кратакъ погледъ на миналата и идущата години да поразгледаме на кратко материалното (вещественото) състояние на нашия народъ. Най-напредъ трѣба да са запитаемъ: какъ сме започели по-многого отъ насъ новата година, какъ ще я преминемъ и какъ ще дочакаме идущата нова година? Отговорътъ на тѣзи питання не е твърде отъ благоприятните, като знаемъ *бережетьтъ* и *алжш-*

вершиите въ послѣдните минали години.

Ако речемъ да сравняваме последните минали години съ по-предшните, ние ще намѣримъ, че отъ година на година нашето вещественно състояние бива се повече и повече песносно и лоше; виждаме, че сиромашията зима по-голѣми размѣри почти въ всичките класове на народътъ; виждаме, че оплакванията отъ нѣмание борекетъ, алжшверши и пр. не преставатъ да са чуватъ на сѣкѣде почти изъ отечеството ни. Послушайте отчаятелниятъ гласъ на добруджанските селени, жетвите на които отъ нѣколко години насамъ никакъ ги не бива! А и колкото храна иматъ пемогатъ да видятъ никаква о-блага отъ нея. Ето що прочитаемъ въ една дописка отъ Тулча, помѣстена въ „*Источно време*“: „..... Продажби слаби, пари нѣма. Житото са продава 20—25 гроша цариградското кило, а ячмия 10—11 гр. Селените сж умислени. Стоката имъ не минава, а пари искатъ отъ тѣхъ сѣки часъ. За да платятъ много селените си испраздиха хамбарите до зърно. Изобилието малко улеснение докара на селското население, едно защото послѣдното много бѣше длъжно и сичко огиде срѣщу борчъ, друго защото малко бѣше са сѣяло. Борчали и безъ добитакъ, какво ще ти посѣятъ? Житото даде на килото 15—20 кила, но колко кила бѣха посѣли повечето селени? ...“ И отъ

Разградско са оплакватъ, че по причина на градътъ, който лѣтосъ убилъ сѣидбите имъ, пѣмаме достатъчно храна както за прѣхрана, тѣй и за сѣме. Подобни жалостни вѣсти и оплаквания са чуватъ отъ по-много мѣста на прострапното ни отечество. Жалостно е, наистина, нашето вещественно сѣстояние, което не клоии тѣжко скоро на подобряване. Жално е да глѣда човѣкъ, когато минава презъ селата, какъ мисирищата сѣ празни или сѣ слаби и недозрѣли полвинъ зърнати кочани, а вѣкои и по-малко. Това ние забѣляжхмѣ лѣтосъ въ едно наше пътувание. Сѣщото е почти и съ сичките други сѣидби, както и съ лозята. Ами какво да кажемъ за храната на добитакътъ? Сѣкиму е почти познато, че тѣзъ годишната храна за добитакътъ е много кѣтъ; но безъ храненъ добитакъ, който е, тѣй да кажемъ, най-необходимъ, и безъ който не може нито да са помисли за ступанство, — никой ступанецъ не може да върши никаква работа. Едно зло ражда друго, а това — трето и тѣй нататакъ.

При таковато сѣстояние на работите не трѣба да са чудимъ, защо расте сиромашията измежду народътъ отъ денъ на денъ се повече и повече. Ами какво ще бѣде на пролѣтъ, когато са свърши и онази малко храна, що иматъ вѣкои едвѣмъ да са исхранятъ поне до това време, а вѣкои вече отъ сега сѣ свършили храните си; и какво ще правятъ безъ семе, безъ нари и безъ добитакъ? Ами ако са притурятъ при това и даноците? Отъ казаното до тука са разбира, че идущата година не ще бѣде тѣжко отъ най-добрите, ако работите отиватъ се тѣй.

Питание е сега, какъ може са помогне на народътъ?

Ние прочитаме въ цариградските вѣстници, че въ тулчанско и другаде, дѣто не останало храна за семе у селените, щело да имъ са помогне съ храна отъ вѣкои царски *ушури*, за което и тулчанскиятъ мюгесарифиъ е направилъ вече рапортъ за колко била трѣба. Тази мѣрка на честното прави-

телство е една отъ благоразумните. Но работата е, че трѣба да са побърза съ това, защото въ противенъ случай бѣдните селени ще бѣдатъ принудени да сп продадатъ добитакътъ, безъ който не могатъ, както терзиятъ не може безъ иглата, и ще дадатъ мило за драго само и само да прекаратъ зимата. Ами на пролѣтъ?! Тогава сѣ скръстенъ рѣде. Отъ горниятъ отломакъ на тулчанската дописка ясно са види, че испразнените хамбари не даватъ на селените да сѣятъ много храна. Но ако селените сѣ сиромаси и бѣдни, то другите — гражданите — не могатъ да бѣдатъ по-добре. Може ли да ни увѣри вѣкой, че ако селенинътъ, орачътъ, не е въ добро сѣстояние, ако той е крайно бѣденъ, ако той нѣма съ какво да са прѣхрани, то гражданинътъ, търговецътъ и занаятчията ще могатъ охолно да живѣятъ, да добруватъ и пр.? Не вѣрваме. Ако селенинътъ гладува, ако той бѣдствува и страда отъ сиромашията, то, безъ съмнѣние, не ще бѣде добре нито на гражданинътъ, нито за сички други. Селенинътъ е който храни сички. Земледѣлието (то е основата, темелътъ за народното обогатяване), търговията (ако можемъ каза, че и ние имаме търговия) и индустрията (която токо-речи пѣмаме) сѣ трите, които могатъ повдигна вещественно (материялно) единъ народъ. Но у насъ, — както казахме — не е усъвършенствувано нито едно отъ тѣзи три главни извори за народното обогатяване. Къкахме, че отъ година на година ние се повече и повече осиромашаваме. Като е тѣй, трѣба ли да чакаме да дойде ножътъ до кокалътъ, че тогава да търсимъ лѣкъ (цѣръ) на злото? Трѣба и време е вече да помислимъ, и ние сами за подобряването на материялното си добросѣстояние, защото ако я караме се тѣй, както сме я карале до сега, то и идущите години не ще бѣдатъ по-добри за насъ.

Ние сме говорили и други пѣтъ, какво трѣба да правимъ, за да подобримъ вещественното си сѣстояние, но и за напредъ не ще престанемъ да показ-

ваме пѣтътъ, въ който трѣба да трѣгнемъ, — пѣтътъ, въ който сѣ вѣрвеле и вѣрватъ другите напреднѣли народи, които са славятъ днесъ съ искусства, съ художества и съ богатства. Защо да не послѣдуваме ние тѣзи народи въ опова, което е полезно за насъ? Пѣтътъ за насъ е изравненъ и исчистенъ отъ трѣгването, изисква са само да вѣрвимъ по него.

Видѣхме, че миналата година не бѣше твърде отъ добрите отъ кѣмъ берекетътъ (изобилието) и алѣшъ-варишите; колкото за идущата година има надежда, че сѣидбите, храните ще бѣдатъ по-добри; защото валѣ доста свѣтъ почти на сѣкаде, а свѣтъ е добро-творенъ за сѣдбите. Но какво ще творятъ сичко това, когато са е сѣяло малко? Като е тѣй, трѣба ли да са помогне на селените съ време или не?

СТУПАНЪ и СТУПАНКА.

Въ нѣкои отъ миналогодишните бройове въ „Ступанъ“, ние говорихме нѣщо върху длѣжностите на ступанката, домакината, кѣщовницата. Въ тѣзи си членове, ние разказахме що са изисква отъ една добра ступанка да прави, за да бѣде кѣщата ѝ въ добаръ редъ и домашните благодарни; какъ трѣба да са обхожда тя сирѣчь сичките домашни общо, и спрѣчь сѣмругътъ си частно и пр. За сичко това ние сме споменѣли нѣщо, но за длѣжностите, които иматъ мъжете кѣмъ жените, кѣмъ сѣмругите си, кѣмъ домътъ си и пр. не сме споменували нищо.

Нѣколко случки, които сме виждали сами съ очите си, и нѣколко, за които сѣ ни разказвали нѣкои наши приятели, какъ нѣкои мъже сѣ са отнасяли кѣмъ жените си, какъ тѣ са постѣпвали тѣй грубо съ тѣхъ, и то предъ други хора, щото и най-добрата жена би станала лоша, непослушна, неоправима и пр. Отъ това са пораждатъ кавги, крамоли и неспоразумѣния въ кѣщи. Но това е упростаително за единъ домъ; тамъ дѣто сѣ са вжѣкнали тѣзи зарази — кавги, крамоли и неспоразумѣния между мъжъ и жена, тамъ, думаме, не може да бѣде никакво добро.

По поводъ на тѣзи нежелани случаи, ние си позволяваме да кажемъ нѣколко думи за

недобрите постѣпки на нѣкои отъ нашите мъже, които сматратъ жените си като роби, и искатъ безусловно, щото жените имъ да иматъ робски страхъ и да треператъ предъ тѣхъ като предъ нѣкои деспоти. Думата ни не е за сичките мъже. Времето, въ което живѣемъ, не е срѣдне-вѣковно; ако ние са мислимъ, че имаме неограничена власть надъ жените и че тѣ трѣба слѣпо да ни са покориватъ и боятъ за каквото щѣло и нещѣло, то ние са лжемъ страшно. Сѣки ступанъ трѣба да има ступанката си като негова другарка, а не като робиня, защото робътъ може да отхране само робъ. Ако ние сматраме жените като робини и ги дѣржимъ за таквизи, то и дѣцата, които тѣ отхранватъ и отгѣдватъ, не могатъ да бѣдатъ по-добри. А желаеми ли ние да умножаваме този родъ хора! Ние казахме, че по поводъ на нѣкои очевидни случаи пишеме тѣзи редове. Случавало ни са е на нѣколко мѣста да бѣдемъ свидѣтели, когато сѣ са сваждали ступанъ и ступанка, мъжъ и жена, и то въ присѣдственето на нѣколко други лица. Поводъ на кавгата сѣ давали почти сѣ мъжете. Тѣ захватътъ най-напредъ да псуватъ, да натикватъ, да изричатъ обидителни за жените думи и други и др. т. и отъ това са подкачи кавгата. Друго. Прѣди нѣколко дни, като са разговаряхме съ единъ приятель върху тѣзи работи, между другото ни разказа и слѣдующето: Единъ денъ като са расхождали съ единъ неговъ познатъ, придруженъ отъ жената си и отъ други още нѣколко приятели, жената на неговиятъ познатъ запитала мъжътъ си за нѣщо, а той, намѣсто да ѝ раскаже и обади за каквото го питала, обжрналъ са кѣмъ нея и захваналъ да я подиграва предъ хората, че била глупава и други такива, за дѣто не знаела таквизи малки работи и пр. Много подобни примѣри са срѣщатъ, за жалость, въ фамилиарниятъ нашъ животъ.

Е, кажете ни сега, може ли са поправи единъ човѣкъ, ако го псувашъ, хощашъ и засрамвашъ предъ други? Ние мислимъ, че сладките думи много по-силно дѣйствуватъ за поправенне, отъ колкото многото гюрюлти, кресаци и нападения. И въ жените има, наистина, слабости, както и въ мъжете, и другите иматъ кусури, но тѣзи кусури могатъ са поправи по-сподучливо съ добаръ

начинъ, отъ колкото съ викания, крякания, карания, хокания и засрамвания; трѣба взаимно споразумѣние между двѣте страни. Ступанътъ и ступанката трѣба да знаятъ и да са увѣрятъ, че за тѣхъ нѣма никой другъ по-ближенъ, никой другъ по-вѣренъ, по-искренъ, освѣнъ пакъ тѣ сами по между си; трѣба да знаятъ, че събрани единъ пѣтъ, тѣ ще преминатъ заедно цѣлятъ си животъ, до като дойде единъ день смъртта да покоси животътъ имъ и да ги раздѣли; трѣба, думаме, да знаятъ, че веднажъ събрани и свързани съ святата връзка на бракътъ, после свързани чрезъ дѣцата, нищо не може и не трѣба да прекъсна тѣзи връзки. Като стѣй, не трѣба ли да са убѣдятъ и двѣте страни — мъжътъ и жената, — че тѣ не трѣба да са противятъ много единъ другиму и да са сваждатъ за нищо и никакви работи? Не трѣба ли и двамата еднакво да са грижатъ за доброто на къщата си? Не трѣба ли да си живѣятъ по между си въ миръ, съгласие и любовъ? Трѣба, и сичко това може да стане, само ако желаятъ и двѣте страни.

Още нѣколко думи къмъ нѣкои мъже и свършваме. Има мъже, които по цѣлъ день киснатъ въ кръчмите и кафенетата, и жалко имъ е да напуснатъ тѣзи най-мили и драги за тѣхъ смърталища. Тамъ тѣ са занимаватъ съ много важни работи, като на пр. съ играене на карти, билиардо, тавла и пр., а при това отъ време на време имъ са носи и ракийка — сжспни животъ и къща. Като си отидатъ вечеръ късно у домътъ, ако имъ е малко нѣщо негодно, захващатъ да псуватъ и да са каратъ; а въ такавъ случай не може да има миръ и споразумѣние въ тѣзи къща. Ние не казваме, че никакъ не трѣба да са сжжива въ кафене, не! Нито е срамота, нито е грѣхота рѣдко да отива човѣкъ въ кафене за да са вижда и поразговарва съ приятели, но да кисни въ него по цѣли дни, това е голѣма загуба, както нравствена тъй и вещественна, за единъ човѣкъ, който желае да е колко-годе редовенъ въ работите си и въ съгласие съ домашните си. Такави и други още кусури отъ страна на нѣкои мъже сж по нѣкогажъ причина на домашно неспоразумѣние, което има за слѣдствие голѣми неприятности.

ПО НАРОДНАТА ЕКОНОМИЯ.

(Продължение отъ 11 и 12 прит.)

Сжщата сждба, която бѣше постигнала Римлянитѣ, постигна и Гърцитѣ, и Испанитѣ, на най-послѣ, и Сѣверо-Американскитѣ държави, въ които учения мъжъ — въ онова время посланикъ — Морелъ доказалъ съ статистически доказателства, че въ държавитѣ подъ име: Конектикутъ, Massachusetts, Rhode-Island, New-Hampshire, Maine и Vermont снадало плодородието на пшеницата, (въ расстояние на 10 години отъ 1840 г. до 1850 г.) на половина по-малко, на картофлитѣ на $\frac{1}{3}$ и т. н. А икъ въ 1858 год. бѣше прѣсметналъ Н. С. Сагеу че, само киселина фосфориста (PO_5) и потасни вещества ($KO+?$), които са отиѣматъ сѣка година на тамкашнитѣ нивы, съ различни изсилителни растѣния, струватъ повече отъ 20 милиона талира (1 талиръ = 21 $\frac{1}{2}$!) — Въобще пѣкъ сичкитѣ минерални вѣщества, които ся изчерпватъ отъ тамкашната земя сѣка година, струватъ за 1500 милиона бушла*) пшеница и др. храни!! —

А дали нѣма намъ да грози сжщата пропастъ, които погълна толкова милиона други народи? да ли не може и нашата земя да ослабни и да ся промѣни отъ рай въ пуста пропастъ, въ която да намѣри цѣлъ Български народъ своя гробъ?! —

— Както азъ така и сѣки другъ не би пожелалъ подобна бждщностъ на нашето отечество, но пакъ, за жалостъ, сме длъжни да исповѣдаме истината — каквото би исповѣдалъ и сѣки другъ добръ опознатъ съ тѣзи работи, човѣкъ — т. е. че ако ся не свѣстимъ по стѣт время за по-доброто осигоряване на нашата бждщностъ то непременно ще свършимъ съ сжщата нота каквото и другитѣ горѣспоменати нещастни народи свършили. Баремъ имамъ доказателства че сме почти трагнали по сжщия пѣтъ, по който тѣ бѣха тръгнали.

За да увѣрж читателитѣ, то съмъ приготвилъ малки едни смѣтки, които показватъ съвсѣмъ вѣрно какъ ние незнаемъ още да цестимъ.

*) Бушелъ са парича оная Американска мѣра, съ която мѣрятъ жито. Единъ бушелъ има около 30 оки.

Прѣзъ 1873—74 год. ся изнесло само отъ Видинското пристанище повече отъ 150000 оки захере (пшеница, ечимикъ и курузъ), въ които съмъ пресметналъ, че са съдържа около 300,000 оки минерални вѣщества, които растѣнието е отнѣло на земята. Въ тѣзи минерални вѣщества сѣруватъ само:

Киселина фосфориста (PO_5) . . 10909 гр.
Потасенъ оксидъ (KO) 3409 „
Магнезень и варенъ оксидъ
($\text{MgO} + \text{CaO}$) . . 100 „

Киселина симпурова и ид.
($\text{SO}_5 + ?$) 20 „

Вкупнѣ струватъ 14438 гр.

Другитѣ останали, като на пр. Содень оксидъ (NaO), Киселина кремъчна (SiO_2), Желѣзни съединения ($\text{FeO} + ?$), Симпуръ (S) и много други, не съмъ ги нито гуждалъ въ смѣтка, като по-маловажни въ това.

Сега нека да си размисли читателя самъ, колко подобни пристанища и колко години нарѣдъ сж биле свидѣтели на подобни опропастиния за пѣла наша мила райска земля, на вѣрвамъ, че заключението на съкого ще бѣде това, което спомѣнахъ и погоре, т. е., че ако продължаваши и за нарѣдъ тѣй безрасѣдно, то много жялостна бѣдѣщностъ ще оставимъ на нашитѣ потомци, които ще ни кълнатъ и проклинатъ съвсѣмъ праведно, защото ще знаятъ, че сме биле хора отъ деветпаететия вѣкъ, хора които живѣли въ времято на велепроцутаго Либига, хора на които науката нмъ е сама показвала пътя и срѣдствата, по които да настѣпимъ и какво да вършимъ, и пакъ тѣзи хора опропастиха съ своего немарение — цѣло свое поколѣние!!

Другитѣ народи ако глѣдатъ съ 4 очи да могатъ повече да уголѣматъ плодородието на своитѣ нивы, то ние и безъ да размишляваме повече, вършимъ оначното. Така на пр. другадѣ глѣдатъ и чрѣзъ различни други срѣдства да приготвятъ добра храна въ земята съ торение не само обикновенъ торъ, но употребяватъ въ това и разни искусствени други торива, каквито сж Суперфосфата, Гуаното, потасни торове, гипсъ и ин. други. Даже, Англичинетѣ още въ 1800 год. първъ пътъ си правеха суперфосватъ отъ

коститѣ, които нанесле изъ чуждина въ своята земля и то за една съвсѣмъ ничтожна цѣна купечи, и тѣй отъ день на день се поправиха своитѣ нивы.

(Продължава са).

Михаилъ Георгиевъ.

ЗА ЗЕМЯТА (ПОЧВАТА) И ЗА НЕЙНОТО ПРИГОТОВЛЕНИЕ ДА СА ОБРАБОТВАТЪ НА НЕЯ РАЗЛИЧНИ ЖИТА, СЪИДБИ И ТРѢВИ ЗА ДОБИТАКЪТЪ.

(Глѣд. послѣд. прит.)

До сега ние говорихме само за образуването на минералните части въ почвата, но ние вече знаемъ, че почвата сжстои и отъ органически вещества; затова нека разглѣдаме сега отъ дека сж са земале тие вещества и какъ сж тие влѣзле въ почвата?

Ако обжрнемъ внимание на голѣмѣте камане, ксѣто са показватъ надъ повърхността на земята, то ние ще да забѣлѣжимъ, че тие камане почти съкого биватъ покрити съ една растителностъ, която истинна е твърде слаба и бѣдна. Тая растителностъ са сжстои отъ мъхове и отъ лишаи. Представете си сега пакъ, че повърхността на земята, на която ние сега ореме, е покрита насѣкаде съ каменни пластове, и че тие пластове сж покрити съ оная първа растителностъ, която са сжстои отъ лишаи и отъ мъхове. И така, когато отъ влиянието на гореказанните причини захвае да са сжставлява неорганическата частъ на почвата, т. е. когато каменните народи захванатъ да са разсипватъ, то съ тѣхъ заедно умиратъ и ижрвите растения и намѣсто тѣхъ израстватъ други нови. Ижрвите отъ дѣйствието на дждовете и на вѣтровете са размѣсватъ съ неорганическите части на почвата, дѣто и захвататъ да гниятъ отъ влиянието на топлината и на влажността. И така, когато въ ижрвобитната почва са събере достаточное количество перегной или изгнили и гиющи останки отъ мъховете и отъ лишаите, то такава почва става вече способна да никнатъ на нея и други растения, т. е. тревы и джрвета. Съмето на тие тревы и джрвета, като са занесе отъ вѣтарѣтъ или отъ

птиците, пада на тая почва, пуца коръни и пзниква; по защото пластът на тая почва, въ който могат вече да живѣятъ растения, е още твърде тънакъ, то коръните на тие тревы, а особено на дърветата, като отиватъ се по-надълбоко и по-надълбоко, скоро посрѣщатъ спънка въ пластове на неразсипаниятъ още камакъ. Разбира се, че оние растения, на които коръните сж слаби, като не намиратъ доста точно ровка земя, за да растатъ, умиратъ и коръните имъ, разклонѣни по повърхнината на камакътъ, изгниватъ и увеличаватъ количеството на перегнойтъ; а оние, на които коръните сж яки, като влѣзатъ въ пукнатините на камакътъ, растатъ и надѣбляватъ се повече и повече и съ това правятъ пукнатините по-голъми. Въ тие пукнатини влиза вода, която и захваща да разлага сжставните части на камакътъ. Освѣнъ това, когато гниятъ растителните останки, т. е. коръните, стѣблата и листата, то се образува такавъ сжщо газъ, какавто се образува и отъ дишането на животните, т. е. образува се вжглена кислота. Дъждовната вода, като прониква презъ тънкиятъ пластъ на новата почва, попива въ себѣ си тоя газъ и още повече помага за разсипването на камакете. И така, ние видеме, че растителността съ своите останки, като служи за образоването на органическите части на почвата, въ това сжщо време помага да се обжрнатъ твърдите каменни пластове въ по-ровео сжстояние. Разбира се, че сичкото това са само говори така скоро, но не така скоро то става, а трѣбать цѣли стотини, даже и хиляди години, за да може каменната, безплодната или покритата съ лишаи и съ мжхъ земя повърхнинна да се преобжрне на плодородна почва; на освѣнъ това, за да стане тя истевски плодородна, то трѣба досга много топлина и влажностъ, а ние видеме, че на земята и до сега има много такива мѣста, дѣто или топлината е твърде много, а влага нѣма никаква, та, като-рѣчи, нищо не може да расте, а сичко си остава голъ камакъ и сипкавъ пѣсакъ; или пакъ наопаки: виждаме че влагата е твърде много, а топлината твърде малко, така щото на такива мѣста расте само едичъ мжхъ или само такава една доша

трева, която, като-рѣчи, за нищо не струва. сега ние вече знаемъ какъ са обрѣнати въ почвата нейните сжставни части, органическите или пзгаряемите, и неорганическите или неизгаряемите. Но трѣба още да пригуримъ, че органическите вещества въ наносните почви са образувать много по-бързо, нежели въ другите. На тие почви, — освѣнъ останките отъ растущите на тѣхъ тревы, — водата нанося множество водни растения, разлпчни тревы, измити заедно съ земята отъ брѣговете, и най-послѣ, цѣли стволоче отъ паднали въ нея дървета. Сичкото това, като са завлѣче въ наносната почва, изгнива и образува пластъ отъ плодородна земя. Ето защо тоя пластъ на наносните почви почти сѣкога бива по-дебѣлъ, нежели на оние, които са намиратъ по високите мѣста.

(Продължава се).

К Ж Щ Н И С М Ъ Т К И.

Въ сѣка кжца е необходимо нужно да са знаятъ точно годишните доходи (приходи, гелишатъ) и разноси, и да са внимава строго на това, щото да не са харчи повече на день, отъ колкото ни позволяватъ приходите, т. е. да не са простираме повече отъ чергата си; и не само това, но още и да глѣдаме да сплитяваме по нѣщо отъ приходите, ако са може. У сѣка добра и доброурелена кжца, казахме, трѣба да са знае точно до колкото е вжзможно, колко е нейниятъ годишенъ приходъ, и този приходъ да са расподѣли тѣй, щото тѣзи кжца да не потъне въ дългове, (борчове), отъ които са поражда домашната незадоволностъ, раздоръ и нещастие. Една кжца като има твърде малко приходи на годината, а ако глѣдашъ на разноските, които обикновенно биватъ много и разнообразни то трѣба най-напредъ да са доставя, купува, онова, що е необходимо нужно, после онова, що е ползъно, а най-после онова, що е угодно, хубаво и за удоволствие: разумѣва се, че при това трѣба да са мисли и за бжджщностъ, за напредъ. И тѣй никога да не са купува нѣщо повече, отъ колкото е потребно. Сичко, що са купува, трѣба добре да са разглѣдва; да не са оставяме, облягаме само на продавачите, които винаги хвалятъ стоката си, че е добра.

Най-доброто сръдство за да бѣде ступан-
ството въ добаръ редъ е да са държатъ кѣ-
щни сметки. Безъ това не са знае какво са
внеса и какво са харчи въ кѣщи.

За по-лесно разбиране, какъ трѣба да са
бѣлѣжатъ приходите и разносните, що ста-
ватъ въ една кѣща, ние излагаме по-долу е-
дна таблица, които да служи като примѣръ

за онѣзи, що желаятъ да държатъ сметка
(хесапъ) и да знаятъ колко приходъ и колко
разноски (масрафъ) иматъ на мѣсецъ въ кѣ-
щата си. На краятъ на сѣки мѣсецъ явно ще
са види, ако са е похарчило повече отъ при-
ходътъ и въ такъвъ случай човѣкъ може да
понамали харчовите си, като не купува нѣща,
които не сѣ до толкова нуждни.

К Ѣ Щ Н И С М Ъ Т К И.

Отъ 1. Януария 1875 год. до краятъ на сѣщиятъ мѣсецъ.

Януарий	День	Приходъ		Расходъ	
		Гроша	Пари	Гроша	Пари
	Готови пари отъ Декем. 1874 год.	250	—	—	—
2.	За шевъ една дрѣха на П. Иванова	140	20	—	—
„	На слугинята	—	—	50	—
3.	За кѣрии на кѣщата	—	—	150	—
4.	Подароци за новата година	—	—	20	30
„	Дихва отъ г-на Нв. Николовъ	230	—	—	—
5.	За шевъ една женс. дрѣха на г-ца Нв. Георгева	120	—	—	—
7.	На обущарѣтъ г на Т. Христова	—	—	100	—
10.	За поръчаната работа на г-ца К. М. . . .	190	30	—	—
15.	Заплата на работниците	—	—	110	—
25.	Разноски за въ кѣщи	—	—	180	—
„	За шевъ на една дрѣха	170	—	—	—
30.	Заплата на работниците	—	—	110	—
31.	Кѣрия отъ единъ дюгень	200	—	—	—
„	За една дрѣха отъ Р. Петрова	50	—	—	—
„	Разноски за въ кѣщи	—	—	150	—
Сички приходи		1351	10	870	30
Сички расходи		870	30		
Оставатъ готови пари		480	20		

По този начинъ може да са бѣлѣжи за сѣки единъ мѣсецъ, и ако са напѣлни едната
страна на тефтерѣтъ, събиратъ са приходите и расходите отдѣлно, после са отбива едното
отъ другото, а остатокътъ са принася на другата страна, като са пиши предъ него: при-
несени.

СУШЕНИЕ МЕСО.

Много свини и прасци са исклаватъ по
насъ по Рождество Христово, но твърде мал-
ко сѣ онѣзи ступани и ступанки, които зна-
ятъ да уредятъ както трѣба месото и сла-
нината за да бѣдатъ по-вкусни за ѣденне и
да траятъ повече време безъ да са повре-
датъ. Ние сме имали случай да ѣдеме на
много мѣста по насъ пресолено и ограниено
свинско месо, както и сланина. А отъ що
происхожда сичко това? — Отъ незнаниято.

По други мѣста хората сушатъ на димъ
свинското месо, — бутоните и др. — което
става тѣй вкусно и сладко, щото да не мо-
же човѣкъ да му са наѣде, а освѣнъ това
може да трае и много време безъ да са по-
вреди нито най-малко.

Сушенето месо на димъ не е бо' зна ка-
ква мѣчна работа; довольно е да са закачи
посоленото месо на камината, дѣто има димъ
(пушакъ), и да виси тамъ до тогава, дорде
изсъхне и са напуши добре. Камината трѣ-
ба да бѣде чиста. За сушене месо не трѣ

ба да има много димъ; главното е добре да изсжхне месото. На нѣкои мѣста по насъ сушатъ свинското месо, като го окачатъ подъ стрѣхите, дѣто стои дорде изсжхне. Въ такавъ случай добре е да са намазва месото съ дървенъ оцетъ. Оцетътъ има сжщото свойство каквото и димътъ, т. е. запазва месото отъ вредителните животинки, отъ мухультъ и отъ гниенкето, които развалятъ и повреждатъ месото; но като изсжхне веднашъ, то вече са неразвадя. Месо, което са суши на димъ, може да са повреди 1) отъ много горѣщъ димъ и 2) отъ водната пара и вода. Отъ много топлинъ и сухъ димъ повърхнината на месото бърже изсжхва, става кора, която са распуква, а отъ топлината може да са растопи нѣщо и отъ мастъта. Оттова и месото не бива добро нито на глѣдъ, нито на вкусъ.

Водната пара и водата или влагата, що са набиратъ по месото, сж по-вредителни отъ колкото голѣмата горѣщина. Ако месото е покчено въ готварницата, или тамъ, дѣто са ператъ ризи или други дрѣхы, то ще са натрупатъ на него много водни пари, които го оставятъ скоро да изсжхне. Затова трѣба да са внимава за сичко това, когато са суши месо. Когато са извади месото отъ солъта и са тури да сжхне, добре е да са посипва съ малко трици, и то за това, защото става по-малка кора на месото; а освѣнъ това, ако са случи да са набератъ повече водни пари на него, то влагата остава повечето на триците. После лесно са отстраняватъ триците.

Добрите свински бутове трѣба да бждатъ изъ вжнъ гладки, вжжелти; а отъ вжтре — червени, сочни, крѣхки и сланината имъ бѣла. А нехвалитите бутове изъ вжнъ биватъ черни и твѣрди (яки), отъ тѣхъ тече мастъ; месото имъ, като са нареже, бива тмно или желтеникаво, сухо и безвкусно, мастъта му е желта и мека, а кожата много дебела.

У свинското месо има, особенно ако е отъ болна свиня — единъ видъ малки микроскопически животинки, червейчета (Trichinen), които сж много вредителни за човѣка. Но ако такова месо са свари и ли опече добре, то не е толкова вредително.

Тѣй сжщо трѣба да са глѣда и по сушените сзици да нѣматъ знакове отъ цирей и пжпки, които явно ни доказватъ, че сж отъ болнави животни.

Сланината е толкова по-добра, колкото по-добре сме хранили свинята или прасето, колкото по-добре посодили, т. е. не твѣрде много не твѣрде малко — срѣдно, — и ако сме я на димъ сушили. Добрата сланина трѣба да е дебела, тежка, крѣхка и вкусна. Не е добра, ако капи мастъ отъ нея, ако е мека, жедта, или ако нагарча.

РАЗНИ.

Какъ трѣба да се приготви месо. — Колкото повече кжрвь и сокъ има у месото и колкото е по-меко, толкова повече храна има въ него и толкова по-лесно са смисла. И тѣй най-добре е да са приготви месо на такавъ начинъ, съ който месото губи най-малко сокъ и става по-меко. А то са постигва, ако са пече месото, и то най-добре на ржженъ. Много добре ще бжде, ако са тури месото въ оцетъ, преди да е печено или варено. Може да умекне още, ако го оставимъ да постои на чистъ въздухъ. Ако искаме да бжде вареното месо добро, сочно, трѣба да го нарѣжмъ на голѣми части (парчета), и тутакси да го туримъ въ врѣла вода да ври на силенъ оганъ. Въ такавъ случай супата (чорбата) ще бжде слаба, но месото — по-добро, защото въ него остава почти сичкиятъ сокъ. Ако ли пакъ искаме да имаме добра супа, трѣба да са нарѣжи месото на малки части и да са тури въ студена вода, по-малко по-малко да са подклажда да ври. Печеното, задушеното и вареното месо са смисла по-добре, отъ колкото сушеното.

— Дружество противъ мжчението на добитакътъ. — Преди петъ години въ Неща са сжстави едно дружество противъ мжчението на добитакътъ. Сѣки, който желае, може да са запиши членъ въ това дружество, и плаща само единъ фиоринтъ, или 10 гр. Ние не познаваме други нароуль, който да мжчи и бие добитакътъ ситѣй, както насъ. Въ Англия има законъ да наказватъ оногова, който бие и мжчи добитакътъ си. Арабите обичатъ конете, както дѣцата си. Ами ние. Ние са обхваждаме най-свирепено съ добитакътъ си! Хората сжставятъ и дружества за да са дигни мжчението и биенето на добитакътъ. Трѣба и ние да бждемъ помидостивни къмъ горкия добитакъ, който ни върши толкова работа.

— Пощански канцеларии въ Европа. — Въ Европа има днесъ 56,660 пощански канцеларии, отъ които най-много има въ Англия — 12,000; въ Германия има 5775; въ Австро-Унгария 5660; въ Франция 5177; въ Руссия 2129, и т. н.

ОТЪ РЕДАКЦИЯТА.

Въ Тжрпово г-ну С-ву. Приехме писмото Ви; благодаримъ Ви за услугите, що правите намъ и на народътъ ни. Вашата дѣятелностъ ни е позната. Здравейте!

Въ С... г-ну Т. Като на Васъ приятели имаме надѣжда. Дѣлжимъ Ви признателностъ. Бждете здрави!

Въ Ж. г-ну Р. Кадѣ остана Вашата дѣятелностъ? Не трѣба да са уморява човѣкъ тѣй скоро. Трудъ!

СТУПАНЪ

ЗЕМЛЕДѢЛСКО-ЕКОНОМИЧЕСКИ ВЪСТНИКЪ.

СТУПАНЪ излиза два пѣти въ мѣсецъ. Годна цѣна е 5½ франка или 25 гр. турски пари предплатени.

Съдържание: За работата. — По нородната економия. — За земята (почвата) и за нейното приготвяне да се обработватъ на нея различни жита, сѣменни и трѣви за добитакъ. — Какъ си водятъ пята (лекета). — Какъ са прави скръбѣла. — Готварски съдове. — За правето. — Разни.

Писма, дописки и спомоществованията се испращатъ до издателя и приѣждателъ Д. В. Хранова въ Видинъ.

ЗА РАБОТАТА.

Сѣко напѣвание на силите, сѣко напѣгане отъ страна на нѣкое живо същество, което работи за нѣкоя извѣстна цѣль, нарича се *работа, работение*. На пр. хората копаятъ и оратъ, сѣятъ и женатъ; други дѣлатъ, коватъ, предатъ, такатъ, боядисватъ, шиятъ, пишатъ и смѣтатъ; трети ловатъ риба, пренасятъ храни надалечъ и т. н. За сичко това са изисква усилия на тѣлото и на духътъ, изживение отъ сила и време. Сичкото това са прави за удовлетворение на човѣческите нужди. Измежду човѣческите нужди и тѣхното удовлетворение стои работата. Съ други думи речено: ако иска човѣкъ да удовлетвори или задоволи нуждите си, той трѣба да са предаде на работа, трѣба да работи. Тѣлесното или умственното напѣгане, което не е нищо друго, освѣнъ работение, прави по-много отъ хората да осѣщатъ нѣкаква си тежота. Отъ това произлиза, дѣто човѣкъ е нѣкакси наклоненъ да иска да работи по-малко, а да живѣе по-добре, — съ по-малко мъка по охолетъ животъ.

Работата са нарича по нѣкогажъ и *трудъ*, а тази дума показва истинското значение на работата. Хората са предаватъ на работение, на трудъ, защото удовлетворенияго, което имъ докарва ползата отъ него, надмива мъката, която трудътъ налага на тѣлото

и на духътъ имъ. Тѣ работатъ, защото мъките отъ работата са много помалки отъ онѣзи, които дохождатъ отъ лѣнността, отъ мързельтъ. Работата е благословена. Човѣкъ като работи, закъпува морално. Съ работеннето той са издигва надъ природата и я усвоява, а като я усвоява, т. е. открива и изнамерва нейните закони, той става се повече и повече независимъ отъ нея, става по-самостоятеленъ, неговата личностъ са развива повече, и има повече сръдства, съ които са усѣща много по-силетъ. Въ онѣзи страни на земното кълбо, дѣто човѣкътъ е билъ най-повече припуденъ да работи, — тамъ, думаме, най-много са е развила цивилизацията. Магголтъ е казалъ тъй: „Работата е сръдство, чрезъ което са възвишава и напѣдва човѣчеството.“ Като е тъй, има ли съмнѣние, че онзи, който не обича работата, а са е предадъ на леностъта, единъ денъ ще бѣде сетепъ сиромашъ и ще гладува? Този, който не работи днесъ, може безъ съмнѣние да отиди да са расходи или пѣкъ да са позабавлява повечко време въ кафенето или другаде; ако ли е той сиромашъ, тогасъ той утре не ще има какво да ѣде. Днешната работа е очевидно много по-лека отъ мъките на утрѣшниятъ гладъ.

Наистина, богатиятъ може да са расхожда по-често отъ сиромашътъ безъ да е изложенъ на бѣдствията и на гладътъ; но безъ работата богатството

скоро са изгубва. И тъй богатиятъ работи, защото работата е за него по-малко мъчителна отъ загубата на богатството му.

Нека положимъ, че сѣка работа изведнажъ би престапала, лесно е тогазъ да са разумѣе, че гладътъ и бѣдността тогъ часъ биха натиснали и богатиятъ и сиромакитъ. Отъ утрѣшниятъ день биха са свършили и хлѣбътъ и месото и зеленчукътъ, защото хлѣбарѣтъ, касанинътъ и градинарѣтъ праднуватъ. Напраздно бихте чакали вашиятъ обѣдъ и вашата вечеря, защото нѣма кой да ви пазотви. Вашите обувци, вашите дрехи като са износѣтъ веднажъ ще станатъ на дрипи и нѣма да са замѣнятъ съ нови, защото облеклата и обувката не са раждатъ по дървостата. Това, което би постигнало васъ, ще постигне и сичките други човѣци. Нивите, къщата и среброто на богатите неможаха имъ послужа на нищо, защото безъ работата нивите не раждатъ плодове и заплатата не помага нищо, защото какво можемъ да придобиемъ съ среброто, когато нѣма произведения, които да купимъ, когато нѣма работата, която ги произвежда.

Безъ работата хората щѣха да са положени на най голѣми лишения, защото жърпата, овъшките на дървостата и сичко, което земята произвежда отъ само себе си, не може да бѣде достатъчно, освѣтъ за нѣколко дни на годината; гладътъ би принудилъ човѣците да са ѣдатъ единъ другъ. Когато единъ човѣкъ часно не работи, когато другите работятъ, въ този случай неговото бездѣйствие не може да има толкова вселбично и опасно влияние на цѣлото общество; но този осамотенъ и бездѣйственъ човѣкъ ще бѣде принуденъ скоро да проси у другите, и лесно е да са разумѣе, че просечеството е най-мъчителната отъ сичките работи. Има ли нѣкой измежду васъ, който да не се увери въ това, че бездѣйствието или лѣнността е една отъ най-омразните пороци? Тя (лѣнността), освѣтъ дѣго довежда човѣка до най бѣдно състояние, е вредителна

още и за самото здравие. Когато е тъй, не трѣба ли да са убѣдимъ, че работливостта е една отъ най-добрите средства за народното обогатяване? А като таква работливостта трѣба да са усвои отъ сички насъ.

ПО НАРОДНАТА ЕКОНОМИЯ.

(Продължение отъ 1-й брой.)

Stefense ни разказва, че въ 1848 год. са донесло въ Англия 32,583 тунъ (1 тунъ има около 800 оки) кости за ториво, а въ последните години съ изчислени, че коститъ, които са устрѣбляватъ тамъ за торение, струватъ годишно повече отъ 900 хиляди лири стерлинги. Но и на това Англичанетъ не съ са свърѣли, ами пакъ тѣ бѣха първитъ, които въ 1841 год. докараха въ Англия 7 гемии, които бѣха патоварени съ 1700 тунъ гуано, и не са мина много врѣмъ и ето въ 1845 год. числото на гемиятъ, които пристигнаха въ Англия стана съ гуано, порасна на 680 съ товари повече 220,934 тунъ, погъ тогазъ и до сега непрекъснато сѣ повече и повече напредватъ въ туй, когато ние не че нѣмаме още хаберъ отъ тѣзи искусни торива, но даже нито съ обикновенни торива не торимъ на сѣкадѣ тъй както трѣбва. Ето защо Англичанетъ съ по богати отъ нѣтъ и зато нивитъ нивы и ливади даватъ двойно и тройно повече отъ нашитъ. Мнозина ще ми отговорятъ, че нашитъ нивы немагъ нужда отъ подобни торива и др. такви старания каквото това вършатъ Англичанетъ въ своитъ нивы, нѣма сичкитъ наши нивы — хвала Богу — съ си доста сила отъ природата, но да ли съ сичкитъ такива? Макаръ и да бѣха, пакъ трѣба да помислимъ: да ли ще да останатъ вѣчно сѣ тѣ плодородни, когато глѣдами, че са отзема повече отъ нивъ, отъ колкото да са награждатъ за огнѣготъ? Какво равновѣсие ще удържимъ ние послѣ въ плодородността на такива нивы? Нѣма ли да доде врѣмъ когато и тѣ ще да ослабнатъ, както сѣка друга земя? Не е ли то нѣко съвѣтъ естествено, че ще доде едно време, когато и въ нивъ нѣма да остане никаква почва сила, за да може да възбуди ново сѣме въ земята и

да произведе отъ него растѣние съ добъръ плодъ?! — Сички знаемъ това и сички трѣбватъ да исповѣдаме, че Богъ имъ да прави пзвъпрѣдни чудеса съ нашитѣ нивы, но че ще останатъ такива, каквито са постаремъ сами да си ги приготвимъ.

Ето защо сж, казвамъ, намъ пуждни фабрикитѣ, защото не само че не ще бждемъ принудени относѣ да даваме на чужди хора паритѣ си, — каквото го вършимъ сега, — и не само, че като прѣработваме различни сурови произвѣдения у насъ си, то и остатѣнитѣ отъ нихъ ще могатъ ни послужатъ за да върнемъ на нашитѣ нивы баремъ чистъ отъ онова, което сме имъ отнѣли, а съ това да потвърдимъ и успоримъ по-добре бъдещата плодородностъ на нашитѣ нивы, но заедно сначалами още повече отъ фабричитѣ, защото само чрезъ нихъ ще можемъ видѣ сами ползата отъ нашето си богатство, съ което ни е надарила самата природа: — само нихъ, казвамъ, ще можемъ стана и ние богати и ще можемъ са приготви на сигорна бъдещностъ за нашего благоденствие и слава, което сж единичнитѣ условия за съществуването на единъ народъ въ правъ смисълъ на думата като таквъ на земята; защото само този народъ, който знае самъ какъ да употреби богатството на своята земя въ своя полза, само този народъ, казвамъ, може база за себѣ си, че е наистина народъ богатъ. — Още повече трѣбна да са стараемъ да напѣрждаме въ сичко това, защото и самитѣ врѣмена, въ които живѣемъ изискватъ хора дѣятелни и презирателни, хора, които съ науката само да знаятъ да избератъ за себѣ си сичко онова ползвено, което е приготвилъ създателя въ природата. Не ли са намѣрваме въ най-образованитѣ врѣмена на деветнаесетти вѣкъ, въ вѣкитѣ, въ които съ блестящата пишемъ, съ сѣтницето изобразяваме, съ парата надъ земята и съ въздуха подъ земята за своитѣ цѣли са гонимъ, а въ този вѣкъ ние още ли ще дремемъ?

ВИДНИТЪ, 1874.

Поежуря.

Михаилъ Георгиевъ.

ЗА ЗЕМЯТА (ПОЧВАТА) И ЗА НЕЙНОТО ПРИГОТОВЛЕНИЕ ДА СА ОБРАБОТВАТЪ НА НЕЯ РАЗЛИЧНИ ЖИТА, СВИДБИ И ТРѢВИ ЗА ДОБИТАКЪТЪ.

(Глѣд. 1-й брой.)

И така, онзи пластъ на земята, — въ който са заѣчва растението съ своите корѣни и въ който, навѣ чрезъ своите корѣни, намиря своята потрѣбна храна, — са нарича почва. Тая почва са сжстои отъ органически и неорганически вещества, размѣсени между себѣ си. Количеството на органическите вещества или на перегноитѣ, спорѣдъ плодородието на почвата, бива твърде различно; но сѣкога е по-малко, нежели количеството на неорганическите вещества. Както едините, така и другите вещества, т. е. както органическите, така и неорганическите, сж еднакво потрѣбни, за да нарасе и за да са развиетѣлото на растенията, които човѣкътъ употребува, а за това и обработва. Но за да разберемъ сичкото това, ние трѣба да знаемъ какъ са питаятъ или хранятъ растенията. Ако земемъ една сѣмка отъ едно каквото и да е растение, ако я завнемъ въ мокра дрипа или въ едно парче плѣстъ и ако поддръжаме въ нея постоянно влага и топлина, то сѣмъ знае, че сѣмката слѣдъ малко време ще да пусне и стеблице, и корѣнчега. Това стеблице ще да са издѣче, но скоро ще да повѣхне и ще да са изгуби. А това става отъ туй, че въ дрипата или въ плѣстыа корѣнчегата на младото растение не намиратъ потрѣбната за себѣ си храна. А ако посадимъ това растение въ нѣкоя ровска почва, то то ще да израсе и ще да озрѣе; младите му корѣнчегата ще да наѣкнатъ тамъ и ще да са расклонати. Отъ това са явно вече види, че почвата дава храна на растението. Но какъ става сичкото това? По кой начинъ хранителните части на почвата влизатъ въ корѣните на растението? Сѣко едно корѣнче има на крайтъ си една тѣжка и твърде нѣжна кожа; ето презъ тая кожа растението и смучи изъ почвата своята храна: дѣто ще да са каже корѣните за растението сж онова сжщото, што сж и устата за човѣкътъ или за живо-

тното, защото нашето тѣло чрѣзъ устата си, така също както и тѣлото на растението чрѣзъ корѣните си, приема своята храна. Но разликата между насъ и растението е твърде голяма. Въ нашите уста влаза и твърда, и водна храна, и за това ние имаме зъби, съ които я сдъвковаме, имаме слюнени, съ които я разтваряме, и тогава вече я преглъщаме; а въ корѣните на растението не може да влѣзе никаква твърда храна, защото кожата, която ги покрива, нѣма никакви уста. Отъ това се вижда, че ако ще би и на най-ситенъ прахъ да счукаме съставните части на почвата, то тие се пакъ не ще могатъ да преминатъ презъ кожата на корѣните; слѣдователно остава само едно: да са разтворатъ (растопятъ) тие части на почвата въ вода и така вече да преминатъ въ растението. Но за растението, както и за животното, не сѣва една храна струва; дѣто ще да са каже, не спичките съставни части на почвата могатъ да хранятъ растението. Твърде чѣсто въ почвата има сичко, щото е потребно за растението, а въ това също време то излиза нехелието и слабо. Това произлиза отъ туй, че хранителните части на почвата са намиратъ въ такова състояние, щото или не могатъ да са разтворатъ въ водата, или не струватъ за храна на растенията. И човѣкъ, и животното, една и същата храна въ единъ видъ ѣдатъ, а въ други — не щатъ; напиримъръ барабойтъ, ако е той суравъ, то даже и гладното добиче на да-ли ще го яде, а когато е сваренъ, то отъ него става доста вкусна и питателна храна. Или напиримъръ ржаната слама: кравата я ѣде само когато е твърде гладна и когато нѣма друго що да ѣде; а наръжа ти тая слама понадребно, попария съ врѣла вода и тури ѝ малко солъ, па вижъ не ще ли в ситото добиче да я ѣде. Ето защо когато въ земята има сичко, щото е потребно за растението, по само не въ такавъ видъ, въ какавъто е потребно за хранене, то гниенето на органическите останки и помага на това нѣщо; отъ гниенето земята се едно като че ври, органическите вещества са разлагатъ, и една частъ отъ тѣхъ са разтваря въ вода, които са намиратъ въ почвата. Тая вода, като погине киселите, които произла-

затъ отъ разложението на органическите вещества, отъ своя страна разтваря въ себѣ си различните минерални съединения и преобръща ги въ такова състояние, въ каквото тие, разтворени въ водата, могатъ да преминатъ въ растението. Дѣто ще да са каже, и въ почвата както и въ готварницата, са готви постоянно, и както въ последната, суравиятъ барбой, брашното и другите храни ставатъ на вкусенъ неченъ хлѣбъ и на други варива, които хората ѣдатъ, така и въ почвата, когато ти ври, нерастворените части са преобръщатъ на разтворени и са поглъщатъ отъ растенията. Но както за това, за да стане брашното на тѣсто, е потребна вода и топлина, така и за почвата, за да може тя да ври, съ потребни топлина, влажностъ и въздухъ.

Отъ сикого горесказанно ние видяме, че сичко, щото е нужно и полезно за поникването на растенията, са върши само по себѣ си, но сичко това става твърде бавно, и ако човѣкъ да не би помагалъ на оние сили, които дѣйствуватъ за неговата полза, то много би той сидѣлъ гладенъ! И така, обязаността на земледѣльцѣтъ са състои въ това: да помага на дѣйстващите вече сили въ почвата, да отстранява сичкото тѣхно забавляюще дѣйствие и да ги уплѣта къмъ своята полза. Въ продължението на много вѣкове човѣкътъ е глѣдалъ на парата, която са издига отъ възврѣлата вода, а нему и презъ умътъ не е преминувало, че тая пара може да му бѣде полезна; но ето намѣриле са учени хора и познамѣриле, че парата има сила, възползувале са отъ тая сила и накарали тая безполезна по-напредъ пара да вози хора и стоки по желѣзниците, да върти колелата по фабриките и по заводите и да движи сѣкакви други машини. Тука ние би привѣде множество примѣри, които би показали какъ съ помощта на науката човѣкъ е накаралъ безползните, а повѣкогашъ и вредителните за него сили да му служатъ и да му принасятъ полза, но за насъ е доста и показанииятъ примѣръ.

Сега като знаемъ какъ са се образували почвата или орната земя и отъ какви главни части са тя състои, то века да пре-

минемъ и да разгледаме разнообразието на почвите.

Почвите, както сѣкму, може би, е извѣстно, биватъ твърде разнообразни. Това разнообразие зависи първо и първо отъ тѣхното мѣстоположение, т. е. на високо ли, на плетато ли или на ниско мѣсто са тие намиратъ. А за земледѣлнето сичките тие условия сж твърде важни. Второ, почвите са отличаващъ една отъ друга по това, кой именно отъ съставните части преобладава въ една почва и кой въ друга. Ние казахме по-горе, че въ сѣка една почва, способна колко-годе за растителностъ, има сичките съставни части, но тие части са неамиратъ въ различни количества, т. е. отъ една има повече, а отъ друга по-малко. По своятъ съставъ почвите са раздѣлять: на гнилистни (тѣжки), когато главната частъ на тая почва са състои отъ гнида; на пѣсчани (лежки), когато са състои повечето отъ пѣсакъ; сугнилистни почви са наричатъ такива гнилистни почви, въ които наедно сг гнилата е размѣсено доста едно голѣмо количество пѣсакъ, а сугнилистни — когато въ пѣсчавата почва е размѣсена и гнида, варовати (калечливи) почви са наричатъ оне, въ които са забѣлѣжава доста голѣмо количество варъ. Почвите са наричатъ още черноземни, когато въ тѣхъ има много перегной или възгнани органически вещества, торфянисти, пльблатнисти, когато въ тѣхъ има много вода, а пѣма топлина и въздухъ я по тая причина органическите вещества, като не могатъ да възгнать, натрупватъ са въ голѣмо количество; най-послѣ почвите са наричатъ соленовати — когато въ тѣхъ има много соль, която съ испарението на влагата изъ земята, покрива повърхността ѝ съ бѣлизневъ тѣнавъ пдасть или напѣтъ; такъва почви са срѣщатъ повечето по край морските мѣста. Освѣнъ това, почвите са раздѣлять още, спорѣдъ способността си да задържатъ въ себѣ си влагата или водата, на почви: сухи и горѣщи, студени и влажни и най-послѣ на тѣрещи. Но защото тие свойства на почвата зависать твърде много отъ подпочвата, то, преди да пристѣпимъ да разгледаме сѣка една почва отдѣлно, трѣ-

ба да си съставимъ ясно понятие за она, което ние наричаме подпочва.

(Продължава са).

КАКЪ СА ВАДЯТЬ ПЯТНА (ЛЕКЕТА).

Да са вадять пятна (лекета, дамги) отъ лекедисани дрѣхи не е твърде лесна работа, за това по други страни има за това нарочно чистилища, дѣто са чистять лекедисани, дамгосани дрѣхи. Чистилата или срѣдствата, които са употребяватъ за чистението на лекедисани дрѣхи сж: Бензинъ, етеръ, (aether) терпентиново масло, спиртъ, цецѣйна киселина (Kleesäure), нишадаръ руху и вода. Сичките тѣзи са намиратъ въ спичарниците.

Дамги отъ лой, масть, масло, восакъ, катранъ и отъ печатенъ (червешъ) восакъ са вадять най-лесно съ етеръ, а по-малко съ спиртъ. Дене само трѣба да са вадять дамгите, защото тѣзи течности лесно са запалять на свѣцѣта или на свѣтлината. Дамгите на свѣдените дрѣхи са намазватъ съ размѣсъ отъ бензинъ и магнезия, а останалиятъ на платътъ прашецъ са исчистя съ четка, и това са прави тѣй до тогава, дорде са очисти добре платътъ. — Дамги, станали отъ варъ, нишадаръ руху, потъ, и отъ птичишка изметъ са вадять съ оцетна киселина (Essigsprit), а дамги — отъ киселини и отъ кисело овозие са испиратъ съ нишадаръ руху, който са размѣсва въ 20 части вода, т. е. ако са земе 20 драми нишадаръ руху, то вода ще трѣба 400 др. или една ока.

Дамги отъ сажди са изгубватъ, ако ги намокримъ съ вода, посипемъ съ прахъ отъ виняна киселина (Weinsäure-Pulver) и подиръ 24 часа да са оператъ. — Дамги отъ мастило са намократъ съ лимоненъ сокъ, или пакъ съ цецѣйна или виняна киселина, размѣсена въ 10 части вода, подиръ това дамгата са посипва съ дрѣбни трици, настѣргани отъ калай, и са подържи малко надъ горѣща водна пара, а най-послѣ са опира съ сапунена вода.

Малки лекета отъ овозие и черно вино са вадять изъ бѣли платове, ако по-напредъ ги намокримъ съ вода и ги дър-

имъ внимателно надъ зачатенъ сипуръ (сѣра, жупель, кюкюрдъ, тефъ). По нѣкогажъ можемъ си помогна за това и сѣ кибритъ.

КАКЪ СА ПРАВИ СКОРБѢЛА.

Скорбѣлата (пробѣла) са употрѣбва за скорбѣсване ризи и пр. Въ търговилта има два главни вида скорбѣла: пшенична (отъ жито) и отъ картофи (барабой, патати, кромпиръ, влашки бобъ). Пшеничната скорбѣла са прави тѣй: Туря са въ единъ сѣждъ жито и са полива сѣ вода; като поумекне житото, смачква са подъ водата въ една торбичка, презъ която излязъ скорбѣлата и плува въ водата, а лепливото вещество остава въ торбичката. Слѣдъ като са смачка добре омекнатата пшеница и са процѣди скорбѣлата презъ торбичката, водата, въ която е кисната и са е мачката пшеницата, остава са на страна да са уталожи скорбѣлата на джното въ сѣждътъ, а подиръ това са отлива водата, и скорбѣлата са измива сѣ друга чиста вода; най-после са разрѣзва на парчета и са изсушава на воздухътъ.

Скорбѣла отъ картофи са прави тѣй: Най-напрелъ са настѣргватъ на стѣргало (ринде) измити картофи, както са стѣрки рѣпа или хрѣхъ, настѣрганите картофи ставатъ като каша, които са туря въ ситго, направено отъ телени или други жици. Тѣзи картофлена каша са бѣрка сѣ рѣка въ ситото, което е потопено въ единъ вѣиентъ сѣ вода сѣждъ. Скорбѣлата преминава презъ ситото въ сѣждътъ, дѣто са отадожва на джното. По нататѣшното постѣжване сѣ картофлената скорбѣла е сѣщото както и сѣ пшеничната.

Отъ 100 оки картофи може да са направи отъ 12 до 16 оки суха скорбѣла. Останките, що оставатъ, когато са прави скорбѣла отъ картофи, служатъ за храна на добитакътъ. Колкото сѣ по-тежки картофинто, толкова повече и по-добра скорбѣла даватъ.

ГОТВАРСКИ ССЖДОВЕ.

Ссждовето, въ които са готвятъ и държатъ ястията, по нѣкогажъ биватъ погибетни и опасни за здравнето. Много хора сѣ са отравили като са бѣли ястия, готвени въ не добри ссждове. Ссждовето биватъ отъ жетѣзо, мѣдъ (бакжръ), желта мѣдъ, калай, ново сре-

бро (Chinasilber, смѣсъ), чиния, стѣкло, гнида и отъ дърво.

1. Желѣзни ссждове.

Желѣзните ссждове сѣ най-матко вредителни: но ако отаждро не сѣ полени сѣ чення, нѣкои ястия почерняватъ. Колкото е по-млеко желѣзото, толкова повече почерняватъ ястията; най-матко почерняватъ въ дѣяно жетѣзо. Да не почерняватъ ястията въ неподежни ссждове, трѣба отъ време на време да са пѣрже кафе въ тѣхъ. Отъ кафето са покриватъ сѣбните на ссждътъ сѣ единъ видъ масиенна кожица, която не остава да почерняватъ ястията.

Чивените са миятъ сѣ топла вода; ако сѣ мазни, миятъ са сѣ стаба лишия или сѣ пестъ. А онѣзи, които не сѣ полѣни отъ вѣтре сѣ бѣло, чистатъ са сѣ лишия и сѣ дребенъ пѣсакъ, а за да не раждаватъ, трѣба добре да са изсушатъ.

2. Ссждове отъ бакжръ и желта мѣдъ.

Въ последнио време захванаха и по насъ да употрѣбватъ желѣзни ссждове — чивени, — на мѣсто бакжрени, но постѣдните — бакжрени — ги има въ много още готварници, — не сѣ още изхвърлени. Бакжрените ссждове сѣ много вредителни за нашето здравие, особено ако не са държатъ катансани (ганосани).

Бакжрените котли за вода и за пране, сѣ общо за топление вода, не сѣ ни най-матко погибетни, вредителни; но ако са готвятъ, варятъ ястия, особено кисели, въ бакжрени ссждове, често са случаватъ нещастия. Мѣдъта (бакжръ) са окислява тѣвде скоро, г. е. ссждинява са сѣ кистородътъ отъ въздухътъ и става тоново. Честото чистение на бакжрените ссждове не само чо не помага да са избѣгне злото, но още го уголѣмва защото колкото повече е чиста повѣрхнестъта на бакжрътъ, толкова повече са ссждинява сѣ кислотиите. Ако са готвятъ или държатъ кисели ястия въ бакжрени ссждове, бакжрътъ са ссждинява сѣ тѣхъ и образува отрова, отъ който мнозина сѣ умирали, когато сѣ бѣли такива ястия. За да са избѣгне това зло, катансатъ (ганосватъ) бакжрените ссждове; но и сѣ това винаги не може да са избѣгне злото, защото рѣдко са намиращетъ калай, сѣ койго катансатъ ссждовето.

Макаръ и да са ганоса бакжрениятъ ссждъ

съ чистъ калай, то той са изгрява за скоро време, ако са употребява ссждътъ съки день, и слѣдъ два мѣсеци въ този ссждъ са разнива такъзи отрова, която е способна да отрови човѣка. Освѣнь това калантъ е тъй тенакъ, щото киселината лесно отива до бакъртъ, съ който са тя ссждинява и образува смъртоносна отрова.

Но при сичко това, онѣзи, които искатъ да си служатъ съ бакърени ссждове, трѣба да глѣдатъ, щото тѣзи ссждове да сж откованъ бакъръ. Особено трѣба да са внимава на калантъ. Съ чистъ калай добре галвансната тенджера трѣба отвѣтре да е свѣтлива като сребро, а калантъ не трѣба да е тъменъ нито синкавъ; прѣстите ни не трѣба да посиняватъ, ако потрийме силно. Преди да употребимъ ссждовите за готвение, трѣба да направимъ слѣдующиятъ опитъ: Да налѣемъ въ бакърена тенджера половинна ока вода и половина ока одетъ и да ги варимъ. Като поври тѣзи смѣсъ отъ одетъ и вода, ако не захване да воня и да става темна, като ѝ гудимъ малко готварска солъ, тогава можемъ да бѣдемъ сигурни, че въ калантъ нѣма друга смѣсъ.

Ако изгорѣлимъ нѣкои жѣлѣзе тѣй, щото да свѣтне, и го туримъ да стои въ тѣзи смѣсъ дорде негине, жѣлѣзото слѣдъ като го извадиме, не трѣба да е червенкаво, защото то е знакъ, че тенджерата не е добре калайсана (галвансана). Най-после не трѣба да потъмнява тенджерата. На съки начинъ е нужно често да са калайсаватъ бакърените ссждове. Нѣкои бакърени ссждове са правятъ отвѣтре съ чинийнъ поливъ. Такива ссждове сж добри ако сж направени добре и ако са настрѣтъ както трѣба.

(Ссждовите отъ жѣлта мѣдъ (Messing), които са ссжстопъ обикновенно отъ 70 части бакъръ и отъ 30 части тучъ, сж тѣй ссжъ прѣстѣлни, както и бакърените. Кolkото е по-червена тѣзи смѣсъ, толкова повече бакъръ има въ нея.

Ссждовите отъ бакъръ и жѣлта мѣдъ са чистятъ съ начавра, която са намазана или натопява въ каша, направена отъ одетъ и черно брашно, после са исплакватъ съ вода, избѣрватъ са съ кърпа и са изсушаватъ на слънце или на топло мѣсто.

ЗА ПРАНЕТО.

Дрѣхите са ператъ за да са очистятъ отъ киртъ, отъ нечистотините и отъ джмгите (пята). Джмгите ставатъ по дрѣхите отъ разни бои, отъ разни масти и масла. Масгята и маслото, както знаеме, не са растопяватъ въ водата, а за това и лекедисаните, джмгосаните дрѣхи не са испиратъ само съ проста вода и съ трение, — трѣба да са употребятъ нѣкои срѣдства, които могатъ да растопятъ мазните и исператъ добре дрѣхите. Като растопило обикновенно са употребява лишия и сапунена вода.

Лишия за пране са прави отъ пенеликъ (поташа), растопенъ у вода.

Пенела или поташана лишия са произвежда отъ прѣстиятъ пенелъ по слѣдующиятъ начинъ: пенелъ са гужда въ нѣкоскаче или въ другъ ссждъ, и най-напредъ са полива съ студена вода, подиръ малко — съ топла, и съ това са растопяватъ сички растопителни части на пенелътъ. Добитата отъ това вода са прѣцежда отъ пенелътъ, налива са въ единъ котелъ и са испарява (вари) до готива, дорде остане отъ нея сухо вещество, наречено пенеликъ (поташа). Поташата после са пече въ печи за да са отстранитъ отъ нея органическите вещества.

Сапунената вода става като са истрие и растопи сапунъ въ мека вода.

Нечистите и кирнене дрѣхи трѣба да са ператъ колкото са може по-често, защото другото, — ако дрѣхите не са ператъ много време, — мазните джмги и пята (лекега) мжжно са испиратъ. Ако има по дрѣхите джмги отъ маслино, оводие, или отъ червено вино, трѣба да са извадатъ. Тенките дрѣхи трѣба да са отдѣлитъ отъ по-дебелите, бодисаните отъ небодисаните, карливите отъ по-малко карливите и пр. Съка добра ступалка трѣба да си бѣтъжл колко и какви парчета е отдѣляла за пране. Най-напредъ са ператъ по-тенките ризи, после по-дебелите, кърпите, пенкирите, чаршафите и др. т., а най-после черпаните, гащане, бодисаните дрѣхи и пр.

Дрѣхите са намократъ най-напредъ въ коритото съ мека и хладка вода, защото коритата вода стага сапунътъ, който не можо да испере киртъ и нечистотините; а отъ много горѣщата вода са стѣсгаватъ нечистотините и не могатъ тѣй лесно да са исператъ. Подиръ 12 часа са насапуниватъ пакъ и са ператъ въ хладка вода и горѣща лишия; слѣдъ това са испиратъ въ чиста вода и изново са насапуниватъ. Добре е да са туратъ дрѣхите, що са ператъ, въ котелъ съ врѣла вода, за да повржтъ нѣколко минути, но трѣба да са разбѣкватъ съ нѣкоя дърво. Посварените ризи пакъ са ператъ съ топла вода, а за да са очистятъ смѣсътъ отъ сапунътъ, трѣ-

ба най-послѣ да са исператъ въ студена вода.

Тенки ризп са намократъ въ студена вода, подиръ това нѣколко пати са поливатъ съ хладки сапунена вода, въ която са обрабватъ и потеглятъ на самъ натагъкъ до тогава, дорде са исператъ отъ кирътъ. Като са ператъ такива тенки ризи, не трѣба да са триятъ съ рѣце — защото наскоро са садиратъ, — но само добре да са пегискеатъ съ дланъта.

Боядисани дрѣхы не трѣба да са ператъ съ лишия или съ горѣща вода, защото излиза боята или. Такива дрѣхы нека са ператъ само съ хладка вода.

Вжлиени чорапи не трѣба да са ператъ съ много горѣща вода. И други вжлиени дрѣхы не трѣба да са ператъ съ много горѣща вода, но — съ хладка сапунена.

Свиленни (копринени) дрѣхы са ператъ съ студена дъждовна вода, въ които са налива и малко спиртъ. Като са намократъ добре дрѣхите, насапуниватъ са и са испиратъ съ рѣце; после са пакъ насапуниватъ въ друга вода съ спиртъ и най-после добре са испиратъ съ студена вода.

РАЗНИИ.

Отрова отъ сулфатъ де кюивръ (гъозъ-гаши). — На 6 й Декемрия (на празникътъ св. Николая) въ Видинъ са случи една ако и малка жалостна случка, но заслужа да се земе въ сериозно внимание. Едно дѣте на 4-5 годишна възраст сутринта на празникътъ св. Николая било здраво и читаво; подиръ малко това дѣте изненадѣно захванало да са трѣшка и тѣркаля. Родителите на дѣтето са улашили и смаяли отъ дѣ му е дошло това. Тутакси попикватъ докторътъ г-на Ив. Енчева, който на частътъ са притекалъ на помощъ на реченното дѣте. Слѣдъ пригледването на дѣтето, докторътъ казалъ, че това дѣте са е отровило съ сулфатъ де кюивръ (гъозъташи?) Д-рътъ побързалъ да предпие нужните лѣкове, които тутакси са дали на дѣтето и отъ които му минало — оздравѣло. Докторътъ казалъ, че ако да би биле закъснѣли още единъ часъ, лѣковете не би могли да покажатъ цѣлтелното си дѣйствиѣ. Това дѣте са отровило, като ѣло варено жито (коливо), което било описано съ разни бои: зелени, сини, червени и пр.; въ които има отъ реченното отровително вещество. Като узналъ това, докторътъ са отнесе писмено до Епархиялинятъ Свѣтътъ и му яви за станалата случка. Почитаемиятъ Епархияленъ Свѣтътъ, като са извѣсти за това приключеніе, рѣши да са яви въ църква, щото коливата за напредъ да не са правятъ съ бои, но само отъ жито

съ чиста бѣла захаръ и орѣхы. Колива, които сж описани съ разни бои, не ще са приематъ въ църква отъ свещениците. На 15 Декем. въ нодѣля Негово Вис. Преподобие Архимандритъ г-нъ Носифъ обяви това рѣшеніе въ Църква, като разясни дошите сътини, които би могли и за напредъ да послѣдватъ отъ подобни колива, ако са правятъ съ бои, въ които има отровни вещества. Негово В. Преподобие каза още, че умрѣлите не би желали смъртъта на тѣхните живи бащи, майки, брата, сестри и чада. Най-после каза, че рѣшеніето на Епарх. Свѣтътъ трѣба да са земе въ внимание.

Сѣки, мислимъ, ще одобри това колкото мадро толкова и полезно рѣшеніе на Епархиялинятъ Свѣтътъ въ Видинъ. Научаваме са че това рѣшеніе щѣло да са сжобци и важни во Епархията.

Ине сме имали случай да видимъ на други мѣста по насъ да правятъ колива съ разни бои, но не ще бѣде эле, ако са земе въ сериозно внимание приключеніето — този живъ примѣръ въ Видинъ — и отъ другите наши сжотечественици, които сж дѣтки сами да пазятъ сжкоцѣнното си здравіе, а не да отиватъ сами съ рѣцете си да огравятъ себе си, братията си, сестрите си и чадата си. Колко сж умирали и умиратъ не само отъ отровни бои, но и отъ ястия въ недобри ссждове и др.! За това препорѣчваме членовеце по Бжцовичеството въ СГУ-ЦАНЪ на вниманіето на нашите читатели и читателки (ако пмаме отъ послѣдните, които повече би трѣбало да знаятъ това).

— Многого употребленіе на ракията по насъ. — Отъ нѣкои мѣста ни пишатъ, че ракията са пиала до толкова много, щото е хвърлила вече нѣколко злощастници въ гробътъ, а има вече пригровени още жертви. Въ идущите броеве на Ступанъ ние ще са повърнемъ да поговоримъ върху това убийствено за животътъ и за кесията питие, а за сега ще напоимъ само, че комуто сж мали животътъ и паричите, нека, — ако не може сжвсѣмъ да напусне ракията, то поне по-малко да я упогрѣбља.

— Преди десетина години въ Лондонъ (Англия) е имало 110 голѣми фабрики за хартия, 730 печатници, 760 книжарници и 40 особенни заведения за ксилография. Чувато ли сичке тѣзи заведения са намиратъ въ единъ градъ!? Колко сме заостанѣли ние назадъ!

Г-нъ Лука Х. Павлавъ благоволи да подари еднот год. тѣч. отъ I. год. и едно год. тѣч. отъ II. год. на Ступанъ за нецѣлното училище въ Пирдѣлъ.

ОТГОВОРЪ.

Г-ну III. въ Р. — Приехме писмото ви. Благодаримъ ви. Вѣрваме, че ще исполните обѣщаніето си.

СТУПАНЪ

ЗЕМЛЕДѢЛСКО-ЕКОНОМИЧЕСКИ ВѢСТНИКЪ.

СТУПАНЪ излиза два пѣти въ мѣсецѣтъ. Годишна цѣна е 5¼, франка или 25 гр. турски пари предплатени.

Съдържание: Земледѣлчески дружества. — Кой е истински селеникъ. — За земята (почвата) и за нейното приготвяне да се обработватъ на нея различни жита, сѣядби и трѣви за добитакътъ. — Пларата въ доветнаесетиятъ вѣкъ. — Готварски съждове. — Разни.

Писма, дописки и спомоществованията са пращатъ до издателятъ и притѣжателятъ Д. В. Хранова въ Видень.

ЗЕМЛЕДѢЛЧЕСКИ ДРУЖЕСТВА.

Напредакъ, каква хубава дума! Напредакъ, тѣзи дума са произваси съ възхищение по цѣлъ свѣтъ и този звучень гласъ достига колкото по далечъ, толкова по силно не само до богатите господарски дворове, но и до колибата на бѣдниятъ селѣнинъ. Сичко напредува и напредува.

Ако поразгледаме широката и пространната наша паша, тогава изглежда онова множество природни богатства, съ които е надарена нашата хубава земя, богатства, които са намиратъ както въ вътрешността на тѣзи земя, тѣй и на повърхнината ѝ. Но като глѣдаме хубавите бранища, гори, кории, разните вошки, плодородните земи, хубавите лозя и весели ливади, позапираме са малко и си помислиме: да ли не биха са намѣрили средства, съ които би могли да удвоимъ и утроимъ и ние плодородието и изобилието на тѣзи земя, а съ това заедно и обогатяването на цѣлъ народъ! Сѣки уменъ човѣкъ е увѣренъ, че ако искаме щото тѣзи земя да бѣде похубава, по-богата и по-плодородна, то трѣба да са помогне на природата, трѣба да са усъвършенствува отъ човѣшката ръка и умъ; но тѣзи помощ трѣба да са прави разумно, т. е. както ни учи науката — тѣзи наша спасителка. Нашиятъ народъ твърде слабо може да помогне на природата,

твърде малко са ползува отъ науката, отъ улеснителните сръдства, съ които другите напредили народи днесъ съ малко трудъ много работа вършатъ, много повече са обогатяватъ. Млчпотивите, които посрѣщатъ почти на сѣка стѣпка, немогатъ са побѣди съ раздѣлени сили, т. е. самъ човѣкъ неможе направи това, което могатъ направи нѣколко сдружени хора. Да са надие на сичкото това трѣба да са съединимъ, тѣй щото едни съ капиталѣтъ си, други съ знанията и вѣщината си могатъ направи чудни работи; но по-долу за това.

Отъ плодородието на земята и умното ѝ обработване зависи и добрата бѣднина на единъ народъ, за което свидѣтельствува и историята на сичките народи; най-силните народи са упропастиха, като отслабна плодородието на тѣхните земи. За това, казвали сме го, казваме го и ще го казваме съ отворено чело, че земледѣлието е най-яката жила на народниятъ животъ: дѣто е напреднало и напредува земледѣлието, тамъ цвѣтатъ и промишлеността (индустрията) и търговията. Но знанията, науката, която учи за земледѣлието и въобще за ступанството, не е тѣй лесна, както си мислятъ нѣкои си; тя е наука доста обширна, за изучаването на която са изисква постоянно занимавие, старание, трудъ и опитъ; изисква са прочитанне разни книги и вѣстници

ба най-послъ да са исператъ въ студена вода.

Тенки ризи са намократъ въ студена вода, подиръ това нѣколко пѣти са поливатъ съ хладка сапунена вода, въ която са обрѣщатъ и потеглятъ на самъ натакъ до тогава, дорде са исператъ отъ кирѣтъ. Като са ператъ такива тенки ризи, не трѣба да се триятъ съ рѣце — защото наскоро са садиратъ, — но само добре да се истискватъ съ дланѣта.

Боядисани дрѣхы не трѣба да са ператъ съ лишия или съ горѣща вода, защото излязва боята имъ. Такива дрѣхы нека са ператъ само съ хладка вода.

Вжлени чорапи не трѣба да са ператъ съ много горѣща вода. И други вжлени дрѣхы не трѣба да са ператъ съ много горѣща вода, но — съ хладка сапунена.

Свиленни (копринени) дрѣхы са ператъ съ студена дъждовна вода, въ които са налива и малко спиртъ. Като са намократъ добре дрѣхите, насапуняватъ са и са испиратъ съ рѣце; после са пакъ насапуняватъ въ друга вода съ спиртъ и най-после добре са испиратъ съ студена вода.

РАЗНИИ.

Отрова отъ сулфатъ де кюпврѣ (гъозъ-гаши). — На 6 й Декември (на празникътъ св. Николая) въ Видинъ са случили една ако и малка жалостна случка, но заслужава да се земе въ сериозно внимание. Едно дѣте на 4-5 годишна възраст сутринта на празникътъ св. Николая било здраво и читаво; подиръ малко това дѣте изненадѣнно захванало да са трѣшка и търкаля. Родителите на дѣтето са уплашили и смаяли отъ дѣ му е дошло това. Тутакси попикватъ докторътъ г-на Ив. Енчева, който на часътъ са притекалъ на помощ на реченното дѣте. Слѣдъ пригледяването на дѣтето, докторътъ казалъ, че това дѣте са е отровило съ сулфатъ де кюпврѣ (гъозъташи?) Д-рътъ побързалъ да предприиме нужните лѣкове, които тутакси са дали на дѣтето и отъ които му минало — оздравѣло. Докторътъ казалъ, че ако да би биле закъснѣли още единъ часъ, лѣковете не би могли да покажатъ цѣлителното си дѣйствице. Това дѣте са отровило, като ѣло варено жито (коливо), което било описано съ разни бои: зелени, сини, червени и пр.; въ които има отъ реченното отровително вещество. Като узналъ това, докторътъ са отнесе писмено до Епархиялниятъ Свѣтъ и му яви за станалата случка. Почитаемиятъ Епархияленъ Свѣтъ, като са извѣсти за това приключение, рѣши да са яви въ църква, щото колквата за напредъ да не са правятъ съ бои, но само отъ жито

съ чиста бѣла захаръ и орѣхи. Колива, които сж описани съ разни бои, не ще са приематъ въ църква отъ свѣщенниците. На 15 Декем. въ недѣля Негово Вис. Преподобие Архимандритъ г-нъ Иосифъ объяви това рѣшенне въ Църква, като разясни лошите състини, които би могли и за напредъ да послѣдватъ отъ подобни колива, ако са правятъ съ бои, въ които има отровни вещества. Негово В. Преподобие каза още, че умрѣлите не би желали смъртъта на тѣхните живи бѣщи, майки, братя, сестри и чада. Най-после каза, че рѣшеннето на Епарх. Свѣтъ трѣба да са земе въ внимание.

Сѣки, мислимъ, ще удобри това колкото мадро толкова и полезно рѣшенне на Епархиялниятъ Свѣтъ въ Видинъ. Научаваме са че това рѣшенне щѣло да са съобща и важнѣ на Епархията.

Ние сме имали случаи да видимъ на други мѣста по насъ да правятъ колива съ разни бои, но не ще бѣде зле, ако са земе въ сериозно внимание приключението — този живъ примѣръ въ Видинъ — и отъ другите наши съотечественици, които сж дѣтки сами да пазятъ скъпоцѣнното си здравие, а не да отиватъ сами съ рѣцете си да отравятъ себе си, братията си, сестрите си и чадата си. Колко сж умирати и умиратъ не само отъ отровни бои, но и отъ ястия въ подобри сѣждове и др.! За това препорѣчваме членовете на Бжшовничество въ СТУПАНЪ на вниманието на нашите читатели и читателки (ако имаме отъ послѣдните, които повече би трѣбало да знаятъ това).

— Многого употреблението на ракията по насъ. — Отъ нѣкои мѣста ни пишатъ, че ракията са пила до толкова много, щото е хвърлила вече нѣколко злощастници въ гробътъ, а има вече приготвени още жертви. Въ идущите броеве на Ступанъ ние ще са повърнемъ да поговоримъ върху това убийствено за животътъ и за кесията питие, а за сега ще напомнимъ само, че комуто сж мили животътъ и париците, нека, — ако не може съвсѣмъ да напусне ракията, то поне по-малко да я употребява.

— Преди десетина години въ Лондонъ (Англия) е имало 110 голѣми фабрики за хартия, 730 печатници, 760 книжарници и 40 особенни заведения за ксилография. Чупатъ ли сичке тѣзи заведения са намиратъ въ единъ градъ? Колко сме заостанали ние назадъ!

Г-нъ Лука Х. Павловъ благоволи да подари едно год. тѣч. отъ I. год. и едно год. т. отъ II. год. на Ступанъ за недѣлното училище въ Идревъ.

ОТГОВОРЪ.

Г-ну III. въ Р. — Приехи писмото ви. Благодаримъ ви. Вѣрваме, че ще имашите общанието си.

СТУПАНЪ

ЗЕМЛЕДЪЛСКО-ЕКОНОМИЧЕСКИ ВЪСТНИКЪ.

СТУПАНЪ излиза два пъти въ мѣсецъ. Годишна цѣна е 5½ франка или 25 гр. турски пари предплатени.

Съдържание: Земледѣлчески дружества. — Кой е истински селенинъ. — За земята (почвата) и за нейното приготвяне да се обработватъ въ нея различни жита, сѣдки и трѣви за добитакъ. — Парата въ деветнаесетиятъ вѣкъ. — Готварски съставки. — Разни.

Писма, дописки и спомоществованията се пращатъ до издателя и приѣждателя Д. В. Храмова въ Видень.

ЗЕМЛЕДЪЛЧЕСКИ ДРУЖЕСТВА.

Напредакъ, каква хубава дума! Напредакъ, тази дума се произвася съ възхищение по цѣлъ свѣтъ и този звученъ гласъ достига колкото по далечъ, толкова по силно не само до богатите господарски дворове, но и до колибата на бѣдния селенинъ. Сичко напредува и напредува.

Ако поразгѣдаме широката и пространната наша татковина, изгѣда онова множество природни богатства, съ които е подарена нашата хубава земя, богатства, които са намиратъ както въ вътрешността на тази земя, тъй и на повърхнината ѝ. Но като гѣдаме хубавите бранища, гори, кории, разните вошки, плодородните земи, хубавите лозя и весели ливади, позапираме са малко и си помислиме: да ли не биха са намѣрили средства, съ които би могли да удвоимъ и утроимъ и ние плодородието и изобилието на тази земя, а съ това заедно и обогатяването на цѣлъ народъ! Съки умелъ човѣкъ е увѣренъ, че ако искаме щото тази земя да бѣде похубава, по-богата и по-плодородна, то трѣба да са помогне на природата, трѣба да са усъвършенствува отъ човѣшката ръка и умъ; но тази помощ трѣба да са прави разумно, т. е. както ни учи науката — тази наша сестрелка. Нашиятъ народъ твърде слабо може да помогне на природата,

твърде малко са ползува отъ науката, отъ улеснителните сръдства, съ които другите напреднали народи днесъ съ малко трудъ много работа вършатъ, много повече са обогатяватъ. Мъжнитите, които посрѣщатъ почти на сѣка стѣпка, немогатъ са побѣди съ раздѣлени сили, т. е. самъ човѣкъ неможе направи това, което могатъ направи нѣколко сдружени хора. Да са падне на сичкото това трѣба да са направимъ много сѣки дружествени, тъй щото едни съ капиталътъ си, други съ знанията и вѣщността си могатъ направи чудни работи; но по-долу за това.

Отъ плодородието на земята и умното ѝ обработване зависи и добрата бѣднина на единъ народъ, за което свидѣлствува и историята на сичките народи; най-силните народи са упропастиха, като отслабна плодородието на тѣхните земи. За това, казвали сме го, казваме го и ще го казваме съ отворено чело, че земледѣлието е най-яката жила на народния животъ: дѣто е напреднало и напредува земледѣлието, тамъ даватъ и промишлеността (индустрията) и търговията. Но знанията, науката, която учя за земледѣлието и въобще за ступанството, не е тъй лесна, както си мислятъ нѣкои си; тя е наука доста обширна, за изучаването на която са изисква постоянно занимание, старание, трудъ и опитъ; изисква са прочитане разни книги и вѣстници

по тѣзи часть; изисква са прилѣжно работение и пр. Да са попитаеме сега, върши ли са и правила са сичкото това у насъ? Мисли ли са баремъ за сичкото това? Ние съ жаждо съ казваме, че не и пакъ не! У сѣки единъ народъ, който е напредналъ както въ нравствено, тѣй и въ вещественно отношение, неговите интелигентни членове, като сж разбрали и сж са убѣдили дѣлѣтѣхното частно и за народѣтъ имъ въобщо вещественно и нравствено унапредуване, земали сж живо участие въ опѣзи предприятия, които сж бивали полѣзни за цѣлиятъ народъ, особено въ предприятия, относящи са до подобренieto на вещественното му състояние. Ами що виждаме ние у насъ? Нашите, които иматъ възможността да спомогнатъ, — било съ съдѣйствието си или съ материалната си помощ — за такива работи, които могатъ да бѣдатъ полѣзни както за тѣхъ частно, тѣй и за цѣлиятъ ни народъ общо, такива, казваме, глѣдатъ хладнокрѣвно на подобни предложения, на такива работи.

Земледѣлието като на занятие най-долѣбно и недостойно за тѣхното внимание, когато по другите страни най-първите, най-влиятелните въ народѣтъ иматъ обрѣнато сичкото си внимание върху този главенъ изворъ за народното обогатяване. Може ли каза пѣкой, че земледѣлието не е *темелътъ*, на който са зида народното обогатяване, особено за насъ, които сме народъ като-речи чисто земледѣлчески и скотовѣдски? Но ако е тѣй, то колцина сж са заловили да го поправятъ? Колцина сж оиѣзи, които дѣствително сж са завзели да покажатъ пътятъ, въ който да трѣгнатъ нашите земледѣлци! Или чакаме да го поправятъ самите селени, които не знаятъ нищо друго, освѣтъ да си каратъ тѣй, както сж я карали нашите прадѣди предистотипа години, както сж запомнили отъ дѣда отъ баба: Забѣлѣжило-ли са е иѣкое промѣислие и подобрене въ нашегo земледѣлие, скотовѣдството и

пр? Не! Ами тогава защо да не са убѣдватъ, че оиѣзи, които разбиратъ, трѣба да са спомогнатъ въ това отношение? Намъ не ни допуща теснотията на листѣтъ ни да са распростираме и да навождаме много примѣри, какъ у напредналите народи по-първите имъ са давали поводъ и са предприемали тѣ първите да спомогатъ за подобренieto на земледѣлието въ тѣхниятъ народъ. Ние ще кажеме само кратко за хърватските и за чешките добри и искрени родолюбци, които съ сърце сж са заловили да спомогнатъ за напредването на земледѣлието въ отечеството имъ. Тѣзи добри хора промислили какъ може да са спомогне на народната масса — селените — за да са помръдне отъ онова си застойчиво състояние, въ което са е намирала, какъ да са утѣршенствуватъ тѣхниятъ (на селените) запатъ и пр. и сж дошли до заключение, че освѣтъ земледѣлческите училища и други още улеснителни срдѣства, за да са постигне желаемата цѣль, сж нуждни и *земледѣлчески Дружества*. Тѣ сж съставили такива земледѣлчески Дружества, които сж родили друга второстепенни въ народѣтъ, и тѣй малко по-малко тѣзи Дружества сж успѣли да направятъ голѣми работи, да спомогнатъ много за подобренieto на земледѣлието, скотовѣдството и пр.

(Продължава са).

КОЙ Е ИСТИНСКИ СЕЛЕНИНЪ?

Отъ старо време още сж глѣдали на селскиятъ животъ не само като на животъ честенъ, но и на най-честитъ. Който живѣе въ своята си къщица, като човѣкъ свободенъ, обработва земята и види добитакъ съ челядѣта си, храни са съ хлѣбеца, що е придобилъ честно съ потѣтъ на лицето си, който е предаденъ съ сърце и душа на своята работа и са забравява съ природата, той всѣкога може да бѣде човѣкъ благороденъ и по-честитъ отъ другите. Животѣтъ на гражданите е скопчанъ съ

голям грижи и безпокойствия, от които селениятъ е сподобен само ако не го приѣснивать; а и много голѣмци, богаташи, и самите царѣ, когато искать да порохатясать малко отъ грижите и безпокойствията, излизать навънъ изъ градьтъ и отивать на полето, въ село — тамъ да намѣрятъ малко удоволствие и да са поразвеселятъ.

Истинскиятъ селенинъ е най-честитъ, най-независимъ и най-свободенъ човѣкъ; но за да бѣде такавъ трѣба да е истински селенинъ. А какво му трѣба за да бѣде истински селенинъ? Да видимъ.

Най-напредъ истинскиятъ селенинъ трѣба да има *добро сѣрдце, блага душа* и да е въодушевенъ съ *добри чувства*; трѣба да благодари на Бога за добрините, които сѣки день ни дава. А че трѣба да бѣде благодаренъ Богу, капи го самата природа, въ които живѣе: златните слънчеви зари сутрина на изтокъ, които целъ день му свѣтятъ за да може да види да работи; пѣянието на птиците въ въздухътъ, веселото растѣние на сѣидбите, синето небе съ свѣтливите звѣзди и пр. Блазъ на оногова човѣка, който разумѣва тихиятъ този говоръ на природата, който благодари на Бога за добрините, що му е далъ и дава! Грижите и незгодностите въ животътъ, безъ които не може да бѣде нито единъ човѣкъ, не му бивать тъй тежки, както на оногова, който са отдалечава отъ Божието лице.

Онзи, който е въодушевенъ отъ добри чувства, винаги бива задоволенъ и съ малкото цопе допейде. Селенинътъ обикновено не е богатъ човѣкъ, а и не са вижда за кратко време да стане богатъ; за поминуванието си (гечевмекъ) той нѣма нужда за много нѣща, както гражданинътъ. Селската къща нѣма нужда отъ роскошность (салтанатъ) и отъ моди. Чистотата и добриятъ редъ въ една селска къща, съ най-добрите украсения. Дѣто са презирать старите народни обичаи, дѣто селениятъ иска да са сравнява съ гражданинътъ, като купува по-скъпи дрѣхы, покъщ-

нини и други такива, тамъ не може да бѣде добро за една селска къща.

Истинскиятъ селенинъ трѣба да е *трудолюбивъ, неуморимъ, постояненъ и почтенъ*. Селските работи съ многобройни; една съ друга тѣсно свързани. Селенинътъ има работа отъ тамни зари сутрина до късна вечеря, и отъ Обрѣзание (нова година) до Рождество Христово, т. е. презъ цѣлата година. Тука не е доста само да са работи, но и умно да са извършва въ своето си време и редовно. Ако е домакинътъ на мѣстото си, то и дѣцата му, челядта — ще му помогать много по-добре въ работите му; но не е ли домакинътъ на своето мѣсто, то сяко иде като презъ рамо. Колко бива човѣкъ радостенъ и веселъ, когато види работите си въ редъ! Работата не дава на човѣка само здраве и тѣлесна сила, но и душевно наслаждение. Освѣня това, селската работа е разнообразна, тъй щото съ промѣненieto ѝ човѣкъ добива се повече и повече воля за работа. Трудолюбието, но умното трудолюбие, е основа на унапредванieto; то е обогатило много сиромаси селени. Който желае да стане богатъ отъ ралото или плугътъ, той трѣба самъ да го води и управлява. Съ потъ и мѣка спечелено богатство, не отива тъй лесно изъ рѣце, а и най-доброто благословено богатство е оноза, което е спечелено съ собствени раце и потъ. Не сполучишъ ли да спечелишъ голѣмо богатство съ трудолюбие, то ти ще са утѣшавашъ че си спечелилъ баремъ честъ предъ приятелите си, а това е едно голѣмо добро и утѣшение въ бѣда и неволя.

При сячкото това е нужно още и душевно образование; а то е главно-то, което прави истинскиятъ селенинъ да работи умно. Както онѣзи дѣца, които желаятъ да научать какавъ-годе занаятъ, трѣба да са предадатъ на вѣщъ майсторъ, за да ги изучи, тъй сяко би трѣбало щото онѣзи, които ще са занимавать съ земледѣлието и скотовѣдството, да изучавать както

трѣба този занаятъ, и тогава ще могат да бѣжатъ полезни и за себе си, и за народътъ си. За да са постигне това, нужно е освенъ другото да има и земеделѣчески училища; но за жалостъ ние нѣмаме нито едно такова училище, а и какото са види за много време не ще да имаме. И не само това, но до колкото са знаемъ нито въ едно отъ паредните ни училища са не предава нищо отъ тази толкова нужна за народътъ ни наука*). Но като нѣмаме това, нашиятъ селеникъ трѣба да си помогне съ друго: да прочита или да му са прочита баремъ онова, що имаме писано на езикътъ си по тази частъ. Истинскиятъ селеникъ ще употреби сяко онова, што може да го направи такавъ; но жалостното е, че нѣмаме такива, които да сѣ работили това. И тъй излиза, че сѣ твърде малко, да не речемъ никакъ, — истинските ни селени.

ЗА ЗЕМЯТА (ПОЧВАТА) И ЗА НЕЙНОТО ПРИГОТОВЛЕНИЕ ДА СА ОБРАБОТВАТЪ НА НЕЯ РАЗЛИЧНИ ЖИТА, СЪИДВИ И ТРѢВИ ЗА ДОВИТАКЪТЪ.

(Глѣд. 2-й брой.)

По-горе ние казахме, че ако погледнемъ настѣпните на нѣкоя дълбоко ископана яма, то твърде лесно можемъ да забѣлѣжимъ пластове на земята. Ние вече знаемъ, че горниятъ и по-теплиятъ пластъ е собствен по орна земи или почва; а оъзи, който са намира подъ него, са нарича, подпочва (мартвица). Цвѣтътъ на подпочвата зависи отъ нейниятъ съставъ и тя почти сѣкога бива малко по-свѣтла (бѣлика) отъ почвата, защото, ако и да има въ

нея органически вещества, но тѣ сѣ до толкова малко, што почти не възбѣняватъ нейната боя. Съставътъ на подпочвата, така също както и съставътъ на орната земя, бива твърде различенъ: подпочвата бива камениста, гнилата, — цвѣтътъ на гнилата бива твърде различенъ отъ сѣсеното въ нея желязо или други вещества, — варовита, когато въ нея има малко или много варъ, отъ което я цвѣтътъ ѝ бива по-тъмнокрасъ бѣлизневи, и, най-послѣ, песачна.

Гнилата почва се нарича, както ние вече знаемъ, онаа почва, въ която главната съставна частъ е гнилата, но въ нея сѣкога биватъ разнѣсенни, освѣтътъ переносителъ, и други минерални вещества. Отъ по-големата или отъ по-малката размѣса отъ тѣе вещества зависи и качеството на тая почва. Свойствата на самата гнила сѣ слѣдующи: когато е мокра, тя бива мѣка, лепкава, и за това, когато са обработва, прилепа до оръдията и права това обработване твърде затруднително. Гнилата има голяма способностъ да задържа въ себѣ си влажността, но въ това също време тя много пропуца чрезъ себѣ си водата, така што на повърхността на такава почва твърде често са събиратъ стоящи яболове вода. Когато стиснемъ едно парче мокра гнила и когато това парче изсъхне, то става твърдо като камакъ. На това свойство на гнилата трѣба да се обърне голямо внимание и за това трѣба да се избѣгава да са оре гнилата почва въ онова време, когато е тя твърде мокра, защото, въ противенъ случай, обрънатите съ плугътъ или съ ралото мокри пластове изсъхватъ и затвърдѣватъ до такава степенъ, што никакавъ влакъ по-слѣ не може да подѣйствува на тѣхъ. Най-добре е да са оратъ гнилатите почви рано презъ есенята и да са оставятъ на пластове презъ снѣжката зима: отъ зимните сгудове гнилата са напѣсква и са разтрошава, което много помага на нейното разсипване. Свойството на гнилата да задържа въ себѣ си влагата и много да и испарява, може въ нѣкон случаи да служи и за полза на почвата, а въ други да принася вредъ. Така, на примѣръ, ако мѣстността на гнилатата почва е из-

*) Ние говорихме вече по наизглаголювано въ 6. бр. въ год. I. на „Ступанъ“ върху този важенъ предметъ, по гласътъ ни остана гласъ, който са сили да рече въ пустията. В. „Вѣкъ“ и извр. списание „Чигалише“ препорѣчиха този членъ на вниманието на читателите си, като направиха изводъ отъ него, по и тѣхниятъ гласъ не намѣри отзивъ тамъ, дѣто трѣбаше. Не губимъ надежда, че добрите дѣла сѣ напредъ!

дигната или полегата, така щого не може да задържа водата, и ако, освен това, въздухът е сухъ и горещъ, то са разбира, че гнилестата почва, като задържа въ себѣ си водата, по-малко страдае отъ за-суха, нежели другите почви, и наопаки: ако мѣстността е ниска и ако въздухът е студенъ и влаженъ, то гнилестата почва, като не пропушта водата и като я за-държа повече време въ себѣ си, помага да се образуватъ стоящи води или блатъ. Тука трѣба да спомѣнемъ и за друго едно свойство на гнилата, което е твърде важно за земледѣлнето: когато повърхността на гнилата изсъхне, то са образува дѣ-волно твърда кора, която, като препят-ствува на въздухът да прониква въ поч-вата, забави изгниването на органиче-ските вещества, които са намиратъ въ нея. Това свойство може да бѣде и вредно и полезно: вредно е то за това, защото като задържа гниенето, въ това сѣщо време задържа и онова брожение или раз-ложение на съставните части на почвата, което е нужно за успѣшното хранение на растенията; но въ да са отстрани тая за-държка, земледѣлецътъ има сѣдѣщото сръдство: той оре земята или преобрѣща почвата така, щого нейните пластовете, кои-то са намиратъ не на повърхността, да бѣдатъ изложени на дѣйствието на воз-духът; а ползата отъ това свойство на гнилата е тая, че разложението и гни-енето въ нея произлиза по бавно, дѣто ще да са важе и дѣйствието му бива по-продължително, което е твърде важно въ оние случаи, когато почвата е бѣдна съ органически вещества, и ние сме прину-дени да ѝ даваме тис вещества въ видъ на торъ. Но когато са оратъ гнилестите почви, то трѣба да са глѣда да са не заорава торътъ въ мокро време, защото, какго по-горе казахме, мократа гнила, като са принисне се пугатъ или съ ра-лото и като възхне, затвърдѣва до така-ва степенъ, щого въздухът не може поч-ти никакъ да проникне въ заораниятъ торъ и той си остана безъ никакво полезно действие за почвата, а повѣкогащъ даже принося и вредъ: отъ влажността и отъ непроницаването на въздухът отъ торътъ са образуватъ такива кисели, които вре-

датъ на обработваннето растенията. Твър-де голѣмо значение има за гнилестите и изобило за сичките други почви съставътъ на подпочвата. Ако почвата е твърде ме-ка и тѣжка и ако подпочвата е така сѣ-що гнилеста, то са разбира, че сичките недостатѣки на първата още повече са уве-личаватъ; тя става още по-способна да задържа и да не пропушта чрезъ себѣ си влагата; а като поглѣща влагата, гнилата не може да се пагрѣва отъ слънцето, сѣд-ователно не може да испарява излиш-ната влага и за това тая влага постепѣно припичува и въ подпочвата. Така въ низ-ските мѣста твърде лесно са образуватъ блатъ, и такива почви носятъ название влажни или студени. Когато подпочвата е песачна, то става наопаки: гнилестата почва, като запазва своите добри каче-ства, въ това сѣщо време я избави отъ множество нейни недостатѣки, на пр. из-лишната влажностъ като се не испарява въ въздухът, твърде лесно са поглѣща отъ песакътъ на подпочвата, а песакътъ, както ние ще да видиме по-надолу, има сѣвѣтъмъ противоположно свойство на гни-лата, т. е. той не задържа въ себѣ си влагата, за това въ дъждливо време та-кава подпочва лесно приема въ себѣ си излишната влага, а когато настане засуха, така сѣщо лесно предава тая излишностъ на почвата. Колкото за плодородието на гнилестите почви, то е твърде важно да са каже за тѣхъ пѣщо изобщо: сичкото зависи отъ по-голѣмата или отъ по-малката размѣса въ гнилата органически и др. минерални вещества. Трѣба само да не забравяме, че тие почви, кѣто ставатъ отъ разложението на планинските породи на самото мѣсто или като са нанасятъ отъ водата, сѣкога иматъ въ себѣ си зна-чительно количество други минерални раз-мѣси, а защото минералите, отъ които са образуватъ гнилестата почви, никога са не състоятъ само отъ чиста гнила, а сѣкога иматъ въ себѣ си: песакъ, варъ, желѣзо и др. съставни части на почвата, то така сѣщо и наносимата отъ водата почва ни-кога са не състои отъ чиста гнила.

(Продължава се).

ПАРАТА ВЪ ДЕВЕТНАЕСЕТИЯТЪ ВѢКЪ.

Какви чувства обладаватъ човѣшкия духъ въ сегашно време когато са помисли за парата? Какво почудване би си възбудило въ хората отъ миналия вѣкъ, ако да можеха тие сега да подадатъ главитѣ си изъ гробовете и да видатъ, какъ отъ мъртвото жельзо направени кола и вапори и въодушевени съ пара, лѣтатъ съ най-големата бързина прѣзъ гори и долини, рѣки и морета? Кой знае да ли би повѣрвали тѣ, че ние сме нихии потомци и обитатели на същата планета, която сж нарѣкли земя?! — Колко голѣмо владѣние надъ силата е спечалитъ човѣкъ съ изнамиранieto и употреблението на парата въ нашия вѣкъ! — Когато английския машинистъ Белтонъ бѣше направилъ воднѣжъ единъ видъ парна машина отиде при царя Георгия III, за да му предложи изобретението си, то царя го попитатъ, какво особно нѣщо съдържа въ себе си твоята машина? — Сила, отговорилъ домисливия англичанинъ или това, което най-много обичатъ царетѣ, и наистина нито ума на човѣка не е въ състояние да объме сичко това, което неговия бистъръ разумъ сполучилъ да спечели отъ природата, която движи почти цѣлъ свѣтъ, дѣятелность, която въ практичния животъ сме навикнали да наричаме сила.

Но не бѣше доста на човѣка, дѣто впрегна вѣтара и сполучи да премине цѣла повърхность водна: даже и самитѣ морски дѣна неможиха да са скриятъ прѣдъ неговия остъръ погледъ, не са задоволяваше той само съ това, дето вникна предѣлково въ матерскитѣ обития на нашата земя и прогледа сичко отъ най-големитѣ балвани до най-дребния прашецъ и сичко що бѣ за него ползъно изнесе на бѣлъ свѣтъ, — сичко това бѣше за него малко: той стѣпи още една крачка напредъ. Земята изъ рѣкитѣ и моретата вода и я съединява съ въздухата, които той изрови изъ земята. Огънь и вода, — какви 2 съвѣстѣмъ противни нѣща събрахъ той наедно и тѣ произвели пара, и съ тѣзи пара той сполучилъ да направи такива чудеса въ нашия вѣкъ, каквито цѣли хиляди години до сега още не бѣха видѣли.

Парата е била позната на хората още тогазъ, когато първъ пѣтъ са е варило вода

на земята, а отъ тогазъ — хвала Богу — са преминале доста вѣкове, но ето че пакъ намѣ е било писано да уловимъ първи край на тая сила и да я употребимъ за въ своя полза. Човѣшкия умъ и силата на парата, — първия като управителъ, а другата изпълнява и върши неговите заповѣди, а и двамата въ едно извършватъ работа такава, която застрашава човѣшкия погледъ! И наистина какво не върши парата въ сегашно врѣме?!

— Парата е която ни помага за да можемъ летѣ съ най-големата бързина отъ едно мѣсто на друго по-скоро даже и отъ пятачетата; парата ни принасява лѣсно и най-бѣжнитѣ товари кадѣто само поиска човѣкъ; тя ни мѣле, оре, сѣе, жъне, вари, топи, реже, печата, пробива, гладя, издигва, прѣдо ни и по-тънка прежда отъ паяжината; парата свива металитѣ като восѣкъ, рѣже жельзото и стоманата като хлѣбъ, съ нея си градимъ къщи и калета, и пакъ съ нея сичко разрушаваме на прахъ и пепелъ; тя ни прекарва и прѣзъ най-големитѣ океани съ голѣма бързина безъ да глѣда на никакви прѣпятствия; прѣзъ нейната сила ставатъ бурите и вихрушкитѣ почти нищо. Парата е още, която застѣква работа на сичкитѣ животни и извършва сичко много по-добре и по-скоро отъ сѣко едно животно на свѣта и пакъ при това върши работата си непрестанно; тя нито са уморява, нито си отпочива, нито пѣкъ си избира много отъ храната, но остава спокойна и само съ единъ сухи възгласища. Най-послѣ парата е, която избави хората отъ онова нихии непримично състояние, въ което са уподобяваха на мѣсто животнитѣ — тя избави хората отъ робството — защото върши сега за ради нихъ работата и по-много, по-точно и похубаво!

Какви промѣнения направиха и колко ползи донесоха желѣзницитѣ само на хората въ послѣдни-тѣ години!? Колко прѣпятствия и мъчнотии посрѣщаше човѣкъ прѣди 50 години, когато ся наикаеш на вѣкой по-дълъгъ път! Колко врѣме и пари е похарчвалъ и колко неволи е претеглялъ човѣкъ при такова пътувание тогазъ!! А сега? — Сегашното пътувание е най-раскошното нѣщо на свѣта и безъ друго бива съкиму по-угодно. Съ желѣзницитѣ са е умалило сега сѣко едно расстояние 4 пѣти по-малко. Освѣтъ това

приятността и естинията въ сегашно-то пътуване накарватъ съкого да са възползува отъ тѣзи срѣдства, а съ това са е улѣснило повече сближаването на хората; това подпомага повече и за развитието на науката, както и на търговията и индустрията: чрѣзъ желѣзници-тъ сполучило човѣчество-то да достигне върха на свое то блаженство, а човѣка въче е ставалъ господаръ на пространство-то и на време-то. — Ето каква полза имамъ само отъ желѣзници-тъ въ деветнаесетия вѣкъ.

Много сполучливо, сравняваме нѣкои селашки парни машини съ изнамираието на книгопечатание-то, защото както това е помогнало за душевно-то развиване на хората, така също и парни-тъ машини помагатъ за умориване на материална-та полза на човѣчество-то. Я нека хвърлимъ око само на фабрики-тъ, които въ днешно време съществуватъ и които вършатъ работа само съ сила-та на пара-та. Я погледайте какавъ глъстимъ са извива надъ високитѣ комини на тѣзи фабрики; я послушайте какавъ шумъ ся разнася по въздуха отъ тяхно-то движение. Нѣма работа на свѣта, която да не може да са извърши въ днешно време отъ парни-тъ машини. Единъ Английски инженеринъ е прѣсметналъ, че могатъ са издигне същитѣ камане на същата височина съ Египетската най-голяма пирамида съ помощта на 36000 души хора за 18 сахата и словомъ осамнаесетъ сахата; а тогазъ при изработването на тази пирамида е пѣшкаръ почти цѣлъ день египетскиятъ народъ повече отъ 20 години подъ тази мъка! — Ето до какъвъ степенъ са напѣднале въ днешно време фабрицитѣ, които отъ день на день се повече са усвършенствуватъ и умножаватъ така, щого само въ една Англия са извършва днесъ толкова много работа, щото да са сбереха 2 пѣти толкова хора, колкото има въ цѣла Европа, и да работатъ съ най-големия трудъ, то пакъ не щеха да могатъ свърши това, което свършватъ въ Англия само един прости парни машини! — Ето това сичко върши парата, тая съща пара, която е човѣкъ направилъ отъ вода и огънь, съ която е сполучилъ той да добие въ рѣка онзи ключъ, който отвара цѣлата природа, и съ която свободно може да владѣе надъ силата, да може да развързва свързаната и да свър-

зва развързаната сила и да я расподеля и управлява така, каквото неговата воля жолас! — Не е ли прѣскъпа тѣзи дарба, съ която е надарилъ Богъ човѣка и го е въздигналъ надъ сичкитѣ други създания въ свѣта! Не трѣбва ли да са гордѣемъ ние въ нашия вѣкъ, въ който виждаме, че тази Божя дарба е показала доволно вече своето влияние! — Гордеемъ са наистина, и чудимъ са на изобретенията, които е направилъ човѣшкия разумъ въ нашитѣ врѣмена. — Какво ли ще за напредъ още да бжде! — Но кой може да види въ бездѣние-то на бъдѣщността? — Наистина ще имаме и на много други нѣща още да са чудимъ тѣй, както днесъ на парата въ деветнаесетия вѣкъ!

ВИДИЦЪ 1874

Декемврия.

Михалъ Георгиевъ.

ГОТВАРСКИ ССЖДОВЕ.

4. Ссждове отъ разни метални смѣси.

Освѣтъ новото сребро, наречено китайско сребро, въ най-ново време има и много метални смѣси, отъ които правятъ разни ссждове за ястие и за питее. Ссждовегото отъ новото сребро сж много свѣтливъ и добри на глѣдъ; но освѣтъ за кафе и за чай, други ссждове за готвене не са правятъ отъ него толкова, колкото ножове, набодки, лъжици и пр. Ако сж тѣ добре посребрени, не сж погубелни и опасни; но защото сж рѣдки добре посребрените, то могатъ да бждатъ вредителни за здравнето. Новото сребро скоро потъмнява, и за това трѣба да са чисти. Има още различни метални смѣси отъ бакжръ, калѣй, тучъ, желѣзо и пр., но и отъ такивато ссждове, ако не сж добре посребрени, трѣба да са назимъ като отъ огънѣтъ.

5. Сребжрни ссждове и други тажми.

Но насть ако и да има твърде рѣдко сребжрни ссждове, но не ще бжде зле, ако спомѣнемъ повърхностно нѣщо и за тѣхъ.

И въ сребжрните ссждове има бакжръ. За това не е добре да са готвятъ и държатъ кисели ястия въ такива ссждове. А че има въ тѣхъ бакжръ, най-добре може да са увѣ-

ри човѣкъ, когато са бѣе нѣкое кисело ястие съ сребърна лъжица, па не са е обарсала, тя подирѣ малко позеленява. И самото сребро са съединява химически, ако са остави сребърна лъжица въ яйца, грахъ и пр.; защото въ тѣзи ястия има спмворъ (кююрдъ), който твърде скоро са съединява съ среброто и образува отровна смѣсь.

Сребърните лъжици както и лъжиците отъ ново сребро са чистятъ и миятъ съ топла вода и съ сапунъ; но ако са почернели отъ яйца, грахъ, лукъ и пр. чистятъ са съ смѣсь, направена отъ нишадаръ руху, готварска соль и вода.

РАЗНИ.

— Умръли отъ свинско мѣсо. — Въ единъ отъ миналите броеве на Ступанъ, като говорихме за месото, споменахми нѣщо и за Свинското месо, което ако са случи отъ болно прасе или друго, има въ себе си единъ видъ микроскопически животинки наречени трихини, които до толкова са размножаватъ у човѣка, като бѣе такова месо, щото твърде скоро умира. Ето що прочитаме за това въ единъ френски вѣстникъ Л'абелъ Медикалъ, който са излага въ Парижъ: „Въ градъ Линденъ (въ Германия) въ послѣднѣо време сж умръли 56, души, — 35 мъжи и 21 жена, — като бѣи свинско мѣсо, което е имало въ себе си трихини. Да газетъ дѣе Магдебургъ, който явява за тѣзи жалостни случаи, протестира противъ онѣзи, които преглѣдватъ мѣсто, че малко са грижали за това. А пакъ иже споредъ нашето мнѣние ще кажемъ, че и най строгиятъ надзоръ не ще може да помогне, щото да са хванатъ сичките мѣса, които сж отъ боленъ добитакъ. Най доброто срдѣство, както и другъ пакъ сме казали, да са избегне злото е добре да са варятъ и пекатъ сумнителните мѣса.“

— Корава вода да са направи могка. — За дѣте тѣзи води — корава и мека — говорихме вече въ листътъ си и казахме, че много по-хубаво и по-скоро са опиратъ ризи и са сварява бобъ и др. въ мека вода, отъ колкото въ корава. Корава вода са умѣгчава съ сода, която са намира въ сѣка спницария. Но може да са употреба и нишаджръ (салмиакъ). На мѣсто нишаджръ може да са употребѣи тѣй сжщо и нишаджръ-руху (salmiakgeist). Една малка лъжичка нишаджръ ру-

ху е доста за една голѣма дѣтва или когелъ съ вода.

— Одавна ли са употребява захартъта въ Европа? — Първата захаръ, която донесоха Италианците изъ Индия въ год. 1869. най напредъ я продаваха въ спницарните каго лѣкъ (цѣръ), и то твърде скъпо; а день днешенъ захаръта са намира твърде много и са продава по 5—6 гроша оката, и не само че сѣки селенинъ може да си купи захаръ, но въ Чехско и Моравия я праватъ самите селени, които сж си направили фабрики съ акси. Тѣ са дѣтѣ цѣвко (чукундуръ), отъ което варятъ захаръта и я продаватъ. Най-добрата захаръ, която бѣше изложена на свѣтската Виенска изложба, бѣше токорѣчи Чехската. Ами нашите фабрики!!

— Купенъ конь за 250,000 гроша. Прочитаме въ Европейските вѣстници, че единъ Пигилишки лордъ купилъ единъ конь за 250,000 гр. и пословомъ дѣвсте и педесетъ хиляди гроша, който конь са е отличаватъ съ най-добри и сжвършени качества.

ПОДАРЖИ.

Родолюбивий Г-нъ Ст. К. Салганджиевъ отъ Стара-Загора и учителъ въ Сѣрезъ благоволи да подари 4 четври год. течения отъ II. па „Ступанъ“ за онѣзи села на Стара-Загорската каза, дѣто види за вуждо Чит. Настоятелство въ Стара-Загора.

Г-нъ К. Кировски, тоже учителъ въ Русчуатъ, подарява едно год. течение отъ I. и едногод. теч. отъ II. год. на „Ступанъ“ за училището въ родното си мѣсто-Чипоровци (Берковско).

Учители откъсватъ отъ залакатъ си и подаряватъ по 4 и по 2 год. теч. отъ Ступанъ за бѣдните пи села! Ами какво да кажемъ за нѣкои отъ нашите по-богати, които иматъ възможность да направятъ нѣщо и повече за селата!? Но пакъ не губимъ надежда.

Благодаримъ па горните двама родолюбци.

ОТГОВОРИ.

Г-ну К. В-ву въ Казанлъкъ! Пратихме вече исканияте Ви листове.

Благодаримъ Ви за обѣщанията. Зарадѣйте!

— Умоляваме още настоятелите си да са погрижатъ да събератъ парите и отъ II. год. на Ступанъ, за да бждемъ улеснени въ работата си. Срѣду даденните си пари ще приематъ расписки, подписани отъ насъ.

СТУПАНЪ

ЗЕМЛЕДѢЛСКО-ЕКОНОМИЧЕСКИ ВѢСТНИКЪ.

СТУПАНЪ излиза два пъти въ мѣсецъ. Годашна цѣна е 5½ франка или 25 гр. турски пари предплатени.

Съдържание: Извѣстие. — Кое ни е най-потрѣбно? — Писма върху домашната икономика. — За земята (почвата) и за нейното приготвяне да се обработватъ на нея различни жита, сѣидби и трѣви за добитакъ. — За жената — Готварски съветове. — Разни.

Писма, дописки и спомоществанията са пращатъ до издателя и притѣжателя Д. В. Храпова въ Видинъ.

ИЗВѢСТИЕ.

Съ удовольствие бързаме да извѣстимъ на почитаемите си читатели, че за напредъ въ списването на повременното списание „Ступанъ“ ще зема участие и нашиятъ младъ и учепъ сѣ-отечественникъ и вѣщъ списвачъ г-нъ Стойковъ. Положителните знания и и гладкото перо на този почитаемъ нашъ сѣтрудникъ сѣ познати на българската читающа публика; неговите хубави литературни произведения, съ които не малко е спомогналъ и спомага за обогатяването на бѣдната наша книжнина, високо говорятъ за неговата способностъ и вѣщина. Дѣлата като стоятъ по-горе отъ сѣка похвала и препорѣка, то намъ не остава да прилагаме повече отъ себе си.

За напредъ, освѣнъ това, ние намѣрихме за добре, както и нѣкои приятели ни сѣвѣтуваха, да отворимъ по-широко поле въ программата на „Ступанъ“ и да му дадемъ малко по-широкъ кръгъ, безъ да промѣняваме обаче планътъ, цѣлата и пѣрвата программа на това списание. Казвали сме, а казваме го и сега, че единственното ни желание е било, и ще бѣде: да са подобрява това списание, за да бѣде колкото са може по-полезно за народътъ ни.

За напредъ „Ступанъ“, като не ще са отстраня никакъ отъ предна-

чертапната си программа и не ще са измѣни направлението му, ще обема статийки въобщо по положителните знания, по икономиката въ селското ступанство, по индустрията и прочее.

Ние мислимъ, че съ това правимъ едно подобрене на листътъ си, подобрене, което може да са уголѣми, стига да са видимъ олеснени, да намѣримъ по-добро расположение отъ страна на нашите сѣотечественници върху това списание.

Споредъ повозетите отъ насъ мѣрки, за напредъ „Ступанъ“ става единъ домашенъ вѣстникъ за наука, економия и земледѣлие.

Надѣваме са, че сички любители на народниятъ ни напредакъ ще щатъ отъре да ни притекатъ на помощъ. Цѣпната си остава сѣщата: за година четвъртъ турска лира.

Сичко, що са отпаса до „Ступанъ“, ще са отправя въ Видинъ до издателя и притѣжателя:

Д. В. Храповъ.

КОЕ НИ Е НАЙ-ПОТРѢБНО.

I.

Нѣма нити единъ отъ нашитѣ свѣстни и мислящи сънародници, който да не е съгласенъ, че всичкитѣ ни напѣгания, сичкитѣ ни грижи и трудове трѣба да бѣдатъ посветени за благо-

състоянъето, за добруванъето на народа. Въ това е съгласенъ всѣки. Но какъ, по кои пѣтища може да са постигне това добруване, ето точка дѣто не могатъ да са срѣщнатъ мнѣнията на всички. Малко или много, между това, никой не отказва че народното просвѣщение, народното образование, истязание, ще ни доведе до едно благополучно и добродѣтелно състояние.

Просвѣщение и образование викатъ и проповѣдватъ всички почитаеми работници въ нашия общественъ животъ. Просвѣщение и образование проповѣдватъ нашитѣ вѣстници и повременни списания. Всички тѣзи проповѣди про издѣватъ отъ положителната вѣра въ едно подобруване за народа, що носи съ себе просвѣщението. И това е право. Който е просвѣтенъ и образованъ, той е силенъ, той е богатъ и честитъ, нему е охолно около врата и той са благодарни отъ живота, който прекарва тукъ на земята.

Но какъ са просвѣтѣва единъ народъ? Какъ са образува, развива и истязва младото потомство на народа? — Чрезъ училища, чрезъ учители, чрезъ книги. Всички тѣзи работи искатъ поддръжка, искатъ средства, безъ които нищо са неможе.

Коего ще каже, че преди всичко единъ народъ трѣба по напредъ да е малко-много богатичкъ, че тогазъ да са изучи, да напредне и да са отличатъ между свѣта. Това си е цѣла истина, очевидна за всѣкого.

Умнитѣ и разумни хора въ просвѣтѣния свѣтъ сѣ издириле, че тамъ дѣто обществото забогатѣе, дѣто поминакъ стане охолнѣе, по скоро са распрѣсва просвѣщението и науката. Въ малко време токо видѣли, че оноу мѣсто зело преднина, поиздигнало са предъ околнитѣ си мѣста и всѣки го сочи съ прѣстъ.

Когато ние проповѣдвами просвѣщение и образование на народа, не трѣба да забравяме и тѣзи истина. Нашия народъ е сиромашки, неговата индустрия я не бива никакъ, неговото аземедѣлие стои на едно ниско стапа-

ло и не му вече принася едновременно облага. Идеге при който и да билъ разредъ въ обществото на нашитѣ българи и вий ще чуе оплаквания, жалби и тѣжени. Нийдѣ утѣшителенъ гласецъ, нийдѣ радостно бѣлѣче. Вредъ жаловити и скърбни явления!

Това е една рана, която ако не са погрижимъ да излѣкуваме, може да са обтрѣне на гангрена, опасна и убийствена живница за народното ни тѣло. Всѣки българинъ, който милѣе за доброто ни и комуто сѣ свидни и сѣки нишите интереси, има за своя длъжностъ да размисли какъ трѣба да са помогне на това голѣмо зло.

Сиромашията, която заплашва нашата татковина, трѣба да са предвари, ако искаме да видѣме въ едно по-близко бъдѣще обидѣнъето на онѣзи хубава цѣль, що има просвѣщението и образованъето.

Казахми и повтаряме, че безъ охолнѣе поминѣкъ, безъ едно малко-много забогатяване, проиданъето на народа въ нравствено и умствено отношение е невъзможно. Тѣзи истина трѣба да проникне въ всички, които сѣ си гудили за длъжностъ да работятъ, да служатъ на своя народъ.

И какъ може, кажете ми, единъ сиромашъ да мисли за учене, за наука, за нравствено подобруване, като, преди всичко, той е лишѣнъ отъ насущния си всѣкидневенъ хлѣбъ? За да живѣе човѣкъ първото необходимо нѣщо е да са храни. Подире идатъ жилището, облѣклото и прочее. Само тогазъ, когато човѣку е било сито, само тогазъ, когато са е видѣлъ на една колиба и облѣченъ въ топла дрѣшка, само тогазъ той помислилъ за изучаванъето на предметитѣ, които го обикалятъ, за изучаванъето на самага себе, за събиранъето на разни познания. Че това си е тѣй, свидѣтелка пай-вѣрна ни е историята на човѣчкото развитие. Ний можими тукъ да приведемъ много станѣли работи, които би убѣдили най силно, най-сладкодумно и най-скоро дору онѣзи, който има злочестна-

та да е лишѣнъ отъ първоначални познания въ свѣтската история. Ако не правимъ това, то е защото мѣстото, дѣто са помѣстятъ тѣзи редовце, е тѣсно. Освѣнъ това, други пѣтъ мѣрками да са повтрѣнемъ върху сѣщия предметъ.

Доволно е, струва ви са, за сега да са увѣримъ въ това нѣщо, сирѣчь, че *безъ охолнѣе поминѣкъ нѣма народно въздиганъе, нравствено и умствено подобруване.*

Това като знаемъ; йоще като не са правимъ глухи на онѣзи болѣзненни и сърцераздирателни гласове, които са издаватъ изъ всички болни стави на нашия общественъ организъмъ, ний трѣба да си дадемъ трудъ да промислимъ за лѣкъ на злото. Ний трѣба да са правимъ това частъ по-скоро, защото всѣко късно и бавно папанѣе въ това отношение прави повече и повече опасна раната ни.

*
* *

Безсмъртенъ единъ български личенъ мѣжъ, когато злочестата сѣдби на грабнѣкъ отъ българския народъ е рекълъ:

Време лѣти, време бѣжи,
Вѣкове сѣ крилати,
Подъзъ има кой какъ може, —
Съ разумъ да са захвати.

Ний свършваме този пѣтъ съ тѣзи думи, които сѣ въодушевени отъ най-распаденно присърце за вещественно то и душевно въздиганъе на нашия народъ.

*
* *

Всичките залѣгания и побуждения на човѣчеството сѣ обжрпати къмъ достиганъето на едно колкото са може по голѣмо добруване. Въ това е всичката цѣль на образованостъта. Това трѣба да бѣде нашата първа и послѣдняя мисль. Всички ний, които сѣ гудили да служимъ на народа си, длъжни сѣ да работимъ за това негово благосъстояние.

Всѣки е длъженъ, казвами ний, за-

щото всѣки има право да са зове синъ на общата татковина. А който има правдини, той е подложенъ на длъжности.

Испълняваме ли ний нашитѣ? Това ще бѣде предметъ на една друга статийка въ идущитѣ броеве на „Ступанъ“.

Б.

ПИСМА ВЪРХУ ДОМАШНАТА ИГИЕНА.

I.

Желаетъ, драгий мой друже, да ти пиша нѣщо за игиената, за тѣзи наука, която е необходима за всички наши домакини и домакини. Азъ съмъ готовъ да изпълня своята воля, до колкото ми позволяватъ обстоятелствата. Преди да дойдѣ обаче до разгледанъе на различни питання отъ тѣзи наука, дозволи ми да ти прикажъ нѣколко редовце за важността й, за ползата й и за голѣмата й потребѣ.

Преди всичко азъ съмъ длъженъ да ти кажъ, че игиената е занимавала по-окопите-нитѣ хора йоще въ старо време. Дѣщерята на Бога на лѣкарственото художество е била Игея, богиня на здравето. Отъ тамъ названъето игиена, на науката, която ни дава точни правила какъ да вардимъ здравето си. Но особито тя е наорѣдѣла въ времето, въ което ний живѣемъ, наорѣдѣла е наедно съ другитѣ положителни науки, които сѣ като нейни подпорки и помагачи.

Тѣй въ днешно време игиената има таква неизмѣряно поле, щото може да са каже тѣй обема въ себе комахай всички отрасли на човѣчкото знание. Не по-мако е грамадна и нейната сила, защото чрезъ игиената могатъ днесъ да са развѣржатъ много питання въ общественния свѣтъ.

Но азъ не щѣ сѣнѣжъ тукъ да ти приказвамъ за грамадните общественни питання, върху които са трудятъ толкозъ учени глави, толкозъ доктори игиенисти. Моята цѣль е много тѣсна, моето желанъе е много скромно. Искамъ да поговорѣ за онѣзи начала отъ тѣзи наука за здравето, които могатъ да са приложатъ на нашитѣ челяди, домашни потреби.

Колко наши млади братя и сестри отиватъ, мой друже, жертва на нашето невѣжество, жертва на нашето непознаване на истинитѣ начала отъ игиената. Погледни този младъ, който линѣе отъ денъ на денъ все повече; той би предварилъ това си линѣене, расположението си за тежка болестъ, съ едно предпазване, съ едно игиеническо правило. Но що виждаме да става съ него? Испроваждатъ го при нѣкоя баба, прочута

вѣщица, която му бае за сладки и медени, воето го кара да отиде нощъ да са окжпи въ нѣкой самодивски виръ или кладенецъ, която не знамъ що прави и що струва, и този момъкъ, не подиръ много, заболѣе твърдъ злѣ, дѣгне на смъртна постелка и милитъ на сърцето му оплакватъ подиръ малко горчиво загубата на една своя златна подпорка.

Его тамъ друга една млада ступанка, която оплаква отравянето, на своята любезна рожба, отравяне което би са предвардило на часа, ако тя умѣеше какъ. Тя е оставила мишеморката (арсеника, сжжмъ оту) приготвена въ нѣкой паница, но забравила да извѣсти за всѣко предназначение. Нейното чадѣ куснѣло отъ това подправено сладко, и смъртнитъ припадѣци настанатъ. Чуди са и мае са горката жена що да стори за своето мило дѣте. Какъ си тя коситъ, плаче съ гласъ и вика за помощъ, търси средство, което би избавило чадото ѝ отъ смъртта. Между това помощта е на рѣки, при нея. Средството е най лесно, най-близо и най-дѣйствиелно?

Колко щѣше да са зарадва и съживи тя, ако знаеше че нѣколко чаши съ прѣсно млѣко, или ако нѣма него, то нѣколко сѣца, или най-послѣ сапунната вода сж и лачитъ, които могатъ изведижъ да ѝ повържатъ издишающето чедѣ!

Кажи ми подиръ това, мой друже, какво мислишъ за тѣзи работи? Не е ли тежко да са умира така мѣрцина? Не е ли скѣрно да гинѣтъ толкозъ хубави младочки, отъ които може да са очаква плодъ добъръ, плодъ полезенъ и благодатенъ.

Но азъ чрезъ това ти посочихъ само единъ два случая на жертви, които плащамъ тѣй безумно на Игея, защото не знаемъ нейнитъ заповѣди. До пѣти щѣ са повѣрѣнъ съ повече, защото сега времето ми е много кратко.

Послушай само молбата ми. Като намѣрението ти е да прочиташъ моитъ писма не само у васъ на вашитъ, но йоще и общо вечеръ, когато стане нѣкъдѣ у приятелитъ ви сѣдѣнка, то гледайте да направитъ да обикнатъ тѣзи наука всички ваши слушатели. Мѣчете са съ свойственната вамъ сладкодумность и привѣкателность да искоренявате онѣзи предразсѣдѣци, които сж загнидени въ мнозина, предразсѣдѣци противъ науката.

Това е отъ голѣма важность. Да направимъ нашитъ да иматъ вѣра въ ползователностьта на книгата, ще каже да ги засладимъ съ учението и да ги накараме да го търсѣтъ сами саминки. Толкозъ за сега; приими искрениия поздравъ на приятеля си.

Б.

ЗА ЗЕМЯТА (ПОЧВАТА) И ЗА НЕЙНОТО ПРИГОТОВЛЕНИЕ ДА СА ОБРАБОТВАТЪ НА НЕЯ РАЗЛИЧНИ ЖИТА, СѢИДБИ И ТРѢВИ ЗА ДОБИТАКЪТЪ.

(Глѣд 4-й брой.)

Песачната почва въ сѣко едно отношение представлява сжвѣршенна противоположность на гнилестите почви. Главната и сжставната нейна часть песакътъ има слѣдующите свойства: той е твърде спикавъ, нѣма никаква калсапина, твърде бързо поглѣща въ себѣ си водата, но така сжщо бързо я и испарява, а да задържа въ себѣ си влажността, както и задържа гнилата, той има твърде малка способность. Тѣе свойства на песакътъ правятъ песачната почва твърде легка за обработване, но въ това сжщо времѣ, — защото песакътъ твърде бързо испарява изъ себѣ си влагата, — такава почва трѣба да са обработва колкото са може по-рано презъ пролѣтѣ, додето въ нея има още достаточное количество влажность отъ стопените снѣгове. Ровкостьта на песачните почви допуца въздухътъ свободно да прониква въ тѣхъ и съ това да помага на бързото разложение и изгниване на органическите вещества. Тая бѣзизна бива по нѣкогашъ до толкова силна, щото хвърленниятъ въ такава почва торъ не може даже да пристигне да покаже своето полезно дѣйствие на посѣянното въ нея растение. Песачните почви могатъ твърде бързо да са нагрѣватъ, по така сжщо бързо и истиватъ. Подпочвата за песачните почви има таково сжщо значение, какво го има и за гнилестите; тя може и тука да смали лошите свойства на почвата и, наопаки, да ги направи още по-посгодни. Така, наприкладъ, ако подпочвата иѣ една песачна почва е гнилиста, то такава подпочва, като има свойствата на гнилата, мѣчно пропуца презъ себѣ си водата и съ това задържа влажността въ лѣжачиятъ надъ нея песаченъ пластъ, а песакътъ по причина на влажността става нѣкакси по-кисавъ и не пропуца въ себѣ си толкова много въздухъ; дѣто ше да са каже разложението и гниенвето става по-бавно, а отъ това са увеличава въ него сждржането на органическите вещества и такава почва става сама по себѣ си повече способна да задържа влажността. А напротивъ, песачната подпочва като има спичките свойства на песакътъ, увеличава неговото лошо дѣйствие въ почвата. Колкото за плодородието на песачните почви може да са каже, че изобщо тѣе сж по-малко плодородно, нежели гнилестите; между тѣхъ твърде чѣсто са

срѣщатъ и сжвсѣмъ безплодни, като напр. спикавите песаци, които захващатъ голѣми пространства на земята и които, особено въ горѣщите страни, нѣматъ никаква растителностъ, и само тукъ-таме, дѣто мѣстата сж по-влажни, по тѣхъ расте една вищо и никаква трѣва. Повечето или помалкото плодородие на песачните почви зависи така сжщо отъ много причини. Първо и първо то зависи отъ мѣстоположеніето на тие почви. Като не задържатъ въ себѣ си водата, като и испаряватъ и като сж способни твърде бързо да са нагрѣватъ, песачните почви ако сж разположени на високо мѣсто и, освѣнъ това, ако нматъ сухъ и тоналъ въздухъ, то тие биватъ, като рѣчи, сжвсѣмъ неспособни за земледѣлие. А ако тие почви са намиратъ на ниска и влажна мѣстностъ, то свойствата на песакътъ, — да пропушта презъ себѣ си водата и бързо да и испарява въ въздухътъ, — биватъ доста полезни. При това условие песачната почва помѣчно са преобмръща на блато и повече е сгодна за земледѣлие, нежели гнилестата. Второ, плодородието на песачната почва зависи отъ сжставътъ на подпочвата. Какво влияние указва на нея подпочвата ние не че знаеме. Най-послѣ, то (плодородието) зависи отъ голѣмата или отъ малката размѣса въ песакътъ гнила, варъ и други минерални вещества, а така сжщо и перегной. Когато въ песачната почва има размѣсенна гнила, то послѣдната има твърде важно влияние на нея: ако гнилата е повече, то почвата става по-кисава, по-способна да задържа въ себѣ си пошненната вода, най-послѣ, изгниването на органическите вещества върви по-бавно и въ почвата са запазва повече перегной. Такава почва, въ която са нампра достатъчно количество гнила, са нарича супесачна. А ако това количество е още по-значително, то почвата са нарича вече сугнилиста. Както едната, така и другата, т. е., както супесачните, така и сугнилистите са наричатъ така сжщо срѣдни почви, защото тие сж нѣщо срѣдни между песачните и гнилестите почви. Като знаемъ свойствата на гнилата и на песакътъ, а така сжщо и пзмѣненіята, които произхождатъ въ почвата, като са размѣсн въ гнилестите почви песакъ или въ песачните гнила, то ние твърде лесно можеме да си представиме свойствата на средните почви.

(Продължава са.)

ЗА ЖЕНАТА.

(Глѣд. 4-ий брой.)

И тъй жената като сжируга, друга ка, майка, кжщовница и пр. за да бжде таква

зи, каквато я описахме по-горе, за да са сполучи сичко това, трѣба навременно образование на женскитъ полъ; инакъ когато основата на семейството е червоѣдена, то закрѣйва малко по-малко и най-посѣ загива. А на противъ навременото образование на жената и семейството въздига, и обществото обогатява и насила.

Тъзи не оспорима истина човѣчеството е постигнало да я разбере и предало са е колкото е възможно повече да са старае за образованието на женскитъ полъ, като, има предъ очи голѣмата полза, която произлѣзва отъ това. На сѣкаде сж са въздигнали дѣвич. училища и сички са стремятъ кжмъ тѣзи цѣль и за нея дѣятелно и неуморно работятъ, и то не само срѣдни училища, гимназии и пр., но и по-високи училища — факултети. Въ нѣкои отъ по-главните европейски градове, като въ Лондонъ, С. Петербургъ, и пр., има вече жени-доктори и хирурги (джирахи), които сж свършили науките си въ Цюрихскитъ Университетъ, и то съ отличенъ успѣхъ. Ето що прочитае тѣзи дни въ В. „На прѣдъкъ“ пакъ за такива училища: „Доктори-жени. — Споредъ Английските вѣстници тѣзи дни щѣло да са отвори едно медицинско училище за жените въ Лондонъ, дѣто медицината ще са преподава тѣй пжтно, както и въ мъжските медицински факултети. Учителското тѣло е вече сжставено и множество ученички сж са записали.“ — „Хирурги-жени. — С. Петербургскіи вѣстникъ още преди много време бѣше извѣстилъ, че трѣба да са сжстави единъ курсъ, въ който жените да слѣдуватъ дѣйствително хирургически уроци, а слѣдъ изучаваніето си да са опредѣлватъ като помощници на хирургите въ болниците било на столицата, било на по-главните градове въ руската държава. Днесъ вече централното управление е зело мърки за да влезе въ сношения съ сичките заведения и лица, които могатъ да сждѣйствуватъ за постиганіето на тѣзи челоуколюбива цѣль. Най-горѣщо са отзовали отъ секаде и именно отъ Казанъ, Симферополь, Москва, Киевъ, Вилна и Варшава. Дѣлото е вече почнало и днесъ утре споредъ програмата му и уроците почнуватъ.“ И тѣй виждаме, че по другите страни отъ година на година се по-високо образование даватъ на жената. А и защото, когато са доказа съ живи примѣри, че и жена а има способности за по-високо учение. На мнозина отъ противниците на жените да не нмъ са дава по-високо учение са заговориха устата. А какъ не? Ако надникнемъ въ училищата, ще видимъ момчетата, че успѣватъ повече отъ момчетата въ уроците си; ако разглѣдаме младенческиятъ нмъ и дѣтински възраст, ще намѣримъ, че момчетата запознаватъ предимните тѣ пжр-

ви и по-разсудително; ако сме въ събрания, ще видимъ жените, че разумнѣтъ най-добре мислите (идеите) на другите и че отговарятъ често по-сполучно отъ мъжете; ако преглѣдаме право, ще забѣжимъ, не жените, какво го научатъ, знаятъ го добре и толкозъ по съвършено, колкото по съвършенъ е урокътъ и по-способенъ учителътъ. Ние сме имали случай да са увѣримъ отъ собствениятъ си опитъ, които сме предавали и предаваме въ дѣвическите училища, че дѣвойчетата много по-добре учатъ и въ уроците си отъ момчетата. То са разбира, че и въ едините, и въ другите има слаби, но ние говоримъ за общото правило, т. е., за повечето; защото общото правило е главно-то, а не исключението.

Жените сж имали и иматъ своите противници и своите хвалители; ние не можемъ каза, че жените притѣжатъ такива съвършени качества, които да сж свръхестествени, но и не можемъ отказа, че тѣ (жените) иматъ такива способности, които, като сж са обработили, и развили чрезъ науката и образованието, зачурили сж и самите тѣхни противници. Много жени, като презрѣха препятствията и сжжките, които имъ сгонха на пътъ, показаха са гениални въ сичкиятъ си животъ. Плутархъ уприличава жената на сжжпоцѣни и прѣкрасна сжждове, въ които са прикрива въчиниятъ онзи пламъкъ, чрезъ който са исковаватъ ожрвите свжрзски на обществото и са сиватъ въ най-сладките чувствования, приятности и надѣждите на човѣка и сичко, което сгрѣва и сжживява животътъ му, сжществование-то му.

Народъ, у който жените сж образовани и добревъспитани, той е най-славенъ и най-свободенъ; напротивъ народъ, който ги презира и ги оставя неучени, той е най-безславенъ и най-заробенъ. Египетините, Ассириите, Персите и толкова други силни народи на Азия и Африка поробиха са лесно отъ Македонците и отъ Римляните, само защото жените у тѣхъ бѣха робини на мъжете и на братята си и защото оставаха въ най-голъма простота и неучение. Въ Римъ жените бѣха добре въспитани, свободолюбиви и добродѣтелни, заради това Римляните станаха обладатели, завладѣтели на цѣлиятъ свѣтъ, заради това и праведно са славяха за множеството на великите си мъже; по щомъ са напусна въспитанието на жените и са смали почитанието къмъ тѣхъ, тозъ частъ са почена развратътъ, който малко помалко унищожи преславното име на Римъ.

Подиръ това умните хора, които съ голъмо внимание слѣдуваха течението на работите, чрезъ мъдри закони и най-вече чрезъ примѣрътъ си, туриха основание за възраждането на женското въспитание и образо-

вание. Отъ тогазъ преоблада вече мисалъта за доброто въспитание на женскиятъ полъ, този корень на сѣко добро и полезно, който мисалъ било предиазначено, види са да прослави доветнадесетий вѣкъ до толкозъ, щото тя да стане общо мнѣние на правителствата и на народите. Защото жените сжсоставятъ половината на човѣшкиятъ родъ и са назначени отъ Бога да образуватъ и тѣхъ си и другата половина за да може човѣчеството да постигне предопредѣленната си цѣль, за това сичките образовани народи и просвѣтени правителства полагатъ най-голъми старания за образованието и въспитанието на жените и тѣхните грижи и старания не малко полза принесоха до сега, и ще принесатъ още по-много, ако са продължава тѣй постоянно да са развива духътъ на жените.

По нашите страни образованието на жените вжрви тѣжре слабо и полека, както вжрватъ слабо и полека сичките му работи и добрини; но и въ тѣзи слабостъ на напредванието му виждаме често у жените благородни дарби, голъми добродѣтели: не казвамъ, че нѣматъ недостатъци (кусурни), но не слѣдъ много тѣ ще исчезнатъ, като са усвои веднажъ за винаги мисалъта, че не съвършенното учение е по-лошо отъ неучението.

Жално е, може би, дума госпожа Дюфуръ, но трѣба да го исповѣдаме, че чрезъ обикновенното въспитание е невъзможно да станемъ благополучни, честити, и че само съ учението може да са слобийни съ добро и правилно чувство и съ развитъ умъ, което усажда обществото.

Достойна жена кой ще намѣри, думаше Соломонъ, таквази жена е по-драгоцѣнна отъ безцѣнъ камакъ, сжрдцето на сжпругътъ ѝ са облѣга на нея, защото въ нея са надѣе да намѣри изворътъ на доброто. И наистина, това е тѣй. Кой не е осѣщалъ, че безъ жената сичките ни други добрини ни са виждатъ черни и неприятни? Кога сме болни, отъ жена имаме най-голъма нужда, ако испаднемъ въ бѣдствия, на жената утѣшенията могатъ да улекчатъ болешките ни, сѣка друга жена колкото интересъ (полза) и да има да ни послужи, но не може да ни утѣши както ни утѣшава сжпругата, която сичките ни скришни мисли, сичките ни намѣрени слознава и ще употреби сичката си чувствителностъ, грижа, трудъ и нѣжностъ за да ни спасе.

Единъ писателъ ето какво пиши за едно честито сжпругество: „познавахъ, казва той, едно сжпругество, което сичките хора трѣба да иматъ като оглѣдахо напреде си, за да са ръководятъ по пътътъ на добродѣтелта. Тѣ са обичаха единъ други, както могатъ да са обичатъ двама човѣци, имаха таквози

сжгласие въ работите си и въ сичко друго, щото сѣки би са радвалъ на тѣхния животъ. Сичкиятъ си живогъ преминаха до старостъ въ страхъ Божи и въ правда, сичко, което единътъ праваше, то бѣше угодно и на другиятъ, и никога единътъ не са поплака, че другиятъ билъ направилъ нѣщо противно на желанието му, защото бѣха изучили единътъ табиатъ на другиятъ, както трѣба да струва сѣко сжпружество — сжпругъ и сжпруга, — за да ареса и на Бога и на хората. Пожелаеше ли сжпругътъ да стори нѣщо добро, намѣрваше сжпругата си сжгласна въ сичко; пожелаеше ли пакъ сжпругата нѣщо, то са нспмлянише безъ забавя отъ сжпругътъ. И двамата имаха за кормило (дюмсиъ) добродѣлельта-добрите работи, а когато човѣкъ въ работите си има нея за срѣдоточие, тогазъ сичките му работи ще са вжргятъ около нея, както слжницето около осьта си; тѣ бѣха богати, но никога не пожелаха, той да харчи за излишни и не по-трѣбни работи, а тя за скжни дрѣхи, за скжпоцѣнни украшения и пр., защото и двамата познаваха, че сичко това е напразно и че човѣкъ само съ добрите работи са вжзидига, а не съ преземки; за това са старяха сѣкога съ богатството си да спомагатъ на общи добродѣлни заведения и на сѣ какви добри работи. Никога не позавидѣха на другите за славата, за богатството и пр. Но има ли много такива сжпружества? Рѣдо.

Кодко жени има, които забравятъ халтътъ си и искатъ отъ мъжете си нѣща, несжобразни ни съ положението, ни съ сжстоянието, ни съ родѣтъ имъ, и са оскжрбаватъ и огорчаватъ, ако сжпрузите-мъжете ниъ ги откажатъ.

Една есна вечеръ, казва този писателъ, бѣхъ повиканъ на едно вечерний домашно сжбрание, дѣто госпожи отъ пжрвите фамилии на мѣстото са надварваха коя да обжрне кжмъ себе си поглѣдите и учудванието на гостите чрезъ хубавите си дрѣхи, свѣтливите елмази, престоренната свѣтливостъ, прѣлестите на лицето, движението на тѣлото, дарованието на духътъ си и чрезъ презето-то докарвание. Очуденъ отъ толкози преземки, отъ толкози страсть кжмъ аресванието, останахъ въ единъ жгмъ (кюше) на салона и, като си пушахъ мжлчеливо чубукътъ, неволно паднахъ въ размисленне за нашето положение. Тутакси влезе въ салонътъ една млада будка съ сжпругътъ си и измѣни мислите ми. Да, тя влезе и тозъ часъ, неволно почти осѣтихъ едно почитание кжмъ нея. Откритата ѳ глава бѣше напктена съ едно просто триандафилче, затжкнаго въ русата ѳ коса. Облеклото просто, но хубаво. Тжзи жена украси сжбраниято ни съ прелестите на сжрцето си и съ дарованията на душата

си. Колкото помня нея вечеръ, колкото помня онова нейно появяние по между ни, толкозъ ублажавамъ мжжътъ ѳ, комуто Богъ е дарилъ единъ ангелъ нему за награда, а намъ да покаже каква трѣба да бжде жената на земята. Нейната кжща са украсяваше отъ чистота, редъ и приличие. Пожжщяните ѳ бѣха хубави, но не скжни. Никога не бѣше на нѣщо лакома. На трапезата ѳ имаше изобилие, но не излишество (жяде). Никога не охулваше и не одумваше никого. Обноската ѳ бѣше като душата ѳ проста и тжврда. Преземки, гордостъ и други таквизи ней бѣха непознати. Дѣцата ѳ бѣха чисто облечени, мждро и благонравно вжспитани, праздна дума не издѣзваше отъ устата имъ. Най-после, тя бѣше жена, каквато трѣба да бжде.

Таквази бѣше онжзи жена, която дойде въ онова сжбрание, и ни зачуди съ душевните си качества“

Ако речемъ да искажемъ сичките добрини, които могатъ да направятъ жените въ обществото, ако са приготвени за това, то би трѣбало още много да са пиши, а ние не сме въ сжстояние да направимъ това. Трѣба само да са увѣримъ, че са мина вече онова време, въ което училищните врата сж били затворени за жената. Ние видѣхме отъ погоресказанното какво правятъ другите просѣщенни и образовани народи за образованието и по-високото учение на жената. Но по насъ какво са вжрши въ това отношение? Нека поглѣдаме на около си и ще видимъ. Длжностъ, и свята длжностъ имать сѣка майка и баща да приготвятъ джщерите си за онова високо назначение, за което сж опредѣлени отъ Бога. Днесъ прѣмето не е вече онова, което е било преди нѣколко години. Хората се повече и повече напреднуватъ въ сѣко едно отношение, и ние не трѣба да са застоляваме тамъ, дѣто сме сега.

Исказаното до тука за жената сжбрахме и написахме съ увѣрение, че едно питание, което са брои въ числото на важните питаниа, каквото е питанието на жената, за да са разбере по-добре, трѣба често да са повтаря и говори за него. А че това питание трѣба не малко да ни занимава, мислимъ, никой не ще и не може да откаже.

ГОТВАРСКИ ССЖДОВЕ.

6. Пржстени ссждове.

Въ пржстените, или земни ссждове спадатъ:

1) Глинените ссждове, като на пр. Гржнци, паници, талери, стомни и пр., които са правятъ отъ хубава и избрана глина. Тѣзи ссждове не трѣба тжврде много да

са препичатъ, защото по причина на желзото и варътъ, що са намиратъ въ глината — пръстътъ, — ако са препекатъ, би са растопили; отговя просто гърне е тъй шупливо, щото презъ шуплите му са цѣди водата. За да са затулятъ тѣзи шупли, сѣждовете трѣба да са поливатъ съ поливъ. Този поливъ са сѣстон обикновено отъ олово и иловица, и отъ горѣщината става като стакло. Ако поливътъ е добаръ и ако сѣждътъ е добре полънъ, не е вредителенъ.

Като са купуватъ глиени сѣждове, трѣба да са глѣда, щото добре да са печени и полѣни съ поливъ, и да не сѣ пукнатъ. Като почукаме сѣждътъ съ пръстъ, ако звънти, но е пукнатъ. Ако сѣти поливътъ на сѣждътъ, то е знакъ че е добре печенъ и както трѣба полънъ. Ако са вари оцетъ въ гърне, полѣно съ тѣменъ поливъ, и го оставимъ да истине, ще видимъ че оцетътъ е почернѣлъ, а това е най-добаръ знакъ, че въ поливътъ има много олово, вредително а здравieto. Много сѣ по-добри онѣзи глиени сѣждове, които сѣ полени съ поливъ отъ вънъ и отвътре.

Чаниите са правятъ отъ една особена пръстъ, въ която нѣма нито варъ, нито желзо, които значително би развалили боята. Въ природата не са намиратъ тѣзи нѣща таквизи, щото тутакси да са направятъ чани отъ тѣхъ. Най-напредъ трѣба да са смелатъ, и тогава са направя тѣсто отъ тѣхъ, за да може после по-добре да са мѣси. Отъ това тѣсто после са правятъ разни чаниени сѣждове или на грънчарски кодела, или пакъ съ разни кълъпи (форми); но има и такива нѣща, които трѣба да са правятъ съ рѣжа. Чаниениите сѣждове, като са направятъ, турятъ са да сѣхнатъ на въздухъ, а после са пекатъ въ пещи. Чаниите са пекатъ два пѣти. Подиръ първото печение са поливатъ за да станатъ свѣтливи, и тогава на ново са пекатъ въ други пещи.

Добрите чани сѣ сѣвѣтъ бѣли, а повърхнината имъ гладка и свѣтлива.

Както искатъ да кажатъ нѣкои, Китайците сѣ правили и употребявали чани предъ Рождество Христово. А защото сѣ много искусни въ тѣзи работа, тѣхните чани сѣ много красиви. Отъ Китайците са наручиха да правятъ чани после Японците, Хиндостанците и Персите. Подиръ нѣколко вѣка после Нѣмскиятъ Химистъ Bottger въ год. 1702. е изнамерилъ отъ какво и какъ са правятъ чаниите. Сега много добри чани са правятъ въ Саксония, Чехско и пр.

(Продължава са.)

РАЗНИ.

— Хранение на прасците. — По насъ захващатъ отъ сега да хранятъ прас-

ците за идущата зима. Не малко полза ни принасятъ добре хранените прасци, които ни даватъ вкусно мѣсо, бутове и масть. Нека нажемъ на кратко какъ са хранятъ по-добре прасците. Прасците са хранятъ обикновено съ граничевъ и буковъ желадъ, съ напой, трици, тикви и съ кукурузъ, а даже и съ картофи. Прасци, хранени съ картофи (барабой), даватъ месо и сланина, но мѣсото бива рѣдко, а сланината — водна, особено когато времето е топло. Отъ желадътъ сланината бива по-стегната, а отъ кукурузътъ — още по-добра. Който храни прасци въ кочина, трѣба да варди слѣдующите правила: въ едно време да са хранятъ, т. е., да не са хранятъ веднажъ по-рано, а други пакъ по-късно; да не са дава повече храна на веднажъ отъ колкото може да изѣде, ако артиса нѣщо отъ даденната храна трѣба да са очисти добре. Въ началото са дава на прасците храна три пѣти на денъ; колкото повече растатъ, толкова по-често на денъ трѣба да имъ са дава храна (4, 5 да 6 пѣти), но по малко, за да могатъ да я изѣдатъ. Освѣнъ това, кочината на прасците трѣба да бѣде малка, топла и тѣмна. За да бѣде кочината топла, трѣба да са постила съ доста слама. Ако са вардятъ ба-ремъ тѣзи малки правила, то съ малко храна, но редовно хранени, прасците по-добре са оправятъ и по-добро мѣсо, както и сланина даватъ, нежели онѣзи, на които повече храна са дава но, но безъ никакавъ редъ и правило.

— Конете, що работатъ подъ земята. — У голѣмите рудници за каменни въглища въ Белгия работятъ подъ земята много коне, които, като слѣзатъ веднажъ въ тѣзи дълбоки рудници, не виждатъ вече слънчева свѣтлина. Това променение на животътъ тѣй силно дѣйствува на конете, щото — ако и да не сѣ претоварени съ много работа — се повече и повече запустяватъ и отслабватъ, додѣто най-после за 2-3 години измиратъ. За да не губятъ толкова много отъ конете, притѣжателите наумили да доведатъ жребни кобили въ рудниците на каменните въглища, дѣто да са отгждатъ окончените жребета (кончета). Тѣй отхранени подъ земята коне показали голѣми тѣлесни променения: глѣданието имъ тѣй сѣ изострило, щото и въ слабо освѣтлени рудници свободно ходили. Космите имъ ставали по-дълги и лѣскави като на къртове. Такива коне биватъ доста здрави, но ако такавъ конъ излѣзи вънъ на слънчева свѣтлина, то най-напредъ не му е твърде добре, защото не е навикналъ на слънцето, но отпосле, като поживѣе повече време на слънце, навикнува са. Опитали още, че такавъ конъ, като поживѣе вънъ, ако са вкара пакъ въ рудниците, наскоро умира.

Издатель — притежатель Д. В. Храновъ.

Въ печатницата на Д. Иванеска.

СТУПАНЪ

ВЪСТНИКЪ ДОМАШЕНЪ,

ЗА НАУКА, ЕКОНОМИЯ И ЗЕМЛЕДѢЛИЕ.

СТУПАНЪ излиза два пѣти въ мѣсецъ. Годишна цѣна е 5½ франка или 25 гр. турски пари предплатени.

Съдържание: Нашите учителски събори сирамо земеделъческата наука. — Читателата е главно условие за здравето. — За солта. — Какъ трѣба да са постъпва съ слугите. — Писмо. — Моръ по добитакътъ. — Вѣлъ хлѣбъ отъ кукурузно брашно. — Маѣко. — Готварски съждове. — Разни.

Писма, дописки и съобществованията са пращатъ до издателя и приѣзжателя Д. В. Храпова въ Видинъ.

За да намалимъ поне голѣмите затруднения, що посрѣщаме въ приемането и разпрацането на листътъ си и да не ставатъ излишни разноски, ние са рѣшихме да издаваме „Ступанъ“ по два броя наедно, т. е. единъ пѣтъ презъ мѣсецъ. Съ това нашите читатели не губятъ нищо; тѣ ще да си приематъ подплатно сички обѣщани листове. Ние както и да е ще да свършимъ и втората година съ „Ступанъ“; но що да кажемъ за абонатите си? Знаятъ ли тѣ съ какво са издава вѣстникъ?

НАШИТЕ УЧИТЕЛСКИ СЪБОРИ СИРАМО ЗЕМЛЕДѢЛЧЕСКАТА НАУКА.

Сѣкиму почти е познато, че за да напредне и за да са развие единъ народъ, трѣба да има добре урѣдени училища, които сѣ разсадници на сѣко добро и полезно. За това и ние сме обжрнали очи къмъ тѣзи святи заведения — училищата, отъ които очакваме се що е добро за нашето унапредване въ много отношения. А какъ не, когато науката — тѣзи наша спасителка, истинската наука е въздигнала онѣзи народи, които днесъ са славиятъ и добруватъ, до най-високо стѣпало на развитието, образованието и

богатството. Да, науката — истинската наука е, която може да подигне и насъ умствено, нравствено и вещественно. Но за да напредне умствено и нравствено, сѣки разбира, че трѣбать и материални срѣдства, безъ които нищо са не върши и не може да са върши. Гладниятъ не може и нѣма време да мисли за наука и умствено развитие. „Само ситиятъ човѣкъ мисли за своето духовно развитие и напредокъ“, казва единъ нашъ събратъ.

Въ днешнийото време сичките свѣстни и разбрани хора сѣ увѣрени и съгласни, че вещественното благосъстояние е главниятъ лостъ, що подпиратъ народното здание. Ако потърсимъ въ напредокътъ на народите онѣзи червена жица, която са протѣга презъ тѣхното развитие, ще намѣримъ, че вещественното добросъстояние е главното условие за да бждатъ тѣзи народи честити, богати и просвѣтени. А пжкъ основа (темелъ) на вещественното добросъстояние е земеделъието, върху която основа са въздига индустрията и търговията, слѣдователно и народното щастие. А че това е тѣжъ, ще са увѣри сѣки единъ, който хвърли единъ кратакъ погледъ на онѣзи народи, които сѣ напреднали въ земеделъието. Ако сравнимъ, напиримъ, економическото състояние на единъ народъ, който стои на ниско стѣпало въ економическиятъ си напредакъ, —

ако го сравнимъ съ други единъ народъ, който чудесно е напредналъ въ земледѣлието и въобще въ ступанството, тутакси ще намѣримъ една голяма разлика въ напредокътъ и богатството на тѣзи два народа; защото напредналиятъ въ земледѣлието народъ за растящите и разповидни свои потребности намира и нови извори за приходи, съ които може лесно да посрѣща и удовлетворява тѣзи си потребности тогава, когато заостапалиятъ въ земледѣлието народъ има, наистина, напредъ си богатства, но, като не знае какъ да са ползува отъ тѣхъ, лѣжатъ си мъртви и безъ никаква полза.

Най-първото художество с орачеството. Ако то е толкова важно, особено за насъ като народъ земледѣлчески и скотовѣдски, ние грижимъ ли са за подобренieto му? Виждаме ли знакове за поправянieto на нашето земледѣлие, което днесъ е таквозъ, каквото е било преди хиляда години? Въ него има ли нѣщо унизително? Нѣма. Но защо са не почита то по насъ, ами са сматра като най-долпо занятие? Самите орачи мислятъ, че пѣматъ нужда отъ наука; тѣ знаятъ — мислятъ си — свойятъ запаятъ и не имъ трѣба да знаятъ кпига. И тѣй, умѣтъ имъ е като нива неорана или като гъстакъ непроходимъ. Ами каква е нашата длъжностъ къмъ тѣхъ? Каква е длъжността на тѣзи, които са наричатъ народни водители и учители, народни доброжелатели? Какви желаемъ да бждѣтъ тѣ? Това сж питання, които трѣба да си зададе сѣки искренъ, родолюбецъ, сѣки, който желае своето частно добро и доброто на ближниятъ си.

Орачеството въ насъ не е достигнало до толкова висока степенъ, споредъ насъ, едно, защото орачите ви не даватъ толкова внимание на това първо художество (занаятъ), отъ което са прехранваме. друго, защото не сж учени много за да прочитатъ земледѣлчески книги и други списания и третѣ, малко са грижатъ, да не кажемъ никакъ, опѣзи, които иматъ срѣд-

ства и възможностъ да съдѣйствуватъ поне до пейде за подобренieto на заостапалите наши земледѣлие и скотовѣдство. Но ако до сега е вървѣло тѣй, трѣба ли и за напредъ сѣ тѣй да я караме?! Нужно е и необходимо нужно да са промисли и за това.

Други народи по малко земледѣлчески и скотовѣдски отъ насъ отдавна вече сж захвапали да мислятъ и да работятъ за подобренieto на своето земледѣлие и скотовѣдство. Гореспоменатиятъ нашъ събратъ, като говори за важността на земледѣлието, казва тѣй: „Земледѣлческата наука трѣба да стои на първиятъ планъ.“ А защо, кажете ни, тая потребна наука и до днесъ още са неприспадава въ нашите училища? Ако учениците сж обизани да знаятъ при коя рѣка Александръ Македонски е разбилъ Дария, ако сж обизани да знаятъ Бороновата „логика“, Филаретовите аскетически прсмѣдрости и пр., то тие сж милионъ пѣти по-обизани да знаятъ онзи предметъ, изъ когото ще да извлачатъ своето материално благосостояние или свойятъ животъ.“ И наистина, този ни почитаемъ събратъ има пжлно право. Кажете ни, молимъ ви, ние мислиме ли за тие пѣща? Никакъ.

Миналата година по мѣсецъ Юлия нашето екзархийско Началство распрата по епархиите окръжни писма, съ които пригласяваше сѣки владика да събере въ митрополитския градъ сичките учители отъ епархията си на учителский съборъ, въ който между другите питання за подобренieto на народните ни училища, да са разгѣдатъ и 7-тѣхъ питання, които Екзархията испрати. Стапали сж вече нѣколко епархиални учителски събори, рѣшенията и изложенията на които са обнародваха въ нашата журналистика. Ние честохме тѣзи изложения и рѣшения на стапалите учителски събори. Въ программата на предметите за селските училища, да не кажемъ за градските, ние не виждаме да са е турнало въ преподавание земледѣлческата наука, и то нито въ едно изложение на учи-

ва отъ колкото други пжтъ. Това трѣба да са земе въ внимание отъ онѣзи, които са интересувать.

Добрата соль е бѣла, суха, безъ джхъ, твърда (яка), свѣтлина и на малки ледци; на въздухътъ не става мжтна, нито влажна; ако са пустие една бучка соль въ жерава (вжглища) пржщи; вкусътъ ѝ е чисто соленъ, а не лютъ и остаръ. Сольта са растопява въ топла, както и въ студена вода, и не прави никаква утайка на джното. Растопена соль, която е сквсѣмъ чиста нетрѣба да са размжща, ако постои нѣколко време

За да бжде сольта по-тѣжка, нѣкои търговци я джржатъ на много влажни мѣста или я намокрятъ съ вода. Ако искаме да са увѣримъ колко влага има въ сольта, трѣба да претѣглимъ нѣколко драми, да я туримъ па една хартия за да изскжне. Колкото е отлѣкнала, толкова вода има въ нея. Въ добратъ соль има 9 на сто вода.

Не е добре да са джржи сольта въ метални ссждове; най добре е ако сж спазва въ джрвени или въ камени ссждове.

КАКЪ ТРѢБА ДА СА ПОСТЖИВА СЪ СЛУГИТЕ.

Често слунаме да са оплакватъ господарите и господарките отъ слугите и слугините си, и последните отъ господарите и господарките си. Кои сж сега криви, господарите ли или слугите? Ние мислимъ, че и въ едните, и въ другите има вина. Ако въ една кжща нѣма добри, вѣрни и трудолюбиви слуги и слугини, то твърде малка облага има тжзи кжща отъ таквизи слуги. Но добрите господари и господарки, които умѣатъ какъ да постжпватъ съ слугите си, могатъ да ги направятъ колко-годе по-добри, по-вѣрни и пр.

Когато са приеме нѣкой слуга или слугиня въ кжщи, трѣба да имъ са опредѣлява точно работата и да имъ са каже кога и какъ ще я извршватъ. Ако въ една кжща има повече слуги, трѣба сѣкиму да назначимъ неговата работа, защото иначе единъ ще са о-

блѣга на други, а този на трети тжй, щото работата не ще са върши както би трѣбало.

Вѣщите слуги и слугини трѣба най-напредъ да са оставятъ сами да си вършатъ опредѣленната работа, споредъ тѣхниятъ си начинъ, а когато видимъ, че не я вършатъ тжй, както ние желаеме, тогава да ги поучимъ и да имъ обадемъ какъ да я вършатъ. Когато проводимъ слугите да купятъ или да поржчатъ нѣщо, трѣба добре да имъ расправимъ каквото желаемъ, за да не забравятъ щомъ излѣзатъ изъ вратата. За да са спести време, нека са поржчва на единъ пжтъ да са купува сичко щото трѣба, а не да са ходи по нѣколко пжти на день за нѣколко нѣща.

Ако слугите иматъ да вършатъ нѣщо за себе си извжнъ кжщата, то трѣба да са върши подпръ пладне, когато е свършена вече най главната работа въ кжщи. За да знаемъ за колко време трѣба да изврши единъ слуга това или онова, трѣба сами да са увѣримъ, като отиваме заедно съ него. Ако единъ слуга е вѣренъ, работливъ и вѣщъ въ работата си, трѣба да му прощаваме, когато направи нѣкоя малка погрѣшка. Мпоро е добре да увѣримъ слугите, че ако си глѣдатъ работата както трѣба, ще бжде и за насъ и за тѣхъ добре.

Ако нѣкой слуга или слугиня повраца, както казватъ по насъ, или не са обнася човѣшки, трѣба да са посжвѣтува, но тихо и безъ псувни; ако са помжмри, нека става съ малко думи и мирно, а никога въ присѣтствието на дѣца или други слуги. Благоото и мирно напомняние много повече ползува, отъ колкото псуванието и недоброто обхождане. Домакията не трѣба да изисква отъ слугите си да бждатъ таквизи и да иматъ сжщото чувство, каквото образованните хора; за това не трѣба да са протви много и да заглѣдва нѣкои малки погрѣшки въ слугите. Доброто отхождане и добриятъ примѣръ сж най-добрите срѣдства за да ни обичатъ, почитатъ и слушатъ слугите.

Въ празнични и недѣлни дни не трѣба да са претоварватъ слугите съ много работа, но да извършватъ само най-главните работи.

За да докажемъ на слугите си, че имъ желаемъ доброто, както и наистина трѣба да го желаемъ, ако искаме да вършатъ и тѣ нашата работа отъ се сърдце и съ воля, трѣба да ги съвѣтуваме и за тѣхно добро, като имъ казваме че това или онова ще бѣде добро за тѣхъ, ако го направятъ; да не купуватъ непотрѣбни нѣща, да бѣдатъ пистеливи и др. т. Много са радватъ слугите и по-работни биватъ, ако имъ са харижи нѣщо; но харизаното, или дареното трѣба да бѣде нѣщо като чорапи, престилка, забрадка и др. т. Мѣстото, дѣто ще живѣе слугата или слугинята, трѣба да бѣде топло (за зимно време). Когато са разболи нѣкой слуга, трѣба да са повика докторъ да го види и да му са дадатъ лѣкове (цѣрове); съ това ще му покажемъ, че го милѣмъ, та когато оздрави съ по-голѣмо присърдце ще ни глѣда работата.

Длъжности на слугите и слугините. Господарите трѣба да си помислятъ, какъ би желали да са постѣпва съ тѣхъ, ако би — не дай Боже — да ги принуди нѣкой неспода да служатъ; а пъкъ слугите какво би желали, ако би били господари, да имъ правятъ слугите. И тѣй слугите трѣба винаги да са стараятъ за доброто на господарите си, защото тѣ (слугите) нѣкакъ сж си продали времето и силата за една условена плата. Съ небрежливата си и лоша работа, слугата кради господарѣтъ си, защото не заплаща съ трудѣтъ си за онова, що му плаща. А съ това слугата вреди не само господарѣтъ си, но и себе си, защото бато са научи да бѣде лѣнивъ, небрежливъ и пр. тѣй си отива, и тогава никой не го приема въ къщата си да му слугува, а то не е малко зло. Но добриятъ, трудолюбивиятъ и вѣрниятъ слуга или слугиня са приема на сѣкаде съ по-добра плата и на по-добра служба, а освѣнъ това и въ ста-

ростъ не ги оставятъ, но ги пригласяватъ, като имъ доставятъ нужното пропитание (прехрана).

Младите слуги и слугини, които наистина желаятъ да бѣдѣтъ похвални отъ хората и всякога да намиратъ по-добри служби, трѣба съ се сърдце да са учатъ на онова, що имъ е потрѣбно да знаятъ; трѣба да тичатъ радостно и весело на сѣка работа, и да са отличаватъ съ доброто си поведение и обноска.

Нека сѣки слуга и слугиня глѣдатъ да списияватъ и економисватъ колкото са може повече, защото колко трудъ и мъжа сж положили и полагатъ господарите имъ, за да спечелятъ онова, що трѣба за живѣяние, и колко нощи не сж спали да работятъ и да размишляватъ какъ да си подобрятъ състоянието и пр. . . . !

Ако сичко това правятъ слугите и слугините, то нека бѣдѣтъ увѣрени, че това добро правятъ и на сами себе си. Нека добрите господари и господарки често разказватъ тѣзи нѣща на слугите, ако искатъ да имъ бѣлжтъ вѣрни, трудолюбиви, работни и послушни.

ПИСМО.

Добрий ми приятелю!

Отодавна се канж да Ти пишж, но чакъ сега му дойде времето. И не ми е писмото за друго, а само и само да си рѣкж и рѣдѣ тебе, че всяка услуга, кога да е — да е, добива своѣтъ мздж.

Азъ на най-първо мѣсто слагамъ онѣжъ услуги, които направи челоуѣкъ на отечеството си, на народа си.

Плтиштата наистина сж различни, чрѣзъ които може челоуѣкъ да послужи своему отечеству, своему народу: единъ по тозъ, другъ по другий начинъ; но „комуждо въздасть ся по дѣломъ его.“ —

Земледѣлието е основа и първо условие за благосостоянието челоуѣческо: това казватъ не само голѣми философе и прочути земледѣлци, но и най-обикновенни хора, на които нѣкои си думатъ „прости.“

Колко повече една земя е обработена и

разработена, толкова по-голямо и по-добро е и благосъстоянието на народа, който ѝ обитавал: „помогни си самъ и Богъ ще ти помогне“ — ето дѣка се потвърждава правостта и истинността и на това мъдро изречение.

Между другитѣ, особено голѣмъ важност иматъ, както и знаешъ, коринтѣ. Самата природа е поставила нашата българска земя на такъвъ високъ стъпенъ чрѣзъ плодородието: горы, равнини, кории, рѣки, рѣчици и вади, които като змии и змийчета ѝ препазватъ и украсяватъ, шгото прилѣжанието и трудътъ на цѣлия народъ надали бы могли за хлѣбъ години да направятъ такова нѣшто.

И наистина нема друга земя на свѣта, която да може да се гордѣе съ такъва дарбы природни, както нашата българска земя. Ти е токо рѣчи нарочно създадена за земледѣлие и индустриѣ.

Тия природни дарбы, за които спомѣнихъ, сж слѣдъ земния поесъ наистина характеристически факторе на врѣмето (температурата) въ всяка земя, и спорѣдъ уллучаваньето или занемаряваньето коринтѣ управлява се и врѣмето.

Науката е вече доказала и потвърдила на основание на много-годишни опыты, че дѣто има горы, рѣки и кории, тамъ и суша не бива голѣма и студенытѣ вѣтрове биватъ по-миланиѣ. Особено сѣнчестыѣ корийки охлаждатъ въздуха а съ него и водныѣ пары, които се намиратъ въ него. Въ слѣдствие на това, както и знаешъ, парата се сгъстява и се промѣнува или на росъ или се прѣсича и става на облацы, които слѣдъ потребното сгъстиуване биватъ притеглявани отъ горыѣ и коринтѣ, и падатъ на земята като „берекетъ“ — дъждъ. Гдѣто никакъ нема горы и кории, или гдѣто ги има малко, тамъ земята бива отъ сѣнчевыѣ лучы до токозъ изпърхнала, шгото не само че не тегли облацыѣ на долу, но оште по-навысоко ги отгласнува. Доказателства на това имаме сумиѣ, както въ Африка, така и другаѣ.

И дѣйствително голѣмо варварство е, да прѣзира човѣкъ оныя утѣшителни дарове отъ природата, съ които тя така щедро и милостиво надарила и нашето мило отечество: у насъ въ Българско уобште не се оцѣня-

ватъ коринтѣ и ежедневно можешъ чу, че тамъ и тамъ или тамъ и онамъ осичатъ коринтѣ за нѣкои си моментални потребы. — О умѣ човѣчески! О главо българска!

Ако се продължава сѣченъето (уништожаванъето) коринтѣ у насъ, скоро-скоро ще усѣти нашыя народъ голѣмъ недостатѣкъ въ поминѣка си; а кой ще ни бжде кривъ, че сме си самы оголили и опостошили земята? Кой ще ни бжде кривъ, ако ни проклинатъ сыноветѣ, унуцыѣ—потомството ни за туй, дѣто, освѣнъ че не сме имъ ништо отъ себе си, отъ свой трудъ оставиле, но и онова, коего самата ни майка, природата — Богъ щедро по дарилъ, че и него сме уништожили, опусогошили и тѣхъ оголили и осиромасили?

Близко и голѣма е опасността, която ны плаши. Колкото прочее, опасността е по-близо, толкова по-осторожны трѣба да бждеме, толкова по-искренны съвѣстническыѣ думы, толкова по-дѣятелны и по-постоянны трѣба да сме въ дѣлото за отбѣлнуване тѣмъ опасностъ. За това нека не губиме време; заштото то (врѣмето) не чека и много бжрза — отива, хвжрча.

Само си помисли, бе брате, колко жалостна сждба постигнѣ Гърциѣ, Палестинѣ, Сириѣ, Далмациѣ и други земи, които на врѣмето плувахъ въ богатство отъ всяка страна! Въ старо врѣме, когато бѣхъ въ най-цвѣтуште състояние, гордѣхъ се съ прѣкрасны кории; а днесъ приличатъ май токо-рѣчи на скелетъ безъ месо, безъ жили, безъ мазнина (дебелина), а слѣдователно и безъ животъ...

Да знаѣше нашыя народъ, да знаѣше Българина важностѣ и ценѣта на коринте, шѣше да е много по-честитъ; но човѣкъ се учи догдѣ си е и живъ: и по-добрѣ да се научи нѣкога, ако и късно, отъ колкото никога.

Не е късно. У насъ въ Българско уобште, както и знаешъ, сжшто както идеята за народностъ, така и други условия за благосъстоянието народно, развиватъ се постепенно-постепенно, и то въ значителенъ размѣръ на наше врѣме. Подвижницыѣ пакъ въ дѣлото за човѣческо и народно добро ште добыжатъ — кога да е-да е — своѣмъ приличнѣмъ мздж.

Нашыя народъ трѣба да са поучава и да

му се обяснява важността на главните у-славия за благосъстоянието му. Това очаква той най-много отъ своитѣ сынове, които сж се рѣшили да му послужатъ най-много по тая часть.

Науката върху това влиза такожде въ кръга на твоята наука и за това най-добръ ты можеш да послужишъ народу чрѣзъ листѣтъ си съ повечко разни статии и върху коринтѣ. Слѣдъ това давно нашитѣ братии Българе се стрѣснатъ, давно са свѣстатъ и познаватъ, че съ упазване старитѣ и съ основни новы кории не само на себе си правятъ добро, но и на потомството си приготвуватъ „миразъ“ най-драгоцененъ — на слѣдство, за което вѣчно ште ги благослави.

Така помага и Богъ челоуку и народу, който и самъ си помага. —

За мене нжкъ най-голѣма утѣха и отмѣна ште бѣде тогава, когато дойде врѣме да слушамъ чрѣзъ печата, че на разни мѣста освѣнъ дѣто готовитѣ кории се съхраняватъ, но че и новы се основаватъ понѣ гдѣто не е имало по-напрѣдъ.

Това рѣкохъ, драгий приятелю, да напишамъ азъ съ слабото и некадърното си перо, божкемъ за добро на милия ни родъ и отечество, на които се пада понѣ полови-ната отъ кратковрѣмениятѣ ни животъ на земята, отъ която ни е отрѣдена една часть за живѣние, и поминуване, ако умѣме да ѣмъ докараме да ни служи за това въ желаемия размѣръ.

Това ми е казванъето.

Поздравлявамъ Те и съмъ Твой старъ
приятель
Н. Поповъ.

Въ ЛОМЪ-ПАЛАНКА 1875.

Януарий.

МОРЪ ПО ДОБИТАКТЪТЪ.

На вѣкои мѣста изъ отечеството ни — въ Добружа, Варненско и др. са е появила болестъ по добитактъ. Тѣзи вѣсти сж жалостни. При дневниятѣ сиромашлжъ на селените, при дневната обща бѣдность, тѣзи вѣсти не ни топятъ твърде сърдцето. Какво би станало съ онѣзи бѣдни селени, които сж задъжжени до уши, ако, не дай Боже, пзмръ и добитактъ имъ? Сѣки, който има сърдце и го боли за сво-

ите, ще осѣти една жалостъ, когато си помисли какви опустошения сж правили и правятъ тѣзи опропастителни болести по добитактъ. Съ падането на скотовѣдството, пада и народното ступанство, слѣдователно и материалното благосъстояние на този народъ.

Не ще бѣде зле, ако споменемъ на кратко за този страшенъ бичъ — за морѣтъ по добитактъ. Важно е да са знаятъ знакове, бѣлѣзите на тѣзи прилѣчиви болести. Говеждата чума, която е най-опасната и страшна болѣсть за добитактъ, показва въ началото слѣдующите знакове: лайната на молепсаниятѣ добитакъ биватъ меки като каша, най-послед водни, кървави и тежко смърдни; съ мѣка псхвърля лайната си. Сжзвиз текатъ по лицето му; изъ носѣтъ му текатъ много и смърдни соподы; бърже диха и сегизъ-тогизъ закашли. Преставя да прегризва и умислено сиуца на долу главата си; ушите му и другите му крайни части биватъ студени и цѣлото му тѣло трепере отъ студъ.

Распространението на тѣзи ужасна болѣсть са подпомага доста и отъ недобрата храна, отъ нездравиятѣ въздухъ и отъ нечистотата. Къето за много други болести, тѣй и за тѣзи е необходимъ чистиятъ и здравъ въздухъ въ хлѣвѣтъ. Много са е писало по чуждите вѣстници за тѣзи болестъ, и въ послѣднѣо време г-нъ Тонкресъ препорѣчва нѣкакви предпазителни срѣдства, които сж препорѣчили и отъ други учени вѣщи по тѣзи часть хора. Ние излагаме тука вѣкои отъ тѣзи срѣдства.

Едно отъ предпазителните срѣдства, що препорѣчва г-нъ Тонкресъ е карболната киселина, която са намира въ сиуцарингѣ; отъ нея са излиза нѣколко капки туку тамъ по подѣтъ на хлѣвѣтъ дорде захване да са осѣца да мърши на креозотъ.*

Вмѣсто това може да са употрѣби хлоренъ-варъ (Chlor-Kalk) за да са пречистятъ хлѣвовете отъ прилѣчивите ми-

* Креозотъ и карболната, или фенолната киселина си приличатъ по миризмата, и едното и другото са произвеждатъ отъ каграцитъ, креозотъ отъ дървенигъ, а карболната киселина отъ камсиниятъ.

содена или киречна вода. По този начинъ са затулятъ порите на яйцата и въздухътъ не може да пробива вътре въ яйцата.

Ако искаме да опитаме яйцата да ли сж прѣсни, трѣба да поставяме тѣй: 1. Да сж държи яйцето къмъ свѣтлината; ако е пѣдно и бѣтъжкътъ чистъ, то е прѣсно. — 2. Нохлопай или растърси яйцето, та ако не чуешъ да хлопа нѣщо въ него, добро е. — 3. Ако сж турятъ и двата края на яйцето на езикътъ ни и ако осѣтимъ, че по-тъпниятъ край на яйцето е по-топло, нежели по-остриятъ, яйцето не е добро. — 4. Ако яйцето плува въ вода, безъ сжмиѣние е вѣхто. — 5. Прѣсното яйце са поти, ако са тури близо при огнѣтъ; а вѣхтото не. Но най-лесно са опитватъ яйцата да ли сж прѣсни, ако са турятъ въ вода, та ако сж добри, непременно ще стоятъ въ водата съ дебелия на горе, а съ тънкия на долу.

Замръзналите яйца трѣба да са турятъ въ студена вода за да са отпуснатъ или да са разиржзятъ. Яйца, които сж стояли много време въ киречна вода, лесно са познаватъ по черните дамки, що иматъ по люспите си.

ГОТВАРСКИ ССЖДОВЕ.

7. *Стаклени ссждове.*

Колкото едно стакло е по-прозрачно (проявливо), по-ясно и по-свѣтливо, и колкото по-малко мехурчета има въ него, толкова е и по-добро. Чехското стакло, което по насъ твърде не дохожда, е токо-рѣчи най-добро, защото има сичките рѣчени добри свойства, а освѣнъ това е и по-огнѣтелно, та не са чупи тѣй лесно, както другите стакла.

Стаклените ссждове, било чаши или други стакла, трѣба винаги чисто да са държатъ, защото по-чистотата на чашите може да сжди човѣкъ за чистотата и за добриятъ редъ на една къща. Боци, стакла (половници, окалжци и др. т.) са чистятъ съ особенна за това четка, но ако нѣмаме такива четки, то баремъ съ коприва и после са исплакватъ съ чиста вода; ако ли стаклата сж много нечисти и замазани, добро е да са поиспакнатъ съ малко оцетъ. На нѣкои мѣста иматъ обичай да чистятъ стаклата и чашите съ дребни сачми, но то не е добро, защото е вредително за здравнето. Чашите много лесно са пукатъ, особено отъ лошо стакло, ако са миятъ съ топла вода и са сушатъ на топло мѣсто.

Като са купятъ нови стаклени ссждове,

добре ще бжде, до като не сж са още употребявали, да са турятъ въ студена вода, после да са тури тѣзи вода заедно съ стаклата на огнѣтъ, дѣто да са топли дорде заври, а като заври да са снесе отъ огнѣтъ и да са остави да истине. Когато искаме да налѣемъ нѣкоя горѣща течность, както горѣща вода, чай и др. т., въ стаклена чаша, най-напредъ трѣба да туриме една жжичка въ нея (въ чашата), и тогава да налѣемъ нѣколко капки за да са постоли чашата; защото ако налѣемъ извѣднажъ горѣща вода или друго въ студена чаша, то тя ще са пукне. — Ако не може лесно да са извади затулката на нѣкое стакло, трѣба да са нагрѣе гърлото (устата) на стаклото; защото съ стоплюването на гърлото са распуска а затулката лесно са изважда.

РАЗНИ.

— Гладъ по добитакътъ. — Отъ нѣколко мѣста ни явяватъ, че храната за добитакътъ са свършила и добитакътъ гладувалъ. Хората са принуждавали да ходятъ по далечни мѣста за да купуватъ сѣно или слама, и плащали сжпо и пресжпо само и само да могатъ да поддържатъ животътъ на добитакътъ си. Тѣй, на примѣръ, изъ Казанлъкъ ни явяватъ, че тамъ сламата са продавала по 25 пари една ока, а сѣното по 45 пари оката. Не е ли дошло още време да разберемъ и да са увѣримъ, че и ние трѣба да промислимъ какъ можемъ си приготви достаточна храна за добитакътъ? Време е вече да захванемъ и по насъ да сѣмъ дѣтелната (звѣздѣл) и други кърмини растения. Ако и страданията не могатъ ни увѣри въ това! Ама ние сме научени да викаме съ гласъ и да са оплакваме до небеса, когато опре ножътъ до кокалътъ. Злото трѣба съ време да са лѣкува.

Въ идущите бройове на Ступанъ, ние ще са повърнемъ да поговоримъ повечко върху това.

— На сѣкаде почти по насъ има още голѣми студове. Ето вече зимата измина, но снѣговете още не сж са растопили.

— Мухулясалата храна е вредителна. — Като е къмъ храната за добитакътъ, може би мнозина да хранятъ добитакътъ си съ мухулясада (плесенясала) храна, т. е. каквато са намѣри, но то не е добро. Мухулясалата храна е тѣй сжщо поврежда добитакътъ, както мухулясалниятъ хлѣбъ или друга таквазъ храна поврежда човѣка. Има случаи, дѣто е загивалъ до-

битакъ отъ мухулясаха храна. За това трѣба добре да се внимава да не са дава на добитакътъ плесенясаа слама, сѣно, трици или друга нѣкоя такава храна.

— Полза отъ къртовете. — Къртовете са сматратъ и до днѣ днешенъ по насъ като вредителни животни, които ровали. Хиляди доказателства има, че къртътъ, — това полезно за земледѣлецътъ животинче, — е нужно за една нива или башча, дѣто са намиратъ разни вредителни за питомите растѣния червеи, бубулечки и пр. Г. Веберъ въ Цюрихъ наловилъ 50 къртове изъ разни мѣста, распралъ ги и ненамѣрилъ въ тѣхъ ни дини отъ растѣния, но само останки отъ червен и бубулечки. После направилъ други опити, като турилъ къртове въ единъ съ прѣстъ (земя) напълненъ сѣмджкъ, въ който билъ турилъ доста корени и растѣния, и при това и доста червен и бубулечки. Подиръ 9 дни два кърта изѣли 841 бубулечки, 193 листи, 25 гѣсеници и една жива мишка заедно съ кожата, космите и кокалите. Ако са е дало на къртовете месо и растѣния, то изѣли само месото, а растѣнията не ги бутнали биде, даже и загинали, когато имъ оставили за храна само растѣния. Жално е, че тѣзи съ толкозъ опити доказана истина още не са е разбрала отъ насъ, които немилостиво убиваме тѣзи толкозъ полезни животинки! Освѣтъ това, доказано е още, че тамъ, дѣто нѣма въ земята бубулечки и други такива, къртътъ оставя тѣзи земя и отива другаде да търси неприятелите на растѣнията.

— Г ж б и. — Има много случаи, дѣто сж са отравяли хора съ гжби. Тѣй, на примѣръ, преди нѣколко години въ Будимъ (въ Австрия) цѣло едно домоцадие са отровило съ гжби, които били набрали въ гората. Има нѣколко начина които готвачите и готвачките испитватъ, да ли сж добри или отровни гжбите, които готвятъ: едни варятъ заедно съ гжбите и сръбжрна лъжица или пари, ако почернѣе сръбротъ, гжбите сж отровни; други испитватъ сжщото съ лукъ. Единъ френецъ, на име Жерардъ, препорѣчва слѣдующето сръдство за най-вѣрно да са познаятъ гжбите. „Ако са сумиѣвашъ да ли сж добри гжбите,“ казва той, земи една ока чиста вода, тури вътре двѣ лъжици дребно счукала солъ и 4 лъжици добаръ оцетъ. Разбъркай добре гжби осодена и подкиселена вода, после разрѣжи сѣка гжба на 4, погълмните на 6 до 8 части (парчета), тури ги въ приготвенната вода и ги остави да стоятъ вътре цѣли три часа. Слѣдъ това да са извадятъ отъ солено киселата вода и да са измиятъ добре нѣколко лъти въ друга чиста вода, и тогава безъ страхъ можешъ да ги готвишъ за каквато щешъ гостба. На този

начинъ измити гжби могатъ и да са сушатъ. Французската комисија е изразила явна благодарностъ г-ну Жерарду за това му уптване,

— Необикновено женско постоянство. — Прѣди нѣкоя година е умрѣла въ Байрингамъ (въ Англия) на 81 годишна возрастъ една жена, която 61 година не е продумала нито една думица. Причината на това необикновено постоянство била тѣзи: Когато била на 20 годишна возрастъ, нейниятъ вѣренъ малко преди свадбата я оставилъ, за което твърде много ѝ са нажалило сѣрдцето, и направила завѣщание, че дорде е жива съ никого не ще да са разговаря и никога дума не ще да излѣзе изъ устата ѝ; речено и свършено-постоянствувала на клѣтвата си, и дорде умрѣла не продумала ни дума. Въобщо е избѣгвала да не са сжбира съ хората, а когато е трѣбало да са споразумѣе за нѣщо съ слугите си или съ другото нѣкого, тя е, правила това на кратко съ нѣколко записани думи.

— Какъ най-добре са чистятъ стаклата. — Триците, които падатъ когато са рѣжатъ джски или друго дърво съ трионъ или съ бичкия, размѣсени съ вода най-добре измиватъ и исчистятъ стаклата, и то не само отъ нечистотиите, но още и отъ нѣкои малки миризми и джхъ.

ЯВНА БЛАГОДАРНОСТЪ.

Училищното настоятелство въ село Потуръ (Бабадагъ.) сѣрдечно благодари на родолюбивото читалище „Любовъ“ въ Бабадагъ, за дѣто има добрината да поднови подарокътъ си и за II. год. отъ В. „Ступанъ.“ Да живѣятъ такива родолюбци!

За настоятелството
Потуръ, 25 Януар. 1875. учителътъ:

Иб. Радиевъ.

ОТЪ РЕДАКЦИЯТА.

Г - и у? Приехме писмото Ви и Ви благодаримъ Добришите, които Вашето читалище ни е направило, не ще лесно да забравимъ. Подобни читалища, слава Богу, имаме. А ние сме сѣднали да са хвалимъ, че вършимъ ужъ нѣщо за подобряванетоъ си!!! Жално!

Г - и у Н. В. въ II. Редовно сме Ви пращали съ пощата Ступанъ. Пращаме исканите Ви листове.

СТУПАНЪ

ВЪСНИКЪ ДОМАШЕНЪ,

ЗА НАУКА, ЕКОНОМИЯ И ЗЕМЛЕДѢЛИЕ.

СТУПАНЪ излиза два
пѣти въ мѣсецъ. Го-
дишна цѣна е 5 1/2 франка
или 25 гр. турски пари
предплатени.

Съдържание: Трѣба да работиме за
подобрието на нашето ступанство. — Мо-
рална История за жените. — По народната
економия. — За опазването на горите. —
Наука за орачите. — Наука за здравето. —
За подкованieto на конете. — Разни. —
Отговори. —

Писма, дописки и спо-
моществанията са ис-
провождатъ до Д. В. Хра-
пова въ Русчукъ и до
Ив. П. Аженова въ Буку-
рещъ — Str. Sv. Anton
No. 14.

ТРѢБА ДА РАБОТИМЕ ЗА ПОДО- БРЕНИЕТО НА НАШЕТО СТУПАНСТВО.

Както сѣка една работа или пред-
приятие не може да напредва както
трѣба, ако нѣма доволно привържен-
ници и подпомагаче, така сѣщо и на-
шето ступанство не ще може да на-
предве до тогава, дордето не са поу-
мвожи броятъ на такива хора, кои-
то би са заузели по съ присърце за
неговото подобриение и унапредване.
Ние сме чудни хора! Намъ ако и да
ни са казва, ако и да виждаме сами
съ очите си, че ние, като народъ зе-
мледѣлчески и скотовѣдски, трѣба да
работиме за подобрието на нашето
ступанство, слѣдователно и за подо-
брието на нашето материално състо-
яние, но ние твърде малко обръщаме
внимание на сѣкото това. Молимъ ви
са, кажете ни, какво сме направили
ние до сега за подобрието на на-
шето земледѣлие и скотовѣдство, за
нашето економическо състояние! Нищо
и почти нищо.

Ние сѣчки,—писатели, учители, свѣ-
щенници, чиновници, търговци, земе-
дѣлци и др., — сме длъжни да са
грижиме и стараеме за подобрието
на нашето економическо състояние,
длъжни сме да подпомагаме нашето
земледѣлческо състояние, да промисли-

ме за неговото въздигане, защото
сѣчки имаме обхрнати очите си къмъ
него, сѣчки очѣкваме отъ него прехра-
ната си. Може ли да ни увѣри нѣкой
въ противното?

Нашите учители и свѣщенници, осо-
бенно по селата, много би могли да
спомогнатъ за подобрието на наше-
то заостанало земледѣлие и скотовѣд-
ство, ако само би желали това. Тие
би могли да са ползуватъ отъ досега
издаденните на български езикъ книги
за земледѣлието и би могли да поу-
чаватъ съ това както учениците си,
така и селѣните, които, ако и да каз-
ватъ, че нѣмале нужда да ги учатъ
за това, — но добрите учители и свѣ-
щенници могатъ да ги убѣдятъ, че
мнозина учени хора сѣ са занимавале
по 20-30 години за да изучатъ и у-
свѣршенствуватъ по-добре тоя заная-
тъ-земледѣлието, като сѣ прочитали
разни книги и вѣстници за земледѣ-
лието и скотовѣдството и като сѣ пра-
вили много и разни опити; — могатъ
да ги убѣдятъ, че съ по-малко трудъ,
повече полза могатъ да извлекатъ отъ
своята работа, само ако знаятъ какъ.
Могатъ още и да ги увѣратъ, че на-
шата плодородна земя не ще да оста-
не се така плодородна, ако ние са не-
погрижеме да ѝ върнеме оная храна,
която сѣка година ѝ отнѣматъ наши-
те посяви, т. е. ако не я торимъ и не

знаемъ какъ, кога и колко да я торимъ. А че това е така, сѣки може да са увѣри отъ думите на нашите стари, които ни разказватъ, че едно време земята раждала по изобилно и др. т. Сички тие и други подобни пѣща, като са разказватъ на нашите иначе добри селѣни, които казваме, че не искатъ да слушатъ, ще видите, че сами ще да захванатъ да искатъ да имъ прочитате и разказвате за онова, що са отнася до тѣхниятъ занаятъ. Ами колцина сж оние, отъ нашите селски учители и свѣщенници, които сж помислили такова пѣщо? Но за тие работи ние ще да поговориме други пътъ.

Че е нужно да са воведатъ преподаването на земледѣлческата наука и въ нашите училища, ние мислиме, че сѣки здравомислящъ човѣкъ ще да са съгласи съ насъ. Ние сме говорили вече по-напространно върху тоя предметъ въ миналите бройове на листѣтъ си. Ние мислиме, че е дошло вече време да захванемъ и на дѣло да извършваме онова, което е полезно и нужно за насъ. Ние слушаме отъ сѣкого да одобрява и да потвърждава, че наистина трѣба да са помисли за подобренieto на нашето западнало земледѣлческо сѣсловие, че трѣба... трѣба... нужно е..., носичкото това си остава само на думи и нищо повече.

Ние сме имале случай въ двѣ годишното си работение по тая часть, да са увѣримъ до колко нашите сѣотечественици отъ сички почти сѣсловия са грижатъ и стараятъ за подобренieto на нашето западнало ступанство!!! Ние не можеме подпално да си истжлкуваме, отъ що произлиза сичко това, да ли отъ незнание или отъ небрѣжение? Ако е първото, то нека си дадеме повечко трудъ и да поразмислиме по-сериозно и по-обстоятелно върху този, спорѣдъ насъ, доста важенъ предметъ, та ако намѣриме и са убѣдиме, че дѣйствително това заслужава нашето сериозно внимание, то нека са подканиме сички и да спомогнемъ кой съ што може за възвдиганieto и подобренieto на на-

шето ступанство, което е главниятъ изворъ за обогатяването на нашиятъ народъ. Само онзи, който пѣма умъ да мисли и разумъ да разсѣждава, само той, думае, може да са не увѣри въ истинността на това. Кажете ни, молиме ви са, камъ коя страна имаме обѣрнати сички очите си? Отъ каде очѣкваме пай-много за прехраната си? Не отъ ораческото сѣсловие ли? Не глѣдаме ли сички: чиновници, попове, вѣстникари, търговци, художници и пр.,—не глѣдаме ли сички на земята да роди повече, да има повече берекетъ, да станатъ по-добри храните и пр? За кого е тайна, че ако пѣма у селѣните, пѣма и у гражданите,—ако е слаба годината отъ камъ берекетътъ, то и търговията, и другите занаяти биватъ слаби не ги бива? Ако сичкото това е така, то сме длѣжни да са увѣримъ веднашъ за винаги, че отъ ступанството зависи нашето обогатяване и добруване. Ако ли пакъ отъ небрѣжение стоиме така студени камъ тие работи, то ние ще да попитаме: до кога ще да чакаме и на кого са надѣваме да дойде да ни нарѣди работите въ нашата кѣща? Никой други нѣма да стори това, освѣтъ пакъ ние сами. Казахме го и пакъ го казваме, че ние не сжглѣдаме у насъ нѣкой знакъ за подобренieto на нашето ступанство, а слѣдователно и на нашето материално сѣстояние. Въ колко наши училища са преподаватъ баремъ начални познания отъ земледѣлие и скотовѣдство; дѣ ни сж земледѣлческите училища и дружества; колко земледѣлчески книги и вѣстници имаме? Ние не знаеме каде ще да ни излезе крайтъ. Селѣните ни нѣматъ хаберъ отъ тие работи, а за гражданите ни е срамътъ да са занимаватъ и да мислятъ за такива работи, ако и да е то и въ тѣхенъ интересъ.

Ние виждаме сами съ очите си, че отъ година на година се повече и повече осиромашаваме, но не искаме да си дадеме трудъ да потърсиме лѣтъ на злото. Но други страни и правителства, и учени, и търговци, и худо-

жници, и земледѣлци, — сички сѣ са за-
ловили съ присърце за унапредване.
то и въздиганieto на земледѣлието, за-
щото сѣ твърде увѣрени, че то, земе-
дѣлието, е темелътъ, на който са зида
народното богатство, то е главниятъ
изворъ за обогатяването на една стра-
на. Ама ние сме по-умни и не са гри-
жиме за тие работи. Никой нѣма да
ни бѣде кривъ.

МОРАЛНА ИСТОРИЯ ЗА ЖЕНИТЕ.

Д ѣ щ е р я .

Рождение.

Въ старо време, даже и до днеш-
ниятъ день, на много мѣста по този
божи свѣтъ, щомъ са роди едно дѣте,
тутакси захващатъ да са питатъ: как-
во е повороденното дѣте, момче ли е
или момиче? Ако бѣде отговорътъ:
момче, сички са зарадватъ, ако ли —
момиче, то ще да ги видите, че си на-
мръщиле челото и си поклатватъ гла-
вата, т. е. показватъ са незадоволни.
Много вѣкове и у много народи ду-
мата „момиче!“, или „женско“ е бива-
ла изговаряна съ негодование и пре-
зрѣние.

У евреите *лихусата* жена, ако е би-
ла родила мъжко дѣте, не ѝ е било
дозволено да ходи въ черкова 40 дни
подиръ рождението, ако ли е била
родила момиче — 80 дни. Мнозина
отъ индианците сѣ убивале женските
си дѣца щомъ сѣ са раждали, защото
споредъ индийската вѣра ражданието
на дѣцата е имало нѣкакво си влия-
ние за прощението на грѣховете имъ.
Споредъ ученията на тая вѣра, добри-
те или лошите работи на единъ човѣкъ
не сѣ биле доста за да го заведатъ
въ райтъ или въ пѣкалътъ (адъ): не-
говото спасение не е зависяло само
отъ него, но и отъ неговите потомци,
и душата на бащата дълго време са
е скитала около райтъ, т. е. скитала
са е до тогава, дордето неговите дѣ-
ца не дадатъ за неговъ споменъ онова
даждие, което са нарича *срадка*. А

това даждие, което отваряло райските
врата за да влѣзатъ душите, не сѣ
можале да даватъ дѣщерите. Така от-
дѣлени отъ самото свое семейство, не-
потрѣбни на оние, за които най-много
милѣяле и жалѣяле, дѣщерите сѣ зна-
яле и вѣрвале само, че тѣхните бащи
сѣ биле въ мъка, за които сѣ и неу-
тѣшно плакале, но никакъ не имъ би-
ло възможно да имъ помогнатъ. Отъ
това твърде лесно може да са раз-
бере, какъ са глѣдале тие на едно
новороденно дѣте. Ако дѣтето е би-
вало мъжко, *) то бащата тутакси е
припвалъ да намѣри нѣщо най-сладко
и най-скъпо на земята, медъ и злато,
та съ това е мазалъ устните на си-
нѣтъ си, като го е наричалъ *Путра* **) (онзи, който избавя човѣкътъ изъ пѣ-
калътъ и му спасява душата), или *дѣ-
те отъ длъжностъ*, защото чрезъ не-
го са е изпълнявала една свѣта длъ-
жностъ. И майката са е удостоавала
на една голѣма частъ отъ тие почести.
Въ едно индийско семейство, дѣто е
имало по шестъ-седемъ жени, оная,
която пѣрва е раждала мъжко дѣте,
тутакси са е припознавала за най-пѣр-
на и най-почетна измежду сичките дру-
ги жени. А ако са роди женско дѣте?
Мъртво мѣлчание обладава цѣлото се-
мейство. Тука нѣма никакви свѣщенни
нѣсни, никакви обряди спорѣдъ вѣ-
рата. Ами съ какво са залагва жен-
ското дѣтенце, когато дойде на свѣ-
тътъ? Дали съ медъ и злато, както
мъжкото? Законътъ за това нищо не
казва. Ама що трѣба? То е момиче.
Какво име му са дава? Почти ни-
какво, защото то нищо и не предста-
вява; само името ***) трѣба да бѣде

*) Законите на Мана (II. Стр. 29) опредѣля-
ватъ особенни обряди за мъжкото дѣте, ко-
гато са роди. То трѣба да са намаже съ медъ
и съ каймакъ, и да са обложи съ злато, като
са и изговаряле нѣколко свѣщенни рѣчи.

**) Законите на Мана, (IX, 138). П у т р а го
наричалъ за това, защото той (синѣтъ) из-
бавялъ баща си изъ пѣкалътъ, който са на-
рича П о т ѣ; него го е нарикалъ така самъ
Брахма, Избавителътъ изъ пѣка-
лътъ (Путро).

***) Законътъ на Мана, кн. II, 33.

лесно за изговаряние, и то е сичко, което изисква законодателят.

Ами какво става съ дхусата майка? Тя плаче и трепере като лист: щомъ е родила женско дѣте, т. е. момиче, тя не може вече да мисли и да са надѣва, че и за напредъ ще да остане въ мъжевата си къща. Оная жена, която ражда само женски дѣца, може да са напустне на единайсетата година: така казва Мана. Въ Атина бащата, комуто са е раждало момиче, запонѣдалъ е да са окачи надъ къщните му врата лоша трева*), намѣсто маслиненъ вѣнецъ, който значалъ: въ тая къща са е родило мъжко дѣте.

Въ Спарта отъ десетъ дѣца, които родителите сж хвърляле, по причина, че или не сж можале да ги прехранятъ, или мъчно можале да имъ намѣрятъ работа, за да са прехранятъ, — отъ тие десетъ дѣца, седемъте сж бивале момичета. Въ Римъ когато са родяло дѣтенце, туряле го на земята предъ баща му, отъ волята на когото е зависѣло: да го земе или да го отмахне. Много пакти нѣкои отъ благородните сж оставале излагани въ надѣждите си, като сж мислѣле, че дѣтето е мъжко; но щомъ погледнати и видятъ, че то е женско, тутакси обърщатъ гърбѣтъ си камъ едно малко сж творение, косто е лѣжало предъ тѣхъ на земята, мърдало, плакало.... Но... напразно плаче и обърща омилни очи, когато е женско, момиче....

У по-новите народи, именно у французите, дордето е владѣялъ феудализмътъ (спахилжкъ), когато са е раждало жепско дѣте, бащата е скърбялъ много, защото това е било за него нещастие. Историята ни разказва, че Лудвикъ XI., когато му допесле първородното негово дѣте, Иванка де Валоа, и като видѣлъ, че е момиче, така са е разскрѣдилъ, щото не щѣлъ нито да го погледне, но тутакси отпътувалъ за нѣкаде си, за да не стане явно веселение; а дѣтето, отнесено въ единъ манастиръ, четири години не е знавало, що е майчина милостъ; кол-

*) Antiquité's grecques, т. III, 15

кото за баща си, него само единъ пътъ въ животътъ си го е видѣло. И когато му са е родилъ синъ, Лудвикъ XI е билъ още сжрдитъ на веселата си дѣщерка. Когато я е видѣлъ първи пътъ, рѣкалъ само тие думи: „Ако ми кажеше нѣкой, не бихъ повѣрвалъ, че е толкова грозна“... И подиръ това, когато я е виждалъ, той така са е сжрдилъ, щото нейната бавачка е била принудена да я закрива съ полите на дрѣхите си, когато той е заминовалъ край тѣхъ. Казватъ даже, че веднашъ, до толкова са билъ разгнѣвилъ, щото исгѣгдилъ сабята и ударилъ бѣдното дѣте въ слѣпото око; и той би го убилъ, ако да не е билъ учителътъ му Линиеръ, който е отблжсналъ ударътъ..

И у насъ на много мѣста глѣдатъ съ друго ако на новороденното мъжко дѣте, а съ друго на женското. Това не е нищо друго, освѣнъ единъ предрасждокъ; може би да има и други нѣкои причини, но сичкото това е голямо заблуждение. Бащата си мисли, че синътъ му, като порасте, ще да са залови на търговия, на занаятъ или на друга нѣкоя работа; той мисли още, че само презъ синътъ му може да са не забрави името му. А дѣщерята? Отъ дѣщерята нѣма никаква надѣжда и радостъ. Съ деспотическата организация на бракътъ, сѣка законна свръзка са прекъснута, сѣка дружественна вжрзалка измежду бащата и неговата дѣщеря може да престане.

У насъ, както и на много други мѣста, иматъ обичай да казватъ, даже и да са смѣятъ на она дѣвойка, която не е имала честта да са ожени много млада, — че е застарѣла, заостанала. А защо да са презира така засѣдѣлата дѣвойка, а пакъ на неженениятъ и застарѣлъ мъжъ нищо да са не казва? Мнозина мъже има, които са не женитъ само за това, за да би могли да продължаватъ и за напредъ перѣдовността въ животътъ си; но горката дѣвойка, която са е засѣдала, както казватъ, много пъти е оставала неомженена за това, защото е повѣрвала на невѣрно обѣщание, или защото

то е била вѣрна на любовта, която е заборавила, или пакъ защото е грѣбала на родителите си. Тя бива по-нѣкогашъ сжрдита, защото сички я сжрдятъ, опорита и намжрѣнена, начумерена, защото сѣки иска да са подиграва съ нейниятъ хубавъ гласъ; но при сички тие недостатъци па положението ѝ, отъ колкото на личността ѝ, тя ни увѣрява съ хилѣди доказателства, че има предапностъ и милостъ камъ насъ.

Засѣдѣлата мома зема на себе си такива работи, които никой други не ще да земе; тя е едната, която може да има чудно търпѣние да учи дѣца да четатъ, да пишатъ, да ги облача и саблacha, да ги води на расходка, да пази къщата, и др. т. Искане да обича, а като нѣма що да обича, тя милва домашните животинчета, цвѣтята, сирачетата, които я поучава; тя е майка на оние, които нѣматъ своя майка.

Ако въ едно семейство са очаква отъ мъжътъ това и онова, ако той е надѣждата, то дѣвойката има други задатъкъ. Когато плаче майката, да ли синътъ я утѣшава? Когато бащата е боленъ, синътъ ли го глѣда? Бащата си дохожда вечеръ уморенъ, замисленъ и насжрбенъ за недобритъ вжрежъ на работите му: кой искача предъ него? Кой му помага да саблече пактическата си дрѣха? Кой обжрва невеселото му лице? Неговата дѣщеря, — и за кратко време са распржсватъ и грижи, и трудъ.

Сжщото е и съ воспитанието. Щомъ по порасте синътъ ви, да го отдѣлите огъ себѣ си; вие го пращате надалеко, и рѣдко ще да са виждате. Другого учатъ и воспитаватъ, и той захваща, тово-рѣчи, да ви става като страненъ.

Слѣдъ като свжрши науките си, той са отдава пакъ на други страсти, у доволствия и пр.; бащината му къща за него е темница; вие сте за него темничари, или, още по лоше, негови касиери. Безъ сумнѣние, него го покртватъ вашите мъжрания и натягвания, нажалаятъ го майчините му

сжлзи, но то бива за малко време; нему му трѣба да живѣе; а нема и вие сами не сте живѣле! Ето такавъ бива синътъ ви до тогава, дордето стане човѣкъ. А дѣщерята, напротивъ, ще да бѣде при васъ и ще да живѣе само за васъ; тя ще да представлява домашното воспитание. Вие сте биле баща, а ще да станете и творецъ: защото да *сотвориши* не значи само да дадешъ нѣкому тѣло, но и да му образувашъ и облагородишъ душата, и вие ще да можете да воспитате своята дѣщеря. Когато захванете веднашъ и свжршите тоя задатокъ, не бойте са вече, че нейното сжрце ще да ви остави, и тогава даже не ще да ви забрави, когато чуждата къща стане нейна и тя сама стане майка; ще да ми пе като учителка презъ онзи пакъ, презъ който е пжтувала като ученица; съ благодарностъ ще да си напомня за добрините, които ѝ сж правени.

Най-после, дохожда и старостъ на родителите, съ старостта дохожда и осамотението, скжрбта и немощта. Синътъ, наистина, не ще да ви остави и заборава; но отъ грижи за работите си, които сѣки човѣкъ има джлжностъ да ги глѣда съ присжрце, не му остава тжрде много време да ви посѣщава и подохожда чѣсто-чѣсто за да са разговаря съ насъ; освѣнъ това, мъжътъ нѣма способността да утѣшава така, както жената! А дѣщерята ви, вдовица или не, тя сѣдне близо до вашата постелка и захваща да ви утѣшава: нейните сладки думи силно дѣйствуватъ въ душата на лѣжаниятъ. Кой отъ насъ не е виждалъ презъ животътъ си нѣкоя дѣщеря, която е колѣничала предъ болниятъ си баща и го утѣшава? Тука дѣщерята е като нѣкоя майка, изъ устата на която излизатъ нѣжни и смилни думи, съ които иска да развесели старецътъ.

Т е сж такива добродѣтели, съ които дѣщерите унищожаватъ до нейде въ родителското сжрце онзи предрасждокъ, който отъ заблуждение са е вмжвналъ въ тѣхъ. Съ тие нѣколко думи, вие представихъ колко-годе по-

ложението на жената отъ ражданието ѝ. Истинна е, че сж станале нѣкои преобразования въ това отношение, но това не е доста: трѣба да са оставятъ на страна предразсѣдоците и заблужденията. Само тогава дщерята ще да бѣде истинска другарка и помощница въ къщата, въ която сега са сматра чѣсто като нѣкой товаръ; тогава сѣки здравомислящъ човѣкъ ще да ржкоплесне на тие преобразования относително до положението на женскитъ полъ.

ПО НАРОДНАТА ЕКОНОМИЯ.

Разговоръ първи.

Порядокътъ на свѣтътъ и законите, по които той са управлява.

Занаятските предприятия, които са поумножиха въ Шенфелдъ, накараха много работници, млади хора, да са засѣлятъ въ това село, духътъ и обичаите на восто тие не познаваха. Търговията позаслабна и работа твърде не са намираше, за което докторъ Ауеръ захвана да ся грижи и безпокои.

Сега му бѣше времето да захване той своите разговори върху поправянieto на дошиятъ вжрвежъ въ работите имъ, да са посвѣтуватъ какъ би могло да са поправи злото и да не са оставя да зема по-голѣми размѣри.

Веселъ, като видѣлъ, че сж са събраде толкова много хора на днешниятъ състанакъ, той поздрави найнапредъ събранието, и захвана разговорътъ си за порядокътъ на тоя свѣтъ и за оние неизмѣняеми закони, по които той са управлява. Той показва какъ сичко онова въ природата, което ни са чини да е въ противоборство едно противъ друго, е въ най-добра хармония, както и наистина борбата е оная сила, чрезъ която винаги са подмладява свѣтътъ. На първи погледъ ние не можемъ добре да вникнемъ въ вжтрѣшността на тие тайни, но ако поразгледаме отъ по-близо работата, ние ще да са увѣриме, че сичко вжрви по своятъ естественъ рѣдъ и най-

после борбата са преобрѣща въ миръ. Подиръ това докторътъ имъ са обща, че съ своите разговори той ще да са старае да имъ расправи колкото са може по-добре и по-ясно какъ движенията и борбите въ животътъ на човѣческото общество си влизатъ въ правилниятъ рѣдъ и какъ при сичките отношения сичко са обрѣща на общо добро.

Слѣдъ като хвърли такавъ единъ общи погледъ върху свѣтътъ, др. Ауеръ захвана първиятъ си разговоръ, захвана да говори на слушателите си, между които са намираха хора отъ сички сжсловия: фабрикантски работници, художници, земледѣлци, дюкянджии, винопродавци и др. т.

Като расправяше докторътъ за едно за друго, единъ отъ присѣтствующите, който бѣше земледѣлецъ, го попита: „Защо на свѣтътъ има много работи, които не сж по волята на хората? Така, наприкладъ, защо земята е твърда (ягка) за онегова, който трѣба да я копае?“

„Драго ми е,“ отговори докторътъ, „за дѣто ми подавате случай да ви докажа съ прамѣри, че сичко на свѣтътъ са управлява по опредѣленни закони и за опредѣленни цѣли. За вази земята е много твърда, и ако би била по-мекка и по-лека, разбира са, по лесно би могли да я обработвате; но тогава какъ би могле да са правятъ къщи на такава мека земя и какъ би могли дървесата да заловятъ корени въ нея? Не би ли ги съборилъ и срушилъ единъ по-силничакъ вѣтаръ? Сичко на свѣтътъ е умно и мадро нарѣдено. Могле ли би ние да раскопаемъ и да раздробимъ земята, ако желѣзото да не би било яко? Какъ би могле да употребиме каманете за правяние къщи, ако да не би биле яки? Има мнозина людие, които обичатъ да говорятъ, че добре би било да са измѣнятъ годишните времена: лѣте са оплакватъ, че е много топло, горѣщица, а не знаятъ, че топлината е нужна за узрѣванието на жътвата; зиме викатъ противъ студътъ, а не поми-

святъ, че мразътъ е, който приготвя храна на земята за идущата жтва. Много други още нѣща има, които намъ са чинятъ, че сж свършено излишни, но разгледани по-отблизо, ние виждаме, че ни сж нужни. А както законите, по които са управлява тоя святъ, правятъ сичко да е въ порядък и хармония, така сжщо ще да имаме случай да са чудимъ и на оние закони, по които са управляватъ човѣческите общества.

Нека да ви поразкажа сега за човѣческите пужди, които сж основа на фамилярниятъ и дружественъ животъ. Че човѣкътъ има много и разнovidни нужди, това е сѣкиму познато и никой не може да го откаже и забуши. Тие нужди трѣба да са удовлетворяватъ, задоволяватъ. За да можемъ да поддържимъ здравето и животътъ си, трѣба да са храниме. Човѣкътъ дохожда голъ на тоя святъ; дѣто ще да са каже трѣбатъ му дрѣхи, обиталище и огрѣвъ; за да би могаль да си достави сичко това, трѣба да работи, и да работи съ тѣло и съ духъ. Безъ работение, безъ трудъ и безъ мѣка нищо са непостигова.

Но пуждата е неспосна само до тогава, дордето са тя удовлетвори; помислете си, че нѣкой е гладенъ или жѣденъ, щомъ са наѣде или пapie, тутакси удовлетворява тая пужда бaремъ за кратко време.

Мнозина си мислятъ, че богатите хора сж винаги най-честитите; но това не е винаги така, както са мисли. Ако имъ липсува нѣщо, тие сж незадоволни, тие искатъ, щото сѣкога сичко да е по угодата имъ; но това не може да бѣде.

Най-нуждните и необходими нѣща за поддържанieto на човѣческото здравие и животъ сж: храна, пиетие, облекло, живѣлище и огрѣвъ (топлина). Но и тие нуждни пѣща са измѣняватъ споредъ времето и мѣстото. Сравнете дивиятъ човѣкъ съ най-сетниятъ сиромашъ въ образованните държави и вие ще да памѣрите една голѣма разлика измежду единиятъ и другиятъ.

Онова, което е за насъ необходимо нужно, то дивиятъ човѣкъ и не сжнува за него. Но що ви трѣба да ходите далеко, и за нашите хора нуждите не сж еднакви. Онова, което за богатиятъ гражданинъ е необходимо нужно, то за селѣвинътъ е луксусъ (салтанатъ). Едно време нашите стари сж минавале съ по-протички дрѣхи, въ къщите си имале по-скромнички постилки и покѣщивини; но днесъ у насъ не е вече така.

Отъ когато е святъ засвѣтувалъ, отъ тогава насамъ хората глѣдатъ отъ денъ на денъ да имъ бѣде колкото са може по-добре да подобряватъ сжстоянието си. Човѣкътъ не стои, той мисли, промишлява, изнамира и отърива различни нѣща, различни улеснителни срѣдства. Съ това заедно и неговите разноски сж расле. Но не би било нито умно, нито мѣдро отъ човѣкътъ, ако той прави повече разноски, отъ колкото приходъ има; винаги трѣба да остава нѣщо на страна отъ приходите си. Ако алжшъ-веришите поотслабнатъ, ако храната, хлѣбътъ, заскѣпне, то трѣба да направи економия отъ тамъ, дѣто са може да не са купува онова, което не е до толкова необходимо нужно. Въ противенъ случай, той ще да испадни и тогава не ще да може да посрѣща нито най-необходимите си нужди.

При това сжмъ дѣлженъ да ви кажа още, че за да удовлетворяваме нуждите си, ние са нуждаеме отъ помощта на другите; сами ние за себе си нищо не би могле да направиме, защото ние имаме пужда отъ храна, облѣкло, обуца, дърва, обиталище и пр., но сичко това ние сами не можеме да си приготвиме. Дѣто ще да са каже, че ние имаме пужда отъ другите, а и другите иматъ пужда отъ насъ.

Човѣческите пужди, които сж накарале човѣкътъ да напрегне умътъ си за да изнамѣри срѣдства за удовлетворението на тие пужди, сж спомогнале много за неговиятъ напредокъ. Сички природни сили: водата, вѣтарътъ, слънцето, парата, електричеството и свѣт-

линината е употребилъ човѣкътъ въ своя полза, употребилъ ги е на своя служба; машините сѣ намалиле значително трудътъ на човѣкътъ. Помислете си само колко човѣчески рѣце би трѣбало за да извършатъ една работа, която една малка машина може да извърши! Въ най повото време сѣ измислили много земледѣлчески машини, които на сички васъ още не сѣ познати. Днесъ има вече машини, съ които а вършатъ снопето, съ които са жъне, коси и събира сѣното; съ които са оре земята и др. т. Но да не помислите, че машините, като извършаватъ толкова работа, не ще да оставатъ работа за хората; никакъ да са не боите отъ това. Азъ ще да ви разкажа на друго мѣсто и за това, и са надѣя, че вие ще да са увѣрите, какво машините сѣ полезни, а не спънка за работническиятъ класъ.

Но сичко това, което виждаме днесъ, сички улеснителни за човѣчеството сръдства, сѣ усъвършенствуващи отъ повече хора, сдружени наедно. Кадето и да идете по свѣтътъ, на сѣкадѣ ще да памѣрите, че хората естествено са стремятъ камъ сдружаванieto; на сѣкаде знаятъ, че самъ човѣкъ никога не може да извърши онова, което могатъ да извършатъ повече лица за удовлетворение на тѣхните частни и общи нужди. А това е и нужно, защото способностите въ хората сѣ различни. Единъ има повече тѣлесна сила, а други — душевни дарби; единъ работи съ рѣце, а други — съ умъ. Тие сили събрали на едно мѣсто правятъ чудеса; това е доказано съ хиляди опити и живи примѣри. А и въ едно семейство способностите сѣ съвършено различни, а споредъ това и запананията биватъ различни.

Едно семейство е такожде едно малко дружество. По природна нужда сдружаватъ са мѣжъ и жена; ако иматъ дѣца, то тие осѣщатъ нужда да живѣятъ подъ тѣхната защита. Бракътъ е, съ който са различава човѣкътъ отъ другите животни.

Вие, които имате дѣца, знаете каква обичъ имате камъ тѣхъ. Добрите ро-

дители са грижатъ и стараятъ отъ се сърце за доброто на обичливите си рожби; тие отдѣлятъ отъ залакътъ на устата си, само и само да направятъ дѣцата си добри и честити, сега и за напредъ. Сичко това ни кара да бждеме привързани камъ семейството си, камъ обществото, въ което живѣемъ и камъ народътъ, на когото принадлежимъ. Отъ това са види ясно, че нашите интереси сѣ тѣсно свързани съ интересите на другите. Безъ дружественниятъ животъ, ние не би могли да удовлетворимъ нашите нужди, за които ни е думата въ тоя разказъ.

ЗА ЗАПАЗВАНИЕТО НА ГОРИТЕ.

Миналата година въ нѣколко бройове на листътъ си ние са позанимахме съ горите или лѣсове, т. е. разправихме на кратко каква важность иматъ горите, какво влияние иматъ върху ступанството и върху човѣческото здравие. Ние мислиме, че безрасъдното истрѣбление на горите е едно голѣмо злощастие за оная страна дѣто така немилостиво са опропастватъ тие гори, които правятъ толкова добрини тамъ, дѣто ги има. Истрѣбете, изсѣчете горите и тогава, — бждете увѣрени, — ще да ви са свърши водата, която е необходима за човѣкътъ, за животните и за растѣнията, — нѣма да имате вече извори; тогава рѣдко, и твърде рѣдко, ще да вали дждъ, който е нуженъ за сѣидбите и за другите растения така сѣщо, както и намъ е нужна катадневната храна; тогава не би имале такавъ чистъ въздухъ, както ако би имало гори, а слѣдователно и повече болѣсти би са появявале когато нѣма гори, дървеса. Виждате ли, че съ истрѣблението на горите вие са лишавате отъ най-нужните условия за живѣяние. Че това е така, ние имаме доволно живи примѣри, които ни увѣряватъ какъ оние мѣста, които сѣ са лишили отъ горите, не сѣ вече за нищо и не сѣ вече оние мѣста, които сѣ биле едно време, когато сѣ са украсявале отъ хубави гори. Ние сме навеле вече за примѣръ нѣколко такива сграи, които днесъ сѣ са преобърнале на пустини. Ние не сме разбрали още, види са, каква важность и какво

значение иматъ горите за хората, за това и малко обръщаме внимание върху този важенъ предметъ, върху който не малко внимание сѣ обрънало другите народи. Тие иматъ вече специални училища за горската наука, която са изучава основателно, и учениците, слѣдъ като свършатъ науките си въ тие училища, са настаняватъ на различни мѣста, дѣто има гори, и управляватъ тие гори, като распорѣждатъ какъ да са сѣкатъ съ рѣдъ тие гори, какъ да са садятъ и пр. Да ти е мило и драго да погледнешъ такава гора, която са глѣда отъ така нарѣчени мѣсти и учени гора! Тие работи сѣ за насъ още непонятни, а може би и да са виждатъ за насъ преждевременни.

Горите иматъ много неприятели, които сѣ: самите ступани, крадците, пожарите, насѣкомите (бубулечки) и др. т. Ступаните ги сѣкатъ безъ никакавъ рѣдъ, опроставатъ ги немислостиво, а много пжти и сѣвършено ги изкорѣняватъ или, слѣдъ като сѣ ги изсѣкле, оставятъ ги да си растатъ безъ да ги запазватъ баремъ отъ пжквашните неприятели. Крадците крадатъ и сѣкатъ даже и оние млади дървета, които не сѣ за сѣчение; пожарите поглѣщатъ стотини, а даже и хиляди уврати (дюлюми) гори; насѣкомите катадневно ги повреждатъ и т. н. Освѣнъ гореспомѣнѣните добрини, които горите ни правятъ, ние издичаме изъ тѣхъ още и други ползи. Горите ни даватъ дърва за горене, за правяние къщи, кораби и пр. Но тие като са свършатъ веднашъ, т. е. като са изсѣкатъ безъ никакавъ рѣдъ, то, дордето порастатъ и станатъ за сѣчение, трѣба да са минатъ много години. Но по други страни, хората не правятъ така, т. е. не изсичатъ на веднашъ горите си, ами ги распорѣждатъ така, щото онова, което са изсѣче за една година време, то са оставя да расте, като са пазятъ и надглѣдава, и на втората година са сѣче друго парче и т. н. Нѣкои отъ нашите мѣста захванаха вече да осѣщатъ голѣма нужда отъ дърва, защото значително са намалиха горите. Сега на много мѣста сѣ доволно скѣпи дървата, особено зимно време; но подиръ нѣколко години, когато са понизсѣкатъ повече горите и намалѣятъ още повече, то мнозина сиромаси ще да мрѣтъ зиме отъ студъ.

Храните, сѣидбите ако не станатъ една година, то на втората или на третата година ще да бѣдатъ по-добри; но ако горите са свършатъ веднашъ, то не ще може така за двѣ-три години да са поправи злото. Освѣнъ това, отъ едно зло са ражда друго зло, а отъ това третѣо и т. н. Като са свършатъ горите, то никога не можеме да са надѣваме винаги и за добра жѣтва. Ако искате да са увѣрите въ истинността на думите ни, то не трѣба да ходите много надалеко: погледайте нашата нещастна отъ нѣколко години насамъ Добруджа. Тя е лишена отъ вода, а три четири години нарѣдъ са оплакватъ, че нѣмадо никакавъ берекъ по тие мѣста. Преди нѣколко дни единъ нашъ приятель, който отъ нѣколко години насамъ ходи по Добруджанските мѣста, ни пише за лошото положение, въ което са намира тая страна. Земята по тие мѣста не е слаба, но какво ще да ти стори това, когато другите условия не сѣ изпълнени.

Ние би могли и тоя пжтъ да посочиме на повече такива мѣста, но това е доста да ни увѣри, че истрѣблението на горите отъ много страни е зло и голѣмо зло за оние мѣста, дѣто то става. Ние на мѣсто да истрѣбиме горите, много по-добре би сториле, ако да би садиле нови, както правятъ хората по други страни. Но ако това не правиме, то не трѣба баремъ готовите гори да истрѣбиме сѣвършено, т. е. не трѣба да са сѣкатъ младите дървета. Дървата, които са каратъ за продажъ въ градовете, сѣ се млади дървета; по други страни това не ще да видите: тамъ са сѣкатъ само оние дървета, които сѣ вече дебели, т. е. отъ които може да са правятъ цѣпеници.

Мнозина у насъ си иматъ свои гори, а и много села иматъ доста гори, които принадлежатъ на тие села и са наричатъ селски гори. Тие гори иматъ вардачи нарѣчени куруджи и. Ако би искале селените или ступаните, които иматъ свои си кории, тие би могли да нарѣдятъ така, щото да не са сѣкатъ горите безъ никакавъ рѣдъ, както става сега, т. е. да не са сѣкатъ младите дървета и по този начинъ да са не опроставятъ безъ нужда толкова си гори. За да са извърши това, не е нѣкоя мжчна работа: иска са само да разбереме и да са постарееме за това. Както и да е, длжни сме сички да мисли-

ме и за напредъ, да предваряме злото, което може би да ни слѣти; да не чакаме да дойде ножътъ до кокалятъ, тогава да търсиме лѣкъ на злото. Горите не трѣба така немилостиво да са истрѣбятъ.

НАУКАТА ЗА ОРАЧИТЕ.

Потрѣбата отъ наука за нашите орачи отъ день на день става се повече нуждна, повече необходима относително знаятъ имъ-орачеството (земеработението). На земеработението отъ година на година са потрѣбни повече лѣкове, отъ които орачите трѣба малко много да отбиратъ, и за това имъ е и потрѣбна наука, чрезъ която ще са научатъ да ги отбиратъ и да цѣрятъ това, което има нужда отъ цѣръ въ работата имъ. Лѣковете на земеработението за да дава повече берекетъ, не сж твърде много, и не сж много мъчени, за да ги не изучи лесно човѣкъ; но това е жалното, дѣто нашите чифции не отбиратъ ни най-малко отъ наука и рѣдко, твърде рѣдко отъ тѣхъ знаятъ да четатъ, а които знаятъ тие пакъ не зематъ да четатъ книги, които учатъ какъ по-добре да са работи земята, за да ражда повече какъ да са отгладва добитакътъ и пр.

Съ помощта на тие познания да са стараятъ да потикнатъ що-годе испадналото наше земеработение така, щого тѣхниятъ примѣръ да са послѣдува и отъ попростите орачи; но тие четатъ книги, които по-вече ги заблуждаватъ, книги, които само слисватъ не развитвятъ имъ умъ и вищо друго. Такива книги сж: камакъ падна отъ небето, чудесата на св. Богородица, Святая гора Атонская и др. т., отъ които четците на подобни книги не извличатъ никаква полза.

Малцина и твърде малцина сж оние отъ нашите учители, които обичатъ да препорѣчватъ на неразвитите чепци оние книги, които сж полезни за тѣхъ; малцина сж такожде и оние пѣргави момци отъ селските учители, които зиматъ вѣстникъ или книга въ рѣка да поучаватъ селените на това, което имъ е потрѣбно да знаятъ, а малцина сж и тие отъ орачите, които обичатъ да слушатъ такива работи, които трѣба да слушатъ съ най-годѣмо ви-

мание за тѣхна полза. Има мнозина отъ учителите, които не хващатъ книга въ рѣка, които са чудатъ, ако имъ кажешъ, че има книги и вѣстници да пишатъ за земеработението, защото тие мислятъ, че земеработението е нищо и никаква работа и че то нѣма нужда отъ сжвѣти, наставления и поучения! А мнозина сж и тие отъ селените, които малко обичатъ да слушатъ да имъ са казва и прочита за тѣхниятъ занаятъ. (Добриятъ свѣщенникъ и добриятъ учителъ, ако искатъ, могатъ да убѣдятъ селените, че тие са лѣжатъ въ това и че има наука и затѣхниятъ занаятъ. р.) Селените въ едно сж убѣдени и него знаятъ, че Господъ кога даде, и на сухъ камакъ да посѣеши, то става; но кога не ще, ти каквото щешъ прави. И така, неучението на селените, ведаването синовете си на наука, леността на нѣкои селски попове и учители да прочитатъ разни книги и вѣстници на селените, най-последо простотата на селските учители и попове сж едни отъ причините, които спиратъ напредокътъ на земледѣлческия класъ, на селското население.

Освѣтъ дѣто са пописваше за земеработението въ други списания и вѣстници малко по-напрѣдъ отъ сега, ние са сдобихме и съ земеработнически вѣстникъ. Той става са издава двѣ години; но писаното въ този вѣстникъ на малцина е вѣзало въ ушите, а не приспособимо отъ никого. Този вѣстникъ не са чете отъ когото трѣба и за работата на когото расправи, а пакъ даскалятъ и понѣтъ не щатъ да поучатъ селените. И тѣй, селените и въобще чифциете на сѣкаде трѣба да знаятъ, да са научатъ да четатъ, та тѣй само тие ще да са ползуватъ най-добре отъ онова, което за тѣхъ са пише и за тѣхъ расправи, и тогава ще го прилагатъ въ работа. ще мислятъ друго-яче, ще гледатъ на свѣта друго-яче, защото очите имъ ще са отварятъ. За сега са изисква това: по-пѣтъ и учителътъ въ едно село да са разбрани, да поучватъ селените на свѣко онова, което са отнася до работата имъ. А селените пакъ отъ своя страна да слушатъ съ внимание онова, което имъ са прочита и казва; онова, което хората отъ онитъ сж испитале и предаде на оние, ко-

ито не знаятъ; за да са използуватъ и тие. Тие не трѣба да са моятъ; чуждото отъ книга, за работата имъ, трѣба безъ друго да употрѣбаватъ на работа. Науката за орачите е много потрѣбна и ще бѣде още по-потрѣбна въ идущите времена и години; науката ще ги накара да промислятъ за подобреніето на земеработеніето, а не да са оставятъ само на Бога; науката ще имъ прinese и най-големъ полза на занаята и то толкова, колкото на грѣшниците покаяніето и рай на праведните; науката ще ги накара да познаятъ своите права, като човѣци и не ще са оставятъ на сѣкиго да ги тѣжни и да си играе съ тѣхъ, но и тие ще иматъ случай да са наслаждаватъ отъ добрините, които цѣрть дава на сичките. Впрочемъ изисква са отъ тѣхъ послушание на опеи, които имъ показватъ какъ да постигнатъ въ този случай, изисква са отъ тѣхъ послушание, което да е плодъ отъ миръта и любовта, които тие трѣба да иматъ; изискватъ са да са опретнатъ и да туратъ въ работа онова, което ще ги извади отъ простотията. Отваряніето на училища въ селата си, поддържаніе на добри учители и проваждане синовете си рѣдовно въ училището до едно опредѣлено време, до дѣто зематъ малко наука, до дѣто си просвѣтитъ ума. — Това са изисква отъ тѣхъ, това тие съ време трѣба да направятъ. Спорѣдъ насъ, учението за сега трѣба да са направи задължително до едно опредѣлено време за селените, защото то ще стане причина да има единъ просвѣтенъ народъ въ отоманската имперія. Една отъ главните работи, която има да свършватъ епархийските и общински свѣти, както и екзархията, е и нареджанието на селските училища. Това тие трѣба най-първо да направятъ. Програмата на селските училища трѣба да бѣде най-малко за 4—5 години. Но въ това време дѣтето трѣба да са запознае практически съ тие познания, които ще му трѣбватъ за презъ животътъ. Високо образование за селените сега за сега не е нужно. Тѣзи селско-орачески ученици, които, разумна са, слѣдъ излизанието си изъ училището, ще ставатъ орачи. Трѣба тогава да са показватъ практически съ най-главните

земерѣчески познания, и послѣ съ прочитанието на различни книги и вѣстници по тѣзи части, за да могатъ да са усвѣршенствуватъ. Било би още по-добре, ако си испроводиме общо отъ сѣко село единъ ученикъ способенъ да са изучи въ Чехия или другаде добре на искусство земеработеніе да учи селените и практически по нивите, кога да сѣятъ, какъ да сѣятъ, какъ да торятъ; да имъ показва съ кой торъ какъ да постигватъ и да торятъ. И тѣй за малко време нашата благословена бащина България ще да напредне въ земеработеніето до толкова, дѣто не ще може да са сравни съ нея никои друга земя, защото сичко въ нашенско добре расте, а само ние не знаемъ какъ да хранимъ земята, за да ѝ спомагатъ тие природни дарби. На гладенъ човѣкъ нищо не спомага отъ вѣтъ. Ние за сега ще свършиме съ това, но до пѣтъ ще имаме случай.

Ат. Драгневъ.

НАУКА ЗА ЗДРАВЕТО.

(Отъ Д-ръ Бона).

Най-важното и най-потрѣбното, което трѣба да знае човѣкъ, е да познае самъ себе си и природните закони, на които той е подчиненъ. Ние сме чудни хора, най-нуждните и най-полезните вѣща не искаме да знаемъ! Молимъ ви са, кажете ни, въ колко наши училища са преподаватъ баремъ начални познания отъ гигиената? Ние не познава менито най-простите гигиенически правила; но трѣбало би да знаемъ баремъ толкови, колкото да можеме да предпазиме себе си и своите си отъ много болести, за които често сме си сами криви. Познато е, че въ здраво тѣло може да има и здравъ умъ.

Не е мѣчна работа да са запознаятъ дѣцата съ устройството на човѣческото тѣло и съ оние закони, които показватъ какъ може човѣкъ да си запази здравіето. Това би трѣбало да са захваща още отъ началното училище, като са запознаватъ дѣцата съ най-главните здравствени правила. Така, наприкладъ, сѣки учителъ въ началното училище (предполага са да е вѣщъ въ работата си) би трѣбало, когато разказва на дѣцата за

«устата», да ги оприличава на врата, които са отварят и затварят, през които минават разни нъща и пр. Тука има случаи да имъ разскаже нъщо за правилата на дъханнето, затваряннето на устата и за тогавашното дъхание през носътъ, за дъханнето на студениятъ и нечистъ въздухъ, за кашлицата и пр. Въ другите училища това са вършили и сж са показали добрите резултати: а за да разбератъ и схванатъ по-добре учениците онова, що имъ са разсказва, въ тие училища има разни за това пособия.*) Разумѣва са, че антропологията не може да са учи и преподава въ нашите училища така, както въ другите европейски училища, или както другите научни предметъ. Не е необходимо да са знае, колко ковали и мишици (мускули) има въ човѣческото тѣло и коя какъ са нарича, дѣ са намира и други такива. Но онова, което трѣба да знаеме и да са преподава въ училищата е:

1). Че крѣвътъ е животъ, и какъ може да са поддржи нейното количество, качество и рѣдовното ѳ обикаляние (циркулиране) по сичките части на нашето тѣло;

2) Че човѣкъ не може да живѣе безъ храна и безъ питие, коя храна е по-добра и по-здрава и какъ да употребява тая храна, ако иска да бѣде здравъ, якъ и силенъ;

3) Какавъ въздухъ да дѣхаме, ако искаме да живѣеме и да сме здрави, и какъ да запазваме дихателните органи за да не са повреждатъ;

4) Каква важность иматъ здравите жѣби за здѣкванието и по лесното смиление на твърдите хранителности, и какъ да ги запазваме отъ болести;

5) Каква важность има стомахътъ (желудокъ) за поддржане на нашето тѣло и що трѣба да правиме за да бѣде здравъ стомахътъ, а ако са повреди, какъ може да са поправи съ диетата и пр.;

*) За антропологическо обучение са препорѣчватъ слѣдующите пособия: 1) Anatomische Wandtafeln, тѣ Д-ра Фийдлера, които сж съставени по показванието на саксонското министерство на просвѣщеніето; 2) Plastische Nachbildungen für den Lehrunterricht отъ Флашманна въ Юриинбергъ; 3) Anatomische Photographien, отъ Д-ръ Рюдигера; 4) училищна книга отъ Д-ръ Бека съ заглавие: «Bau, Leben und Pflege des menschlichen Körpers in Wort und Bild».

6) Какъ да държимъ чисто цѣлото си тѣло за да бѣдеме здрави;

7) Какъ трѣба да са пазиме за да не са отравяме, като опознаеме най-напредъ сички оние вѣщества, които сж отровителни и пр.*)

Сички тие, ако и малобройни, но доста важни правила за здравіето, би могле и би трѣбало да са изучатъ и да са знаатъ. Много наши градове и села сж лишени отъ вѣща и онитни лѣкари, и до день днешенъ мнозина повѣрватъ слѣпо животътъ си на такива прости баби и шарлатани хекими, които сж испратили толкова си злощастници на онзи свѣтъ.

За да разбератъ по-лесно дѣцата, какво става съ храната въ нашето тѣло и какво дѣйствие произвежда тя, може да са сравнива нашето тѣло съ запалена пещъ или съ парна машина. Тѣзи апарати са повреждатъ отъ многото употребление; но за да са намѣстятъ строшените части, трѣба да са земе такава вѣщество, отъ каквото е направена строшената частъ; за да гори огънятъ въ тѣхъ по-добре и по-силно, трѣба да има достатъ въздухътъ (кислородътъ); — слѣдъ като изгарятъ дървата или други горящи вѣщества, преобърщатъ са въ сжвѣтъ други вѣщества (вѣглища, пепель, сажиди, димъ), които непременно трѣба да са отстранятъ отъ тие апарати, ако искаме и за напредъ да работятъ. Сжщото са случаватъ и съ нашето тѣло. За да бѣде здраво и силно, нашето тѣло са нуждае отъ такива вѣщества, които го правятъ да бѣде таково (здрово); а когато са довршатъ тие вѣщества, трѣба да му са доставятъ нови (тие вѣщества сж храната, пиетото и въздухътъ); — остатокътъ отъ тие вѣщества (изметътъ), които неслужатъ вече за нищо, исхвърлятъ са. Ако искаме да са развиватъ, то трѣба да поемаме въ себе си (да дѣхаме) и чистъ, здравъ въздухъ.

Както парната машина, — макаръ и да има сичките си части въ най-добаръ рѣдъ, — не може да работи, ако не ѳ са тури потребниятъ материалъ за горѣние, така сжщо са случаватъ и съ нашето тѣло. Не

*) Въ идущите бройове на „Ступанъ“ ние мислиме да поразскажеме на читателите си пакратко баремъ за нѣкои отъ тие точки, що наведохме по-горе.

е доста за подкрѣпление на нашите тѣлесни сили да са намиратъ сички органи въ добаръ рѣдъ; но при това трѣба и добре да са хранятъ тѣлото, трѣба да му са доставятъ оние частици, които непрестанно губи това тѣло, особено тогава, когато работи човѣкъ.

Нашето тѣло може да са оприличи такоже да на една къща.

Ако са намени нѣкой да си прави къща, то трѣба най-напредъ отъ сичко да си приготви материалътъ, т. е. дърва, камане, тухли, желѣзо, джамове и пр. Сичко това трѣба да е готово за направата на къщата. Сѣщото е и съ нашето тѣло. И за него трѣба да разни вещества (вода бѣлтъкъ, масли, соли, варъ, желѣзо и пр.), отъ които сѣ образуватъ най-нѣжните частици на нашето тѣло (мѣсни влакнца, жилци, ципици, и пр.), а отъ тѣхъ са образуватъ кокалете, хърскавиците, мишиците (мускули), нервите и пр.) Както въ нѣкое здание са намиратъ сегизъ-тогизъ по нѣщо за поправяние, било отъ вътре или отъ вънъ на зданието (напр. джамове, стѣни и др. т.), така сѣщо са по-врежда и нашето тѣло, а за да бѣде здраво, трѣба винаги да са поправа повреденото. Както собите, за да бѣждатъ зимно време добри за живѣяние, трѣба да са топятъ, така сѣщо и нашето тѣло трѣба да има изискуемата топлина, а тая топлина то приема отъ разните храни и отъ чистиятъ и здравъ въздухъ. Както сме длѣжни да изхвърлиме сичко онова, що е останало непотрѣбно отъ поправянието въ къщата, така сѣщо сме длѣжни да изхвърляме и изъ нашето тѣло сички излишни и испотрѣбни частици и да ги замѣняваме съ други нови.

Отъ казанното до тука са разбира, че преди сичко дѣтето е длѣжно да са научи: отъ какво е сѣставено човѣческото тѣло, каква храна трѣба да са употрѣблява за да бѣде здраво това тѣло, какъ трѣба да са употрѣблява тая храна, какавъ въздухъ да дѣхаме и какъ, за да доставяме на кръвѣта потрѣбниятъ кислородъ и пр. Разбира са, че сичко това трѣба да са разказва, колкото са може популярно, лесноуразумително и накратко; физиологически да са знае повече за човѣка е по-полезно, нежели анатомически.

Немѣ е по-полезно да знае човѣкъ сички гори и рѣки въ сръдния Азия, имената на сички членове въ царските фамилии, за сич-

ките войни, които сѣ ставали въ старите и новите времена и пр., немѣ е по-полезно да знае за сичко това, отъ колкото да има ба-ренъ начални познания отъ оние прости и природни игиенически правила, които могатъ му послужатъ и помогна, ако са осѣти, че му не е добре, и които му показватъ какъ да пазятъ своето здравие. Немѣ е добре да са исклучи изъ училищата тая наука, която е толкова полезна, и то само за това, защото мнозина учители не сѣ учили тая наука, или защото не искатъ да знаятъ нищо за нея. Помислете си само отъ колко тѣжки и опасни болести бихме могли да са предпазимъ, ако бихме знаели какъ и ако да са обярнаше съ време внимание на тѣхните първи появления.

Ине знаеме, че много хора, а чѣсто и отъ по-горния рѣка хора, повѣрватъ здравieto си и животъ си на стари невѣжди баби и на неукни шарлатани хекими, и тѣмъ вѣрватъ повече, нежели на учените и вѣщи доктори (лѣкари); знаеме още, че мнозина, особено сиромашни хора, даватъ и послѣдната си парѣ за нищо и никакво лѣкове и врачания, на мѣсто да си купятъ съ тие пари по-добра и по-угодна храна, която ще да имъ бѣде отъ много по-голямъ полза. И до днешниятъ день на много страни въ свѣтътъ не знаятъ да цѣнатъ здравieto и животътъ, не знаятъ какъ да постѣживатъ и да глѣдатъ болните; но пакъ не искатъ да разбератъ, че причината на това зло е тая. Дѣто и до днешниятъ день са намиратъ народните училища въ такавъ единъ хаосъ, въ такова едно недобро устройство: дѣцата са претоварятъ да учатъ такива предмѣти, които не сѣ дотолкова потрѣбни за въ практическитъ имъ животъ, а са занемаря онова, щото ще да имъ бѣде най-потрѣбно и най-нуждно за презъ животътъ.

Немѣ би било безполезно, ако дѣцата при другото учаха още и слѣдующето:

1) Че главно правило за природното диетическо лѣкувание на болѣстѣта е: болниятъ членъ трѣба колкото са може по-добре да са пазятъ за да не са вреди повече; болното око да не са присилва на глѣданне; съ хромъ и повреденъ кракъ да не са скача и да не са тича; пресипалиятъ човѣкъ да не са мѣчи и пресипалъ да говори много и на високо (гласно); смѣ-

ното биение на сърцето да не са безпокои съ никакво пресилване, и др. т.

2) Че когато са нарани човѣкъ, трѣба тутакси да са лѣкуватъ и налагатъ ранените части съ нѣщо студено, като съ лѣдъ, снѣгъ, студена вода:

3) Че когато са появи трѣска (ако въобще захванеме да осѣщаме, че не ни е добре, ако ни е зима, студено, или премно-го топло, ако тѣжко дихаме, ако пулсътъ на ръката ни захване да бие силно и бързо), трѣба колкото са може по-скоро да си лѣгнемъ въ постелката, добре да са покриеме, чистъ и здравъ въздухъ да дѣхаме, отъ сѣко раздражение да са пазиме, съ срѣдня храна да са хранимъ и споредъ вътрѣшното си осѣщание да пиеме топло или студено питие (най-добро е чиста вода);

4) Ако кашляме и въобще ако съ продени дихателните ни органи, трѣба винаги да дѣхаме здравъ и чистъ въздухъ (въ който да нѣма прахъ, димъ и др. т.), и то не само денъ, но и нощъ;

5) Ако са е повридилъ стомахътъ ни, т. е. ако нѣмаме охота за ядене, — ако не ни са ще да ядеме, — ако ни боли нѣщо стомахътъ или подъ лъжичката, ако ни са повдига да бѣлваме, то трѣба да ядеме помалко, и да са пазимъ отъ студени, раздражителни и твърди ястия, по този начинъ болестта лесно са излѣкува;

6) Когато са простудиме, т. е. когато настинемъ, сѣтнините отъ което биватъ често твърди лоши, особено ако изведнашъ истинно испотената кожа, трѣба колкото са може по-скоро да са лѣкуваме съ такива срѣдства, които могатъ да ни испотятъ, т. е. съ топли питиета (чай, вода и др. т.), и то въ топла постелка;

7) Ако ни отслабнатъ или изнѣмошѣятъ мисциите (мускулите) или нервите по причина на малкото кръвъ, която е останала въ насъ, въ такъвъ случай не трѣба да употребяваме никакви лѣкове, защото твърде малка полза ще имаме отъ тие лѣкове; много по-добре ще да сториме, ако са хранимъ съ такива ястия, които правятъ кръвъ и ако поемаме чистъ и здравъ въздухъ.

Нема би било повъзможна работа да научи дѣтето въ училището онова, което би могло да бѣде както нему, така и за неговите ближни отъ голѣма полза за презъ

животътъ му. Защо да не са научи, какъ би могло на-бързо да са помогне на нещастните и на немощните, и що би трѣбало да са прави, когато са отрови нѣкой. Ние знаеме, че въ такива случаи сѣки нѣтъ не могатъ да са намѣратъ тутакси лѣкари. — Но може би да попитатъ нѣкой, а че имаме ли толкова време да са изучи това? Ето отговорътъ на това питанне: "Да не са захваща учението за човѣкъ и за здравнето тогава, когато наближи времето да излѣзе ученикътъ изъ училището, и да не са губи времето съ преподаването на много излишни и ненужни предмети, изучавани папалски на изустъ, па сто доста време и за такъвъ важенъ предметъ. Че писателътъ на тѣзи рѣдове, — казва д-ръ Бокъ, — неизсика много отъ учителите, оправдава са и съ доводите на по-предшните прочути и авторитетни педагози, каквото: Салцманъ, Бардтъ, Баседовъ, Кампе, Динтеръ и пр.

Салцманъ пише въ своето писание „Etwas über die Erziehung“ год. 1784 слѣдующето: „Много голѣмъ недостатокъ е тоя, дѣто не са учатъ дѣцата какъ да пазятъ своето здравне, и ако са повреди, какъ да са поправятъ.“

Тѣдотъ ни е най-ближно, а като е така, то най-напредъ отъ сичко сѣмъ дѣлженъ да знае какъ да го запази за да бѣде здраво и читаво. Защо да уча най-напредъ гражданското и военное домостроителство (архитектура) или друго нѣкое искусство, което е далечъ отъ мене, когато не знае за къщата, въ която живѣя, когато не знае за сѣчевата, съ които работя, та ако би са повредило нѣкое отъ тѣхъ, да знае да го поправа.

Въ началото би могли да имаме предъ видъ слѣдующите питання: Кое е най-доброто срѣдство, съ което би могли да предотваримъ жбоболнето? — Кое е най-доброто срѣдство, съ което би могли да запазимъ очите си неповредени? Какво трѣба да правимъ, ако имаме хрупутница (рема) или диарея? Отъ що произхожда главоболнето? — Какъ можеме да са излѣкуваме отъ главоболнето? — Съ какво може да са излѣкува възпалението на очите? — Какво трѣба да правимъ, ако ни е тѣжко? Какво трѣба да правимъ, ако ни боли нѣкой тѣлесенъ членъ? Съ какво лѣчатъ раните? — Съ какво са лѣчатъ цирѣите и др. т.? Това сѣ питання, ко-

ито по никакъв начинъ не би трѣбало да са изоставятъ въ преподаванията. Ами каде е това учебно заведение, въ което са учители? — И въ най-добрите училища, ако са разболѣ дѣтето само най-малко, предава са тутакси въ ръцете на лѣкарьтъ, а много пжти и на невѣжди баби и хекими. — Да ли по този начинъ ще да са научатъ нѣкога дѣцата, какъ да си помогнатъ сами когато сж малко нерасположени въ здравието си!

Ако са изисква да са учи дѣтето, какъ да си прави бжща, покжщнина, маси, столове и др. т., какъ да си прави дрѣхы, обушца и пр., то много повече трѣба да са изисква и е длжжно да знае, какъ да си запази здравнето, какъ да си помогне, ако са разболѣе. За какво ти сж великолѣпните палати, ако та боли. да кажеме, само единъ жжтенъ жжбъ? — Селѣнниътъ, който е здравъ и има здрави жжби, нему не ли е по-сладко едно парче хлѣбъ съ малко сирене, отъ колкото на тебе болниътъ, който ядешъ най-вкусните и приятни ястия? — Не си ли той много по-добре и по-сладко на своята слама, отъ колкото ти на своите мѣки дюшеци и пухове? — Не глѣда ли той по-весело презъ малки прозорчета на хубавата и красна майна природа, отъ колкото ти презъ голѣмите си стаклени прозорци?

(Продължава са).

За подковаването на конете.

Подиръ храната и тямарението, подковаването на конете е необходимо нужно за здравнето имъ, толкозъ повече, защото коньтъ ходи силно и бързо и ако си повреди краката, не става вече за нищо, т. е. не е като волътъ, кравата, козата или овцата, ако си повреди краката, може да са заколи и мѣсото да са употреби за въ работа; но съ конското мѣсо какво ще да правите? Ние сме виждали у насъ много коне неподковани, и то, види са, или отъ небрежение, или отъ сжперничество; но това не е умно отъ господарите на тие коне, защото за това си небрежение или сжперничество тие сжпо заплащатъ. Конете винаги трѣба да бждатъ подковани, за да могатъ безъ опасностъ да вършатъ въ сѣко време и на сѣко мѣсто оная работа, за които сж определени.

Въ подковаването са изисква годѣмо внимавание и въщина отъ страна на подковачтъ.

Изваждане или отковаване на вѣтхи петали отъ конските ко-

пита. Когато са отковаватъ вѣтхите петали изъ конските копита, трѣба добръ да са внимава. щото сичките гвоздѣи да са извадятъ и на страна да са гуждатъ. Нито единъ гвоздѣи да са не оставя на земята, защото често са случва да са ободѣ коньтъ. Така сжщо трѣба да са внимава, да не би да остане нѣкое парче отъ вѣтхите гвоздѣи въ копитата на коньтъ, защото като са кове на ново може това парче да влезе на вжтрѣ въ мѣсото, и съ това коньтъ са осакаща. Но тука сжмъ длжженъ да ви кажа, че никога не трѣба да са снематъ петалите, дорде не сж извадятъ сички гвоздѣи.

Ако мѣстото, дѣто са кове коньтъ, е добро, ако коньтъ е миренъ и ако копитата на коньтъ сж добри, здрави, то вѣтхите подкови или петала могатъ да са вадятъ по двѣ навѣднашъ; ако ли сичко това не е така, то едната подкова като са извади, трѣба тутакси да са тури нова на мѣстото ѝ, и тогава да изважда или отковава друга подкова.

Изрѣзване на копитата. Преди да са подкове съ петало едно копито, то (копитото) трѣба да са изрѣже и тогава да са тури и закове петалото.

Въ изрѣзването трѣба добръ да са внимава да не би да са изрѣже много копитото, защото са осакаща коньтъ. Трѣба да са изрѣже наоколо копитото, а най-вече на прѣдѣтъ, и подиръ това да са опили добре. Освѣнъ това, трѣба да са глѣда, щото изрѣзанното копито да бжде отдало, дѣто сжлва, равно изрѣзано.

За да могатъ по-лесно да са изрѣзватъ копитата, трѣба преди изрѣзването единъ денъ, — или ако това не е възможно, — баремъ нѣколко часа да са джржатъ прѣдните копита въ лѣйна, пловична (землена) каша или въ наква сѣни трици за да поомѣкнатъ копитата.

Мнозина ковачи има, които иматъ обичай да омѣкчаватъ копитата съ нагорѣщено жельзо, като го турятъ на копитата; но това е много вредително за копитата. Който иска да му са не осакаща коньтъ, той е длжженъ да внимава на тие работи, когато са кове коньтъ му. Колкото за подковите (петалата) тие биватъ различни. По други страни петалата за оние коне, които сж заѣздене, биватъ друго-яче, и които сж за тѣгление или за товаръ — друго-яче.

РАЗНИ.

Смжртно ожилване отъ пчела. — Единъ Ингелишки лѣкаръ наиме Thompson ни разказва, че мнозина хора сж умирали за кратко време отъ ожилването на пчела. Веднашъ го повикаше да види единъ

болестникъ, на 58 годишна возрастъ старецъ, който е билъ оживенъ на ухото отъ една пчела. Като дошълъ при него докторътъ го намървилъ вече умрълъ — мъртавъ. Подиръ оживяването отъ пчелата старецътъ живялъ само 15 минути. Други случаи: една жена на 64 годишна возрастъ са очила на левата въжда отъ една пчела и за 15 минути оставила и тя този святъ — умрѣла. Въ пчелите има, наистина, отровенъ сокъ, но споредъ най-новите опити, този сокъ не е смъртоносенъ. А оние пчели, отъ които хората така скоро умиратъ, трѣба да са заразени отъ отровна храна, както мислятъ въкой доктори. Има и мухи отровни, които кацале на отровни мърши. За излѣкуването на рани отъ оживяване на отровни пчели или мухи въкой препорѣчватъ да са изрѣзва раната, или ако това не е възможно, да са налага съ зелено орѣхово листе.

* Полски мишки. — Нѣкои години, особено когато е голѣма суша, полските мишки чудно са размножаватъ, така щото страшно опустошаватъ полските сѣтби. И не само това, но и сѣмето, което ще да са посѣе сеенесъ ще да пострадае отъ мишките тамъ, дѣто тие вредителни животинчета сж са размножиле. За изрѣблението имъ са препорѣчватъ разни срѣдства, като: отрова, която, размѣсена съ ябълки, тѣсто или друго нѣщо, туря са въ мишите дупки. Освѣнъ това, да са затулятъ добръ мишите дупки, защото каго не могатъ да живѣятъ много време безъ въздухъ, мишките са задушаватъ и умиратъ; да са залива вода въ дупките имъ, отъ дѣто или вънъ излизатъ и ги убива човѣкъ, или пакъ са удаватъ. Когато са оре, да върватъ дѣца подиръ ралото и плугътъ, и когато са изоре нѣкоя мишка да я убиватъ. Трѣба още да пазиме неприятелите на мишките, като мишеловецътъ (*buteo Vulgaris*), доганите, враните, котките и др. т.

* Бубите въ Едирне. — Прочитаме въ областниятъ Едирненски вѣстникъ „Едирне“ слѣдующето: „Сѣкиму е извѣстно, че повечето отъ жителите въ градътъ ни Едирне са занимаватъ и изваждатъ своята честна прехрана отъ хранение копринени буби. Бубите, които хранятъ презъ настоящата година по настоящемъ сж твърде добри, по причина на доброто до сега и умѣренно време. Тая годишното излупено бубено сѣмъ, сравнително съ минало-годишното, е 40 на сто по-малко; но ако времето бѣде така умѣренно и не са обжрне на твърде горѣщо, ние са надѣме, че този недостигъ ще да са натъкми до 20 дни отъ изобилието на пашкулите, които ще да са зематъ. Научаваме са, че добаръ джждъ ваялъ отъ нѣколко дни насамъ въ окол-

ността на Пловдивъ и лицата на земледѣлците са засѣмѣе.

По въ градътъ ни (Едирне) и въ околността му не е ваяло джждъ, както трѣба, за това жителите са молятъ Богу да повали.”

* Дружество за расплодяване питоми зайци. Прочитаме въ Хорватскиятъ „Gospodarski list“ че въ Вараждинската окръжностъ (Хорватско) са е сжставило едно Дружество за расплодяването питомните зайци. За председател на това Дружество са избралъ г. Янко Вуковичъ, Винички жуписникъ (попъ), който съ присарце са е заловилъ да сжживи тоя стражъ отъ домашното ступанство въ това окръжие. Въ Виена, Пеща, Грацъ и пр. господарите не са сраматъ да си сжсоставятъ дружество за расплодяването и умножаването на домашните пернати животни и за др. т., но у насъ това е срамота, казва този вѣстникъ. Ами ние какво да кажеме за насъ си! По други страни хората си сжсоставятъ дружества даже и за зайците, и за кокошките, а ние не помисляме да си сжсоставиме дружества за такива работи, които изискватъ сжединение на нашите сили за обща и частна наша полза!

* Изложба за различни пернати животни. Миналиятъ месецъ е имало въ Виена, въ Пратерътъ, изложба за различни пернати животни.

Само пуйки бѣмало; не са знае защо? Много жени биле дошле на тая изложба; много приеде и награда.

ОТГОВОРЪ.

До почит. училищно настоятелство въ Видинъ.

Писмото Ви приехъ, съ благодарение са погрижихъ да извърша опова, за което ми писате. Благодаря Ви отъ се сърце за сжчувствованиято, което винаги сте показвале и показвате камъ мене, и за довѣрието, съ което ма удостѣявате. Ще да са старая, колкото ми е възможно, да Ви бжда и за на предъ услужливъ, само ако желаете Вие.

Г-ну Д. В. въ К. Писмата ви приехме. „Ступанъ“ и „Знание“ сме ви пращале рѣдовно съ турпоци. Листовете, които не сте приеде, сж изгубени на пощата. Пращаме ви други намѣстото имъ, ако и да са повреждатъ съ това цѣли год. теч. За напредъ „Ступанъ“ и „Знание“ ще да са испращатъ както намъ, така и на сѣкаде по Еврейската Турция само изъ Русчукъ, отъ дѣто ще бѣде по-сигурно, по-сгодно и по-скоро ще да са расипращатъ. Ние ще да са стараеме колкото са може по-добре да задоволимъ спомоществателите си, а сега са изисква и отъ тѣхна страна едно нѣщо — да са заплащатъ и тие джлгътъ.

СТУПАНЪ

ВѢСТНИКЪ ДОМАШЕНЪ,

ЗА НАУКА, ЕКОНОМИЯ И ЗЕМЛЕДѢЛИЕ.

СТУПАНЪ излиза два
пъти въ мѣсецъ. Го-
дишна цѣна е 5½ франка
или 25 гр. турски пари
предплатени.

Съдържание: Камъ читателите. — Пу-
бликата и вѣстникарството. — Мисли върху
човѣческото развитие. — Морална история
за жените. — Писма върху домашната иги-
ена. — Женското здравие и хубостъ. — Върху
имотъ. — Полезното и вредително дѣй-
ствие на въздухътъ и на топлината върху
виното. — Гасеници. — За оранieto. —
Различни. — Извѣстие.

Писма, дописки и сно-
моществованията са ис-
проваждатъ до Д. В. Хра-
нова въ Русчукъ и до
Ив. П. Аженова въ Буку-
рещъ — Str. Sv. Anton
No. 14.

КАМЪ ЧИТАТЕЛИТЕ.

Съ тоя брой са свършва и вто-
рата година на „Ступанъ.“ До кол-
ко сме сполучили въ предполагае-
мата си цѣль, ние незнаеме, и до
колко сме могли да отговорим на
предначертанната си програма, то-
ва са намъ не пада да кажеме. Отъ
наша страна ще да кажеме само,
че ние сме полагали сички възмо-
жни усилия и жертви за подобре-
нието на листътъ си; но, съ жа-
лостъ го казваме, нашите съоте-
чественици не са отзоваха камъ
насъ така, както ние очаквахме, т.
е. не ни насърдчиха така, щото
да имаме възможностъ да издаваме
листътъ си, както ние мислѣхме,
по-чѣсто или двойно, отъ колкото
до сега. Но че можеме и да не по-
благодаримъ отъ се сърдце на о-
ние наши добри, — ако и малцина,
— настоятели и спомоществовате-
ли, които ни улесниха съ внася-
нието на спомоществованията си.
Дано не бѣде далечъ денътъ, въ
който да са види и нашето вѣст-
никарство улеснено и по-добре под-
помагано, както у другите народи!

Безъ да глѣдаме на мъжнотиите и
трудностите, които са посрѣщатъ
въ нашето вѣстникарско поприще,
ние са рѣшихме да продължаваме
и за напредъ издаването на в.
„Ступанъ.“ Отъ наша страна ние ще
да са стараеме, щото Ступанъ,
като домашенъ вѣстникъ, да бѣде
колкото са може съ по-разнообраз-
но и интересно съдържание върху
науката, домашната економия и зе-
мледѣлието. Тоя вѣстникъ е не по-
малко полезенъ и за жените, за ко-
ито твърде малко са пише у насъ,
а още по-малко съ оние наши же-
ни, които обичатъ прочитанието.
Голѣмината на „Ступанъ“ ще да
бѣде същата и ще да излиза, как-
то и до сега, единъ пътъ презъ мѣ-
сецътъ по 8 листа или 16 стра-
ници. Годишната цѣна е едно и по-
ловина (1½) бѣло медж. или 6½ фр.
На сѣки нашъ спомощ. ще да са пра-
ти безплатно по една книжка, която
ще да бѣде като притурка на Сту-
панъ. За да не ставатъ бѣркоти въ
раздаването на листовете, ние ще
да напечатаме имената на нашите
спомоществователи и ще да са залѣ-
пватъ на сѣки брой. За това молиме

настоятелите си да побързатъ и ни испратятъ колкото са може по-скоро имената на преномерантите.

На настоятелите са отстѣпва на десетъ едно. Дано баремъ тая година са поувеличи броятъ на нашите преномеранти!

Редакцията.

ПУБЛИКАТА И ВѢСТНИКАРСТВОТО.

Сѣка публика има потреба, и голѣма потреба отъ умственна храна; но тая умственна храна бива двойна: умственна храна за общо образование и учение, което е основа, темелъ, на специалното образование, — и специално образование, което нѣкой си е избралъ за презъ животътъ, като напримѣръ, докторъ на медицината, юристъ, филологъ, химикъ, архитектонъ и пр. и пр. За едното и за другото, т. е. за общото и за специалното образование, освѣтъ училищата, сж нужни и книги, вѣстници, политически и книжевни; списания за наука, образование и пр.; специални листове върху една стрѣка (клонъ, отрасль) отъ науката и др. т. Ако лиши те истинско-учениятъ и образованъ човѣкъ отъ тие срдѣства, отъ тая умственна храна, то той ще да бѣде като въ затворъ.

Най-първата умственна храна са добива въ училищата. Нѣкои свършватъ само по-долни училища, а нѣкои, които иматъ повече слѣдства и време, продължаватъ своето учение въ по-горни училища, отъ дѣто, като излѣзатъ, приематъ своите училищни свидѣтелства и са настапватъ нѣкои на своя частна работа, а нѣкои на общественна или на друга нѣкоя работа. Мпозина отъ тие, като сж отърсиле веднашъ отъ себе си училищния прахъ, отърсиле сж и сѣка воля за понатамнѣно интересование за наука и за книжевностъ. Като влѣзатъ въ практическитъ животъ, тие не са грижатъ за друго нищо, освѣтъ за своето материално щастие, исклучително за своите

частни интереси; то е за тѣхъ *все и вся*. Интересуванieto за наука, интересуванieto за народния животъ и развитие, за обогатяванieto на книжницата оставатъ много падалечъ отъ тѣхъ. Тѣмъ са чини, че за тѣхъ е доводно оная наука, която сж училище/и добили нѣкога въ училището.

Ние тука не щемъ да разглѣдаме въпросътъ: кой е кривъ за сичко тора, училищата ли, до колко сж тие криви и защо сж криви? Ние ще да попитаме само: Добива ли са сичката наука въ училището, и какво значение има животътъ за науката?

Нито ще да бѣде нѣкога, нито пакъ е било до сега, щото сичката наука да са изчерпаватъ само изъ училището. Единъ отъ първите ангелизки книжовници, Карлайлъ, е рѣкалъ: че библиотеките, богатите библиотеки сж най-добрите университети, ако само знае публиката да са ползува отъ тѣхъ. А училището е, което ни дава леснина, какъ да са ползуваме отъ тие громадни умствени богатства, то е, което ни показва пъктътъ, какъ трѣба самостоятелно и систематически да работиме; което ни дава оръжие въ ръцете и ни учи какъ да го упогрѣбляваме, какъ да го въртиме за да можеме да спечелимъ побѣдата на образованността; която ни дава скелетъ за да го напълниме ние. И така, науката не са спечелва само въ училището. Въ училището намираме сила, срдѣства и приуротавление за да можеме достигна до истинската и положителна наука и до образованieto.

Отъ тука са види, че истинската наука не са намира само въ училището. Тя е и въ книжницата, въ практическитъ животъ. Придобитото веднашъ богатство, ако не му са притури по нѣщо, то ще да намалѣе. За това трѣба се да му са притури малко-помалко. Така сжщо е и съ умственното богатство; пузно е да са допълвава недостатокътъ отъ училищните и теоритически познания съ трудъ и съ постоянно умствено занимание.

А животътъ? Каква голѣма важностъ

има той въ науката! Каква е науката, която придобиваме въ училищата само на теория, наспротивъ онаа, която натрупваме отъ опитъ въ практическитѣ животъ, като са увѣряваме подпълно за истините, за които сме слушали и въ училището! Науката и образованието не сж запаятъ, който, като са изучи единъ пътъ, да не му трѣба до толкова по-нататъшно усъвършенствувание; колкото съ повече познания са обогатяваме, толкова повече са наслаждаваме, толкова повече са осѣщаваме честити и задоволни. Книжнината за сѣки образованъ човѣкъ е допълнителна школа, школа за практическитѣ животъ.

Като има такава голѣма важность книжнината въ практическитѣ животъ за сѣки единъ народъ, то нека са попитаме, каква е нашата книжнина и какъ са поддържа тя? Нашата книжнина не е отговорила още и не отговаря подпълно на свойтъ задатокъ, на своето назначение; тя са държи на сила, едвамъ са крѣпи.

Сѣки искренъ патриотинъ ще да признае, че сички наши сънародници, които иматъ възможность и срѣдства да въздигнатъ нашата бѣдна отъ сѣка страна книжнина, сички, думаме, не са заузематъ за тая благородна цѣль; по една малка, твърде малка частъ отъ тѣхъ показватъ нѣкакво усилие да й спомогнатъ нравствено или материално. Казвале сме го други пътъ, казваме го и сега, че който иска да са увѣри за умственното развитие и за напредокътъ на единъ народъ, той нека поразгледъ неговата книжнина, нека смѣтне броятъ на читателите отъ тоя народъ, и тутакси ще да са увѣри за неговото умствено състояние.

Ако почитате нѣкого, защо пѣмаме много читатели, защо нашите вѣстници и периодически списания иматъ малко преномеранти и др. т., то вие ще да добиете отговоръ, че *алжизъ-веризи* нѣмало и не знамъ що си, а то сж само извинения види о грѣсѣхъ. Истина е, че *алжизъ-веризите* сж слаби за сега; но да ли е това единствен-

ната причина за студенината ни камъ нашата книжнина, камъ нашето народно развитие и образование?

Ако погледаме безбройните кафенета и кърчии (механи), които до сега сж са отворили и непрестанно са отварятъ у нашенско, то би помислили, че и у насъ така сжщо, както и другаде са распрѣсватъ вѣстниците, които сж изражение на дружественнигъ разговоръ, договоръ и работливостъ, че и у насъ са намира въ сѣко кафене баремъ нѣколко вѣстника, които да са четатъ отъ посѣтителите. Но, за голѣмъ нашъ срамъ, въ тие безбройни кафенета *à la mode* и кърчии ще да видѣме само едно единичко печатно произведение, ще да видѣме.... Какво мислите?—*Карти* (вниги за играње). Ето че и ние знаеме да са ползуваме отъ чудното и дивно изобретение на печатанието; по ние сме усвоили и приели само онова негово опчно произведение, което *отпропастява парите и убива скжпоцѣдното време*, което е таковаже пари; а отъ онова печатно произведение, въ което намира цѣлото човѣчество поставления какъ *най добре да употрѣби това златно време*, въ безбройните и многочислени наши събиралница нещете да намѣрите нито едно листенце (вѣстникъ)! Влезте въ нашите кафенета и вие ще да видите тамъ стари, срѣдня възраст и млади, насѣдале около масите, та едни играятъ на карти, други на дама, а трети на бiliarдъ,—сички заняти така, щото не знаятъ какво става около тѣхъ. Нужно ли е да ви казваме, че нашите читателща, съ малко исклучения, не са посѣщаватъ и не вършатъ почти никаква работа? Това, мислиме, не е за никого тайна.

Противните алжизъ-веризи не ни бъркатъ да киснѣме по цѣль денъ въ кафенетата, дѣто играеме на карти и губиме нравствено и материално, време и пари; да харчиме, дѣто трѣбало и петрѣбало, за нищо и за никакво, а да дадеме петъ пари за умствена храна, ние са скжпиме. Ние не казваме, че никакъ не трѣба да са станва въ ка-

фепетата, но сичко трѣба да става съ рѣдъ и умѣренность.

Сѣки, мислиме, желае да знае повече, да знае по-много работи, защото знанието е сила. А ако е така, то знанието са добива съ прочитание и отъ опитъ. Училище за възрастните сѣ въстаниците и книгите; тие сѣ на расположение сѣкому, който малко-много знае да прочита и който ги търси. А и трѣба да ги търсиме, ако сме хора.

МИСЛИ ВЪРХУ ЧОВѢЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ.

Кой не са е запитвалъ, защо е на тоя свѣтъ, защо живѣе? И самите поети сѣ са занимавале съ такива питання. И наистина, нѣма по-добро нѣщо за човѣкъ отъ това, ако знае да мисли за себе си, ако познава своето битие и задатокъ. Сократъ е изрѣкалъ слѣдующата велика мисаь, която има голѣмо значение: „познай самъ себе си“. Въ това познание дѣжи основата на вътрѣшната човѣческа свобода, която е днесъ владѣющата идея почѣм на сѣкаде въ свѣтътъ. Но отъ тие думи не са разбира, че сѣки трѣба да познае своите особености, да знае, на примѣръ, да държи точно и вѣрно свойтъ дневникъ. И това има значение въ дружеството, и това е потребно, но то има второстепенна важность. Когато са каже, „познай самъ себе си“, то значи да са познае човѣческата сжщность, да са упознаятъ основните сили на човѣкътъ, които дѣйствувать при сѣкиго едного, и споредъ това да са опредѣли: що е то животь и за какво служи.

За да са разбере добре задатокътъ на човѣческиятъ животь, не е доволно само остроумие, опитъ въ животьтъ и добръ воля. Безъ наука, безъ сериозна наука не може да са отговори на тие питання.

Човѣческата природа по свойтъ сжставъ е така устроена, што не престанно да са развива. Въобразете си само отъ нѣколко вѣка насамъ до кол-

ко е напреднало човѣческото развитие! Никой не може да каже, че преди нѣколко столѣтия е било така, както е днесъ. Човѣческиятъ задатокъ е да са стреми колкото са може се повече и повече камъ унапредванието. Сжвършенството би било най-голѣмото нѣщо, но човѣкъ като не е можѣлъ подпжлно да са усжвършенствува, то трѣба се повече и повече да са стрѣми камъ тая точка — камъ усжвършенствуванието. И така, задатокътъ на човѣческиятъ животь е не престанно да са развива и да са усжвършенствува човѣкътъ. А за да може човѣкъ да дѣйствува колкото са може по-сжвършенно, трѣба неговите мисли, чувства, осѣщания, да бждатъ по-сжвършенни. Ако силите на мислите му бждатъ по-сжвършенни, то той ще да мисли и по-добре; ако силите на чувствата му бждатъ по-сжвършенни, то, разбира са, ще да чувствува и по-добре. Но нито единъ смъртенъ не е сжвършенъ.

Задатокътъ на човѣческиятъ животь е още и да живѣе съ другите, да са дружи, да помага и да му помагать. Както са старае човѣкъ да пази себе си отъ сѣко зло, така трѣба да бжде и камъ другите. Но както човѣкъ не може да бжде подпжлно сжвършенъ, така сжщо не може да направи повече добро, отъ колкото трѣба да направи. Каквото и добро да е направилъ, той да не мисли, че е направилъ нѣщо повече, отъ колкото му е налагала джлжността.

Отъ добре разбраниятъ задатокъ на човѣческиятъ животь, отъ не престанното човѣческо развитие произлиза не престанниятъ напредокъ на цѣлото човѣчество. Отъ това, фамилиарното по-становление е основа на сички положителни закони, обичаи и навикновения; като свжрзка за раждане и отхраняване на дѣца. Фамилиарната свжрзка е основа на сичките други човѣчески свжрзки. Да обича човѣки своите, свойтъ родъ, а даже и цѣлото човѣчество, то е плодъ до нейде отъ тая свята свжрзка; по любовта камъ свойтъ родъ е още нѣкакъ по-голѣма,

отъ оная камъ цѣлото човѣчество. Тая любовъ са вдъхнува на дѣтето още когато е на майчините си гърди, вдъхнува му са винаги съ сладките звукове на майчиниятъ езикъ. Такава любовъ прави човѣкътъ, — но не сѣкиго, — да жертвова много за доброто на своятъ родъ. Тая любовъ и гордостъ народна помагатъ много за човѣческиятъ напредокъ.

Казахме вече, че човѣческиятъ напредокъ са распространява се повече и повече на сѣкаде. Човѣческото развитие, което отъ година на година зема се по-голѣми и по-голѣми размѣри, дава ни надѣжда, че най-послѣ науката и здравиятъ разумъ ще да побѣдятъ незнаието и предразсѣдоците. Столѣтия са изминаха, отъ както Астрономията е доказала, че земята са върти около осьта си и около слънцето, по още има на тая земя хора, които нищо не знаятъ за сичко това, и въ самите образовани народи има хиляди, а даже и милиони хора, които невѣрватъ откритията на Астрономията. Но броятъ на здравомислящите людие отъ день на день расте се повече и повече. Човѣчеството върви напредъ, и нѣма такава сила на земята, която може да спре тоя напредокъ.

Но само това е, че сички народи и народности паралелно, еднакво, не напредватъ. Има днесъ народи, които стоятъ много горе въ умствено и материално отношение, а други едвамъ захващатъ да са появяватъ на свѣтовниятъ театръ. Най-развитиятъ народъ обикновено има и най-голѣмо влияние върху човѣчеството. Но и сѣки народъ, слѣдъ като изиграе своята роль на слѣтовната сѣна, която му е опредѣлена отъ самата природа, отстъпва мѣсто на по-живиятъ народъ, на младото поколение. Но оние народи, които въ своето време съ принесли полза на човѣчеството, не сж забравени.

Като човѣчеството е създадено да напреднува, да са развива и да са усъвършенствува, то сѣки народъ, както и сѣки човѣкъ частно, е длъженъ да промишлява за своето унапредва-

ние въ сѣко едно отношение, да са старае колкото са може повече за своето развитие, и винаги да са стрѣми камъ усъвършенствуваието, което принася на човѣчеството множество добрини.

МОРАЛНА ИСТОРИЯ ЗА ЖЕНИТЕ.

Годежъ. — Свадба.

(Продължение).

Годежътъ е още едно приуготовление за брачниятъ животъ, и именно за това той (годежътъ) има значителна частъ въ брачниятъ моралъ. Онова временно разстояние, отъ сгодяването до вѣнчанието, дава на сгодените или на обручените случай да са запознаятъ единъ другиго, и отъ напредъ да искажатъ своята любовъ, която иматъ единъ камъ другиго. И свободни, и вързани, тие са изучаватъ единъ другиго, като са наслаждаватъ съ чистата и невинна сладостъ на оная обичъ и любовъ, която тогава са поражда, и вѣнчанието, на което тие дохождатъ съ ржка въ ржка, намъ са показва не както нѣкакво материално сжединение, по като най-голѣмо освѣщение на двѣ души, които сж са сжединили между себе си. Испания, Англия, а особено Германия, сж запазили въ тоя кратакъ периодъ, въ това временно разстояние — отъ сгодяването до вѣнчанието — тоя поетически и морални характеръ. Времето отъ сгодяването, отъ мѣната до вѣнчанието, въ Германия е истинската и най-весела епоха въ живота: щомъ са размѣнятъ обѣщанията измежду момакътъ и момата, щомъ са свърше мѣната, годеникътъ става тутакси като да е рожденъ синъ въ къщата на своятъ тещъ; да са разговаря съ своята годеница, върпата своя и бѣдѣща другарка, да ѝ пише и дору да излиза съ нея, то сж права, койго му дава самото негово име: годѣникъ, обрчникъ, вѣрепъ, защото това име значи зададена свѣта вѣра. Тамъ чѣсто са случаватъ, щото нѣкой младежъ, който

нѣма още осигорена и постоянна работа, или пакъ е още сиромашъ, та не може да са ожени, отива по чужди страни за да спечеле нѣкоя пара; като трѣгне, той зема и носи на рѣката си прѣстенъ, а въ скрѣето си любовъ, и неговата вѣрна го чака по нѣколко години, като го незабравя, а и тя не бива никога забравена. Нѣкога пакъ са случавя, щото той има да довършва или своята наука, или нѣкой запаятъ (художество) въ ближния градъ, та само недѣлниятъ денъ е неговъ, или по-добре тѣхенъ. Съ каква радостъ и веселостъ глѣда той да я види, а какъ го чака тя съ нетѣрпѣние! Тие сж изпълнени съ сладки надежди, съ благородни желаниа за сичко онова, което е добро и хубаво. Любовта е както и годината: за нея най-доброто време е пролѣтъта.

Истина е, че тие обичаи не сж безъ опасностъ, и родителската властъ трѣба да са упражни въ тоя случай, т. е. родителите трѣба да бждатъ внимателни въ свойятъ изборъ и надзоръ; но бракътъ може да са обнови само съ такива приуготовления.

А у французите са глѣда, щото вѣнчанието да става колекто са може по-скоро слѣдъ годежътъ. Законътъ и църквата сж отредиле три недѣли да трае измежду годежътъ и вѣнчанието; но хората съ пари скратяватъ това време на двѣ недѣли, а дори и на еднаесетъ дни. За тие еднаесетъ дни са глѣда, щото годеникътъ и годеницата да са не сжстанатъ никакъ безъ свѣдѣтели. Да не би пѣкакъ да са не аресатъ единъ другиго, да не би да са развали годежътъ. Отъ това най-много са боятъ родителите. Ще ли бжде честита женидбата за дѣвойката, това са и непитя, но само да са ожени...

У сички народи вѣрата и законите сж освѣтили часттъ на бракътъ, на женидбата, на свадбата съ обряди, които сж различни. Така напиримѣръ, Римляните сж имале една свадбена пѣсенъ, *sparqite nices*, която е пѣяна на Римлянките невѣсти, на които сж дѣлде косата съ копие и които земале

отъ майчините имъ обятия и ги пренасяле презъ прагътъ на мжжовата къща така, щото да не допре тя браката си до тоя прагъ. Индийскиятъ законодатель нарича сжединението на двама млади бракъ на небесните музиканти*). Въ Спарта, дѣто сичко е трѣбало да са усвоява, младоженецътъ е билъ длженъ скритомъ да земе своята невѣста, и то не нѣкоя млада дѣвойка, но доста възрастна и силна, която да може му отхрани ятки и здрави дѣца. Щомъ са е довеждала дѣвойката въ къщата на младоженецътъ, тутакси е дохождала и оная приятелка, която е била свята; тя отивала при невѣстата, отрѣзвала ѝ е косата до самата кожа, обличала я въ мжжко облекло, давала ѝ е мжжки обуца и, най-послѣ, я туряла на една сламена постѣлка, дѣто я е оставяла сама въ темнипята.

Имало е и има още у много народи различни свадбени обичаи, които тукъ сички не излагаме. Отъ тие свадбени обичаи има и такива, отъ които би са потѣрсила душата на човѣкътъ....

Ето ни на крайтъ на моминскиятъ животъ, когото разглѣдахме твърде на кратко за спѣстение на време и на мѣсто. Представля ни са сега животътъ на омжжената жена, който ще да разглѣдаме въ слѣдующите бройове на листътъ си.

ПИСМА ВЪРХУ ДОМАШНАТА ИГИЕНА.

V.

Колко е радостна и въстѣрженя новината, че въ къщи идва или е дошелъ новъ гостенинъ — дѣтенце! каква гордостъ о това за любезната майка! Дѣтенцето е славата на майката. Тя би дала животътъ си за него, толкосъ е голѣма нейната обичъ къмъ дребното сукаче.

Но не е доводно, щото майката да обича само своего дѣтенце. Не, не стига само ед

*) Ману, кн. III.

но просто обожаване, а главното е да знае какъ да го отхрани, какъ да го отглежда, а отсѣтиѣ, и какъ да го воспитае.

Ако има тѣжка работа, то е тая: овардванието на малкото дѣтенце!

Но въ сѣщото време тая работа е отъ неизмѣрима важность.

„Дѣтето е бащата на чловѣкътъ“ казалъ Воодевартъ: и въ тая негова дума са заключаватъ голѣмото значение, което има отгледванието въ първиятъ вѣзраст. А кому не е познато, че здравето дѣтинство само е каджрно да приготви добра старость?

Какъ и да е, а първите грижи на майката въ отгледванието на дѣтенцето ѣ трѣба да бждатъ разумни и освѣтени.

* *

Игенистите обикновенно раздѣлягъ дѣтинскиятъ вѣзраст на два дѣла: първо дѣтинство и второ дѣтинство. Първото дѣтинство трае отъ ражданието до втората година; а второто отъ двѣ год. до дванайсетъ или петнайсетъ години.

Първото дѣтинство са отличава по това, че въ него време ставите на дѣтенцето почиватъ да растатъ, явяватъ са нѣкои нови стави (зѣби и пр.) и външните нѣща влияятъ силно върху слабичката природа на дѣтенцето.

За да расте дѣтенцето има потребба отъ хранение, а хранението за да са извърши, потребна е голѣма работа отъ страна на сичките стави, които служатъ за хранителниятъ животъ (стомахътъ дробовете, сърдцето). Между това тие стави у дѣтенцето сѣ още слабички и деликати.

Напримѣръ, смилателниятъ апаратъ (наредъ) едванъ може да сѣли най-воденикавото нѣщо. Но природата е мъдра и умна распоредителка. Щомъ дѣтенцето дойде на божиятъ свѣтъ, то намѣрва въ оная, която го обича най-много, своята най-сгодна храна — млѣкото.

Млѣкото само по себѣ съдържа сички нѣща, които сѣ потребни за хранението и за рѣстеннето, а слѣдователно и за живѣянето на дѣтенцето. Нѣщо повече. Млѣкото е не само ѣстие пажно, но и приготвенно отъ по напредъ. Това сѣ доказва отъ сѣставътъ му.

Въ млѣкото са намѣрва: 1° вода, която

може да са гледа като едно питие; 2° казеумъ, т. е. таково азотно вѣщество, което служи за рѣстеннето, за подновяваннето на разните ставни части, и въ сѣщото време за докарванието на различни физиологически сили; 3° едно мазно вѣщество (масло) и едно захарно (млѣченъ шекеръ), които служатъ да даватъ на тѣлото потребната горѣщина, и 4° разни солни вѣщества, сгодни за нуждите на хранението. А науката ни доказва, че сѣка храна, която може сѣ полза да употрѣблява чловѣкъ, трѣба да са сѣстои отъ тѣзи четири части. Така млѣкото, и само млѣкото е достаточнo за хранение на сукачето. Сѣка друга храна е не сгодна и дору опасна за него.

Ето първото правило, върху което трѣба да са спира вниманието на сѣка млада майка. Хранено сѣ други вѣщества стомахътъ на сукачето не може да ги смѣли и вие виждате чѣсто, че дѣтето умира само и само отъ гладъ.

Наистина, въ случай на нужда, чорбиците, легките супи, месяни води могатъ да са употрѣбятъ като лесно смилателни ѣстия; но не трѣба сѣ това да са мисли, че тие допжниятъ хранението сѣ млѣко. Трѣба да ви кажа и това, че до сега не са е намѣрила нѣкоя храна, която да може да замѣсти млѣкото. „Безъ никакво извинение, казва учениятъ физиологъ Францъ Ф. Бекнартъ, не трѣба да даваме на дѣтето друго ѣстие, освѣнъ млѣко до десетиятъ месѣцъ или поне до осмиятъ.“

Млѣкото, това е най-изрядното ѣстие за първото дѣтинство, а майчинното млѣко, трѣба да приложимъ, е превъсходното. Да храни своето дѣтенце е обязанность на сѣка майка, обязанность, на която природата я свързва сѣ едно удоволствие. Освѣнъ това, тя не може да зарѣже тая обязанность безъ да са види ненаказанна отъ самата природа. Болѣстѣта, наистина, не щади никого, и майките не сѣ исключени отъ това правило; но въ такавъ случай ние ще кажемъ честита е тая майка, която намѣри въ гърдите на друга поддѣйка спасителната за своето чедо храна!

Колкото за искусствението хранение, т. е. за подлаанне сѣ млѣко отъ животни, това

е таково злоупотребление, което ние препоръчваме да избѣгва сѣка майка, освѣнз ако е принудена. Млѣкото на едрите животни, на кравите, на магариците, на козите, съдържахатъ напстина сѣщите нѣща, които съдържахатъ и майчиното млѣко; но въ пропорциите на тие нѣща има разлика. Освѣнз това, млѣчно е да са сѣгласи това млѣко съ възрастта и ставите на дѣтето. Нека да приложиме и това, че намѣсто да премине направо въ младото сѣщество, което ще нахрани, млѣкото остава нѣколко време изложено на въздухътъ, особито въ мѣсто, дѣто животното е отдалечено отъ дѣтето.

Между това самото поддояване има своите дълги и широки правила, особито когато дѣтето има злочестината да не са поддая отъ собственната си майка.

Колкото за сега ние са ограничаваме въ простото белѣжане на това важно и необходимо за пазение правило: „Освѣнз млѣкото сѣка друга храна е негодна и дору опасна за дѣтето.“

Тукъ, преди да свърша, нека ти помена и за нѣкои предразсѣдоци, които иматъ изобщо майките наспротивъ своите дѣца, когато никнатъ жбките. Ако дѣтето са разболѣе, ако нѣщо му докривѣе или зине да плаче, то майките казватъ: „никнатъ му жбки.“ По дѣтето има силна диария, но дѣтето страда, но дѣтето плаче та са ка са, но дѣтето вѣне и сѣхне . . . „никнатъ му жбки.“ вика нѣжната майка и са утѣшава. А най-подиръ? — Най-подиръ когато видятъ, че въ дѣтето не е останало вече освѣнз кости и кожа, когато то е готово да предаде духъ Богу: „викайте добриятъ лѣкаръ!“

Идва добриятъ лѣкаръ, пипа пулса, разпитва, прегледва, слуша и сѣжрква чело. Сичко напусто! Дѣтето е вече готово да са успокои на вѣки. Може ли да му даде жпвотъ науката, когато смъртъта е вече надвила и добила жертвата си?

Въ време на никнанието на жбки са явяватъ дѣйствително нѣкои слаби нерасположения въ дѣтенцето. Но тие сѣ слаби, а имено тие сѣ: едно уголѣмавание на плонито, нѣмание на охота за ѣдене, безпокоенъ сѣнз и малко кашление безъ да иматъ броншитъ. Освѣнз това, тие плачатъ безъ причина или за най-малката причина.

Извѣнз поменатите нерасположения, сѣка майка е длѣжна да знае, че болѣстъта е болѣстъ и иска сериозно продвардуювание. Цовикраниего на докторътъ е деобходимо и сѣко немарение е гибелно.

Да дума кой що ще, а азъ, друже, сѣнз на това мѣнине, че ние тѣглимо най-много отъ своето немарение. Въ вродъ немарение! Но Господъ да ни вразуми! Не забравяй приятельтъ си.

ЖЕНСКОТО ЗДРАВІЕ И ХУБОСТЪ.

Кога е жената хубава? На това питанне ни даватъ два сѣвсѣмъ противоположни единъ на други отговори. Мажте казватъ, че жената е хубава: ако притѣжава добри душевни качества, ако има благородна душа и добро сѣрдце. А жените другояче мислятъ. Тие казватъ: оная жена или дѣвойка е хубава, която са носи по „модата“, която разбира отъ новите етикети и отъ вон топ-тъ.

Сѣка жена и сѣка дѣвойка може да има истинска хубостъ, само да иска, ако са захови отъ се сѣрдце да развие подпжлно своите душевни дарби и способности, съ които е надарена отъ самата природа, а въ вънжашното си обхождане да бжде умѣренна така, щото да не преминава границата на умѣренността. Тие сѣ най-добрите сѣдства за женската хубостъ. Нека ги разглѣдаме отъ по-близо.

За да са развиятъ подпжлно сички добри качества, не е твърде лесна работа, както за жената, така и за мажтъ. Тука трѣба особено да са пази човѣкъ отъ легкомислието, грѣба да пази границата на своятъ кръгъ, а то ще да каже, че човѣкъ не трѣба да са простира повече отъ чергата си; не трѣба да са сравнява съ оние, които не може да стигне; не трѣба да ги подражава маймунски въ сѣка гѣхна стѣпка и отнасяние. Защото както е смѣшно, когато човѣкъ види нѣкоя жена отъ по-горенъ разрѣдъ, облечена въ селски дрѣхи, така сѣщо е смѣшно, когато видите една селѣнка облечена въ сѣвременните салонски облека. Да ти е драго да глѣдашъ селѣнката, когато е облечена въ селските си дрѣхи, които ѣ много приличатъ; но щомъ облече салонски,

или както казват по насъ коконски дрѣхи, то тя изгубва естественната си хубостъ, ама каквото и хубово лице да е имала; тя не е за тие дрѣхи. Сѣко истинно движение, сѣка нейна стѣпка е смѣшна. Не по-малко е смѣшно да глѣда човѣкъ майки дѣвойчета, които са гиздять, кичатъ и облачатъ както „годѣмите“ дѣвойки. Ами какъ ви са аресва една жена на възрастъ около 40 до 50 и повече години, които са облача по най-новата мода, ходи на висови чепичета съ токово отъ една нѣдя височина; туря на по-бѣлѣлата си вече глава кокъ и др. т.?

За да бѣде човѣкъ умѣренъ и природенъ, не е мѣчна работа. Да бѣдешъ умѣренъ, значи да бѣдешъ здравъ душевно и тѣлесно. Човѣкъ не трѣба сѣмъвршено да са отдава на своите извѣнрѣдни желания, на своите прищевки, на своите страсти, но е длъженъ да ги ограничава, да слуша тайнственните сѣвѣти на своятъ умъ и разумъ, които му показватъ правиятъ пътъ и го сѣвѣтуватъ да прави онова, що е добро, благородно и полезно. Какъ мислите, да ли не разбира сѣки, що е добро и що зло, що е полезно и що вредително? Ако има нѣкой такавъ, който да не може да различава доброто отъ злото, полезното отъ вредителното, то той е длъженъ да слуша добрите сѣвѣти на умните хора.

Сѣка Българка, която слуша и усвоява умните сѣвѣти, които са отнасятъ до нейниятъ животъ, до нейното добро; сѣка, думаме, Българка, която е умѣрена въ своите желания, която има рѣдовенъ животъ, която има добро сѣрдце и пр. и пр., тя ще да бѣде винаги здрава и хубава.

Душевната хубостъ стои много по-горе отъ тѣлесната. Най-хубавата жена става грозна, щомъ захванатъ да са сѣглѣдватъ брѣчки по лицето ѝ, а чудиме ѝ са, ако е душевно хубава, и тая истинна хубостъ е вѣчна, и до дълбока старостъ тя ще да има почитатели. Нейните добрини, нейните добри качества ще да са споменуватъ и хвалятъ и послѣ смъртта ѝ. Но бѣлилото и червилото, кринолините, коковите и незнатъ що си, не сѣ такива сръдства, които да могатъ чудно да расхубавятъ една жена или една дѣвойка. Хеле пакъ бѣлилото и червилото, — тие отрови, — страшно развалятъ и повреждатъ природната хубостъ на една

дѣвойка или на една жена. Ние вѣрваме, че тие (нѣкои госпожи и госпожиди) употребяватъ бѣлплото и червилото за да са покажатъ хубави и привлекателни повече на мъжкиятъ свѣтъ; но нека бѣдатъ увѣрени такива госпожиди, че по-голѣмата частъ, — да не кажеме сичка, — отъ тоя мъжски свѣтъ има отвращение отъ искусственно бѣлосанните и червисани лица. Това ние имъ го казваме въ искренността си, та ако щатъ нека ни вѣрватъ. Тие нѣща могатъ да занимаватъ и да залѣгватъ само оние, които сѣ слабоумни, а да обаятъ оние, които сѣ безумни. Умната жена познава и разбира своето високо назначение, своето високо мѣсто, което държи тя въ обществото, и споредъ това тя са старае, а и трѣба да са старае, да отговори на това високо назначение, за което е опредѣлена отъ самата природа. Благоразумната жена знае, че не живѣе само да бѣде полезна за индустрията и за фабрикантинътъ.

Дрѣхите иматъ голѣмо влияние на женската хубостъ. Питание е сега: какво трѣба да е женското облекло? — Ако облечете една кукла така или иначе, за нея е се едно; истинната хубостъ не може да бѣде нито по-голѣма, нито по-малка. Слѣдователно и жена, която не иска да бѣде проста кукла, нека не търси своята хубостъ въ „шарените дрѣхи.“ Коренътъ на женската хубостъ лѣжи въ нейната благородна душа, въ нейното добро сѣрдце и въ нейните добри качества.

Ами за какво многото кичение и труфение? Ти бѣди добра, та и въ обикновенните си дрѣхи ще да са аресашъ! Ако ли прекалишъ, то ще да та хвалятъ само предъ тебе, предъ лицето ти, а задъ гърбътъ ти ще да ти са смѣятъ и ще да та подиграватъ.

Немѣ жената нѣма по-благородно и по-високо назначение отъ това да са кичи и облача по модата? Цѣлъ свѣтъ напреднува, усѣмъвршенствува са, а нашиятъ красенъ полъ още са валя въ заблуденията отъ сръдниятъ вѣкъ! Въ 17-иятъ вѣкъ това е можало да са тѣрпи, но не и въ днешниятъ 19. вѣкъ — въ вѣкътъ на просвѣщението. Ние не искаме, а и не можеме да унищожиме „модите;“ единственното наше намѣрение е да са ограничатъ колкото са може.

Ние не сме отъ оние върли противници, които въставатъ съ сичките си сили противъ модите така, щото да ги унищожатъ съ единъ ударъ. Това нѣщо е не възможно; затова и ние не препоръчваме невъзможното, т. е. съвършенното унищожение на многословутите моди; но онова, което е възможно и което препоръчваме, е, — казахме го вече, — ограничението, т. е. да се не проминаватъ границите на умиреността. Затова и ние съветуваме нашите добри Българки, ако искатъ да бждатъ наистина хубави, нека са облачатъ съ по скромнички дрѣхи. Да са носи човѣкъ чисто, то е колкото добро, толкова нужно и полезно. Жената е, наистина, красно сътворение; но оная, която е „робиня“ на своите страсти и безвърни желания, е нѣкакъ отъвратителна.

Единъ нѣмски списателъ говори на своите сънародници така: „Жените отъ Германското поколение трѣба да са освободитъ отъ оковите на тие глупости и крайности; трѣба да са распожсагъ и строшатъ синджирите, въ които ги е оковала „модата.“ Модата е за романското племе, тя са съгласява съ тѣхното легкомислие; но на Германската сериозностъ тя никакъ не отговаря.“ — Това сж думи на нѣмецъ, отпавени камъ неговите сънародници. Ами ние какво да кажеме на нашите Българки? Когато „модата“ са презира въ Германия, и когато тая женска пустота и легкомислие не са съгласява съ сериозността на Германките, то ние що да съветуваме нашите еднородки? — Нищо друго, освѣтъ това: Когато вече Германците са трудятъ да са отърватъ отъ оние грѣхове, въ които сж затънале, то ние още повече трѣба да са пазиме, и да не приемаме онова, което другите отъ хвърлятъ и презиратъ. Ние не сме още до толкова много потънале въ тие грѣхове, ние имаме още време да размишляваме. Надѣваме са, че нашите свѣтни Българки ще да приежатъ нашиятъ братски и искренъ съветъ, и преди да захванатъ да са носятъ по „модата.“ ние ги молиме да са попитатъ: Да ли отговарятъ тие помодни и раскошни обичаи — на нашите народни обичаи? Да ли безъ тѣхъ не може да са живѣе? И да ли въ тѣхъ лѣжи сичкото щастие, доброчестина и задоволство? Оние отъ нашите добри Българки, които размислятъ малко по-

сериозно върху тие питання, върваме лесно ще са освободитъ отъ прекалените моди. Когато купуватъ или си правятъ нѣкоя дрѣха или друго нѣщо, тие нека зематъ само онова, което имъ са аресва и което е най-нужно, и ги увѣрляваме, че не ще да има вече такива страшни раскошности и луксуси (сахтанати) и че „тиранската мода,“ — тоя мораленъ и материаленъ убийца, — ще да са поизгуби. Но доста за това.

За да бжде жената здрава и хубава, между другото трѣба и тѣлесно да са движи, да са мърда, да работи, да ходи насамъ натакъ. Нашето тѣло, ако искаме да бжде здраво, трѣба да са движи, да работи — нужно е тѣлесното упражнение. Който не понапругне своите нерви баремъ два пѣти на день така, щото да са поиспоти малко, не може да бжде съвършенно здравъ. Много пѣти оние жени, които повечето си време преминаватъ въ сѣденне, биватъ слаби и неджгави, а оние мъже, които са движатъ, които работятъ и ходятъ насамъ натакъ, биватъ яски, силни и здрави. И така, жените биватъ най-много за това слаби, защото никакъ са ненапругатъ тѣлесно. Защо много жени са оплакватъ, че нѣматъ апетитъ (охота, ищахъ за ѣденне)? Защо ги боли чѣсто стомахътъ? Отъ каде имъ дохожда несвѣстица и други различни болести? Отъ „робското сѣденне,“ отъ неработеннето, отъ недвижимето.

Работеннето е животъ, а лѣнността — смъртъ. Каква е работата на нѣкои жени? Цѣлъ день сѣденне. Това робско сѣденне отслабя и изнемошва цѣлото тѣло; отъ него (сѣденнето) истрѣпватъ и отслабватъ нервите и жилите; кръвта имъ не може да тече правилно, и болестта е готова.

За това, д-ръ Реклама препоръчва на оние жени, които посгоянно работятъ съдошкомъ, да ходятъ и да са движатъ повече. Напруганнето на нервите ги подмладява, и само по гон начинъ могатъ да задържатъ трайна младостъ, здравие и хубостъ.

Ами по кой начинъ да си напругатъ нервите? Англичанката ги напруга така: тя сѣди въ голѣма къща, отдолу въ мазата (зимникъ) е готварницата, на първиятъ катъ (етажъ) е трапезарията, т. е. стаята за ѣдене, а на вториятъ катъ спалнята и станта за облачение; тя като са каче на горе и слиза

на доле по сълбите, доста ѝ е тая гимнастика или тѣлесно упражненио. Но защото такава къща не може да има сѣка Българка, за това ѝ са препоръчва да прави рѣдовно тѣлесно упражненио.

Движеннето насамъ нататакъ, хвърляние камане и скачаннето сѣ такожде тѣлесни упражнения. Първото и най-главно нѣщо за човѣкътъ е здравнето, а дѣто има здравие, тамъ има и хубостъ, и богатство, има сѣкакво задоволствие. А кой е тоя човѣкъ, който не желае това? Кому не сѣ мили здравнето и животътъ? Ние мислиме, че сѣки единъ най-много отъ сичко обича здравнето и животътъ си. Когато е така, то сѣки единъ, — мъжъ или жена, — е длъженъ строго да си пази здравнето. Ние ще са повърнеме да поговориме повечко върху женското здравие и хубостъ въ единъ отъ идущите бройове на листътъ си.

ВЪРХУ ИМОТЪТЪ.

„Имотътъ е душата
на животътъ“.

М.

За нищо въ свѣтътъ не ставатъ толкозъ преирия, колкото за богатството и бедността. Сѣки завижда на богатия и сѣки иска да стане богатъ. А що е богатство? Да имашъ много пари ли? Но туй не е толкова право, защото какво би ни служили много пари на нѣкой пустъ островъ? Но ще кажете, че мислите, да има човѣкъ много пари въ една земя населена, дѣто можемъ да си намеримъ сѣ парите много нѣщо. Туй добръ, но не е сичкото. Богатството е сичко, което е за насъ полезно и приятно. Сичко, което има цѣна, което може да послужи на човѣка за нѣкаква си потрѣба и да го задоволи; сичко, което може да са купи и да са продаде, къщи, лозие, ниви, ливади, жито, ечмикъ, сѣно, слама, добитакъ и пр. и пр.; сичко което са намира въ рѣцѣте на нѣкого казва са пмане, имотъ, а изобилие и извѣшакъ имотъ са нарича богатство. Който има толкова, колкото да живѣе по-отпустнато, отколкото трѣба, и при туй пакъ му остава имотъ, той са казва богатъ. Който може да живѣе добре, спорѣтъ както го изисква времето, той е заможенъ. Който са принуждава да са прибира за да не остане утре безъ хлѣбъ, той е немогътъ. Който са храни отъ работата си днесъ-за-днесъ, той е беденъ или сиромахъ, а който е принуденъ да си на у-

лицата, той е сетевъ сиромахъ. А какъ тѣй става човѣкъ богатъ? Ако не искаме да са обираме единъ други, а в нетрѣба да искаме, ние трѣба да са направимъ, за да размножимъ богатството на сичкото общество, т. е. да размножимъ туй, което има обществото: храната, произведенията на земята въобще, къщи, сѣчевата и сичко, което служи като срѣдство за да са задоволваме потрѣбите. Но туй може да стане само, когато работимъ и пѣстимъ, защото никой не може да стане богатъ, когато изида сичко, што са придобива. И тѣй за да забогатѣе едно общество, трѣба да сѣстои отъ хора пѣстовни, отъ членове, които не прѣскатъ сичко, що си изработватъ. А което са сиѣсти и опазн, то бива основата на богатството, което са умножава сѣ сѣко по-нататъшно пѣстенно. Тѣй прѣминува опазения имотъ отъ баща на синъ, отъ прадѣди на потомци, които сичките сѣ длъжни сѣщо да спомогнатъ за размноженнето на богатството; защото ако да прѣскаха потомците, што имъ е опасно отъ прадѣдите, за малко време сичкото общество би влѣзло въ таквозъ сѣстояние, въ каквото са намѣрва човѣкъ на пустъ ненаселенъ островъ. Сичко е добре ще кажете, но какъ може да размножава имота на народа и отечеството си овзи, който нѣма нищо? А какво мислите, да ли днесъ нѣма сѣкой дори и сиромаха повече, отколкото са имали мнозина тогава, когато била земята още малко населена, когато са развивали общества? Отъ него пакъ време богатството се повече и повече са размножавало и сичко, което имаме днесъ, е последица на работнието и пѣстеннето на сичките милиони души, които жилѣли преди насъ. Върху обработването на земята, сѣграждането на къщата, върху орѣдната и различните сѣчива, върху пѣтищата, мостовете, черковите, училищните сгради, индустриалните заведения, рудниците, фабриките, сѣ една дума върху сичкото богатство на обществото, работили сѣ нашите прадѣди и ний днесъ са ползуваме отъ трудовете имъ. Дѣто ще каже ние сме задлъжени на прадѣдите си. Отгуй още слѣдва, че общественото богатство ползува сѣкого. Отъ запазената гора си прави сграда и богатия в сирмаха. (Но има още нѣщо, което е потребно за размножаването на имота. То е сѣществуваннето на правата за имо опритежаннето. Ако да не е увѣренъ човѣкъ, че имота, който са придобива чѣсто и сѣ ктрива потъ, си остава за него или за тѣзи, които сѣ най-близки до сѣрцето му, ако да не е човѣкъ убѣденъ, че има на този свѣтъ право за владѣние имотъ, никакъ въротно

не щеше да работи повече, отъ колкото е потребно, за да си искара хлѣба, и тъй би трѣбало да захваща сѣкой отъ ново съ праздни рѣцѣ, защото не щѣха да оставятъ бащите нищо за наслѣдване, приживѣ. Само безопасността за ступаниването на спечеленото ускорява човѣческия напръдѣкъ. За туй е едно отъ най-светлите длъжности на едно общество да пази имота си, което постига чрезъ правителството си най-сигурно. Ако да не са пазеше имотовладѣнияето, сплитите щѣха да обиратъ слабо и лепивите прилежните. Зарадъ туй не е за похвала оная наука*), която не ще да прави разлика между мое и твое, и за която може да поговоримъ други пѣтъ.) Както казахме, богатството е излишъкъ на артѣка отгуй, което е потребно на човѣка за задоволеніето му. Срѣдствата за тая цѣль сѣ парите, стоки и различните провизии или потреби за въ живота. Наистина обикновено смѣтаме имота въ търговията сѣ пари, но и онзи е, разбира се, богатъ, който има въ свое ступаниване или владѣние таквизи нѣща, които може да обжне, ако трѣба на пари, и да си задоволи сѣка възможна потреба. И тъй погрѣшно опѣняватъ нѣкои си богатството на единъ човѣкъ или на единъ народъ или държавна само по множеството на парите, които притежана или владѣе. Единъ народъ е богатъ, когато са подигнати земедѣлнето и индустрията му, когато буца земята му доволно произвѣдения, единъ народъ е богатъ още, когато има параходи, желѣзници, пѣтица, въобще сѣчко, което доволно задоволява човѣческите потреби и когото подига земедѣлнето, индустрията и търговията. Единъ народъ може да има много пари, а че пакъ да не бѣде богатъ. Туй е доказано отъ сѣка страна. Единъ народъ като има много пари, а индустрия и износни занаяти малко, в когато не ражда земята му доволно, той осиромашава, защото изотвватъ сичките му пари навънъ. Тѣй Испанците, ксїто приеха въ земята си толкова злато отъ Мексико в срѣбро отъ Перу, осиромашаха отъ междоусобия боеве, невѣротърпимостъ и мързеливщина.

Слѣдва отгуй, че сѣкой трѣбѣ да работи, но да работи не като говедо, но като човѣкъ. Да размисли за края на работата си, да мисли или да научи леснина за по-сполучното ѣ искриване, а че чакъ тогазъ да са хване да я свърше. Инакъ напусто ще му пде труда, както днесъ напусто отива напръгавието на повечето членове на окаянното наше общество, ко-

ето наричатъ българско — било горѣно, спорѣтъ нѣкого си, а сега е почти нищо и никакво. И тѣй синда трѣба да узнаемъ правилото, че богатството дохожда отъ постоянно работиене, отъ подезип знания и отъ разбраванѣ степеніе. Но ще каже нѣкой, ако и да порасва богатството на една земля отъ работиенето и пѣстенпето на сѣкого, който живѣе на нея земля, то пакъ непомога сѣкому, защото богатството не са разхвърля еднакво. Комуго неоставили родители нищо, нѣма и нищо, даже и по е за окаяване, отколкото ако да живѣеше помежду едно бѣдно общество, на мѣсто въ общество, дѣго са размножава богатството, а той не приема отгуй ницѣлѣко. Тѣй не е. Сѣкой има полза, когато са размножава имота въ отечеството му. Помежду богати хора човѣкъ по-забогатява. Богатия различа, както е общенѣвѣство, повече, той не бѣде сухъ хлѣбъ и фасула, ами претопява дѣдайси агнеца, пидета и пр.; не пие вода и проста рѣкия, но скѣпо вино и солева (ако и вѣдна) мастика и пр.; не носи какви да е дрѣхи и съ прости кожѣ, но сукнеци, копрвени и съ скѣпи кожѣ; той неживѣе като сиромаша въ низка и проста кѣщица, но се гради кѣщи великолѣпни и сѣкакъ вътре съ покѣщеници исповѣденици. Сичките тѣзи нѣща той е принуденъ да си порѣча да му ги направятъ и заплаца за тѣхъ толкова повече, колкото сѣ по-добре направени; и тѣй немогния работникъ земе та направя тѣзи нѣща на богаташина и му отнема доволно паричките, разбира се най-почтено, съ пота на тѣлото си, както заповѣда самия нашъ Спасителъ, а не несправедливо, както са обогатили и са обогативатъ мнозина, съ пишието чужда сѣмла, отъ което са принудили единъ списателъ да изрече слѣдуюцїте, май горчивички за богатите, думи: „Работническиятъ класъ храни не само себе си, но кѣрпи и опѣзи на н с и о н е р и, които са наричатъ богати. Но нѣй не са сѣгласяваме, поне не напѣлно, съ изрекиция уведено изречение, толкова повече, защото не сичките богати, ако и за жалостъ до днесъ. повечето влизатъ подъ тая категория. То и споредъ вишнеченіето, богатите ползватъ и сиромасите. Но ще кажатъ нѣкои си, не щѣше ли да е по-добре, ако да са дадеше на сиромасите туй, което е неопотрѣбно на богатите: тѣй богатството щѣше да са раздѣли по-добрѣ и сиромасете щѣха да си живѣятъ по-охолно. Наистина разподѣлението на имота въобще би бѣло добро, особено ако можаше да пматъ сиромасите повече отъ колкото богатите, но безъ да са направили на богат-

* Тая наука са нарича комунизъмъ, а по-сѣдѣвателите ѣ-коммунисти.

те; другояче би трѣбало да са отнеме на богатите отъ богатството, което би било обираване, поне въ лицето на закона, и което би са осъществило само съ мечъ и огънь, само съ жървоприносна борба. Така наистина би станали сичките хора еднакви богати, по питанне е, да ли би било едно общество честито, ако да бѣха неговите членове равни само по имотъ? Общепзвѣстно е, че пълно равенство не са е още забелѣжвало въ нищо въ природата. Отъ лѣстата на едно дърво на пр. нито два не идатъ напълно равни. А кой човѣкъ е, който да бѣде напълно колкото другото спленъ, както тѣломъ, тъй и духомъ, и да бѣде тѣжко толково хубавъ или грозенъ, колкото другото? Подобнось забелѣжваме въ естеството чѣсто, но не и пълно равенство. Сичките човѣци еднакви ли сѣ трудолюбиви, дѣятелни, спѣстивни и предвидливи? Не сѣ, дето ще са каже и не можемъ да тѣрсимъ или да искаме, както нѣкои си искатъ, и човѣци равни по имотъ. Днесъ ако бѣдѣтъ, утре пакъ една ще надмине другия, защото той сѣ способността си ще умѣе да размножи имота си, та да има и за черни дѣти бѣли пари и да може да настави рожбите си тъй, както господъ дѣлъ. Нека свършимъ разсужденията си върху многа, който нарекохмѣ душата на живота, сѣ дума отъ сѣщето спасение (Ispâka Zakladové Hospodarství) изъ което посмѣвихмѣ най много да изчерпемъ материялъ за тоя членъ. Сѣкой народъ има за извършване голѣми работи, зарадъ които са изискватъ и голѣми разходи, които могатъ да излѣзатъ само отъ богатите. Такиви голѣми предприятия уголѣмяватъ общественото благосостояние, а ако да нѣмаше богати, нещѣше да има и подобни предприятия. Сетнѣ работниците не щѣха да нѣматъ много работа, защото само богатите даватъ много да са работи. Слѣдъ расподѣленieto на имота нѣмадо би толково работа за работниците, колкото има сега, защото сѣкой щеме да работи за себе си. Богатите даватъ на човѣка най-много сръдства за обогатяване. Сѣщата стока можешъ сѣкога по-сжжичко да продадешъ на единъ богатининъ. Туй са забелѣжва въ голѣмите градища, дѣто купувашъ сѣщото нѣщо въ махалата на сиромасите по-евтино, отъ колкото въ махалата на богатите. Най-после, най-много богатите подкрѣпятъ индустрията и пейния напредокъ; знайно е, че сѣко нѣщо, дору е ново, сирѣчу повече, отъ колкото като почне да са искара отъ сетнѣ повече. Ако да нѣмаше богатите, отначало никой нещѣше да купува отъ новата стока, тогачъ щѣха да преставатъ да вадятъ отъ нея

стока, и тъй индустрията нещѣше да отива напредъ. Сега добръ ли щѣше да е да са отнеме имота на богатите? Но ще кажете, другояче и не могатъ да са подигнатъ сиромасите. Не! Обществениято благосостояние може да са подигне и размножи и сѣ по-човѣшки сръдства. Тѣзи сръдства сѣ: разпространяването на просвѣщенieto, подобрѣването на земедѣлието, на мѣстната индустрия и на търговията и въобще разумното нарѣждане на сичкия животъ. И тъй спасението ни почива въ полезните знания и въ разумното работяние!

Кр. Ив. Мирский.

ПОЛЕЗНОТО И ВРЕДИТЕЛНО ДѢЙСТВИЕ НА ВОЗДУХЪТЪ И НА ТОПЛИНАТА ВЪРХУ ВИНОТО.

(Свършва са).

Въ миналия брой на листътъ си ние говорихмѣ вече за полезното дѣйствие на въздухътъ и на топлината върху виното; нека поразглѣдаме сега на кратко и вредителното имъ дѣйствие. Намъ е познато, че ако оставимѣ изложено на въздухътъ и на топло мѣсто млѣко, ѣстие или друго такова нѣщо, то непременно трѣба да са окисне, трѣба да са повреди и развали. Причината на това окисване е въздухътъ и топлината. Ние казахмѣ вече въ миналия брой, че въ въздухътъ са намиратъ единъ видъ микроскопически растѣния, семенца, които твърде лесно могатъ да са видятъ на мухолясалъ (плѣснивъ) хлѣбъ. Тие семенца, или въздухътъ, въ началото, щомъ захване да ври повото вино, сѣ необходими за врѣнieto, но отподире не трѣба въздухътъ да има достъпъ до виното. Но когато ври (кипи) новото вино, ако бѣде затулена враната на бѣчвата за да не влиза въздухъ вътре, то трѣба или да са прѣсне бѣчвата или да не може да ври виното. Какъ може да са направя така, щото да не влиза въздухъ въ бѣчвата и пакъ свободно да излиза възгленната киселина, която са образува когато ври виното, за това ние вече сме говорили и тука нѣма да повтаряме.

Казахмѣ по-горе, че млѣко или друго

такова нѣщо, ако са остави отворено на въздухътъ ще да са окисне, ще да са развали. Сѣщото са случавя и съ виното, ако са остави бѣчвата малко празна и враната на бѣчвата отворена; защото о-ние микроскопически растѣния, семенца, които са намиратъ въ въздухътъ, като влизатъ заедно съ въздухътъ презъ враната на непълната до горе и отворена бѣчва, тие са размножаватъ така много и бѣрзо въ виното, щото това вино не е възможно да бѣде много трайно и да не са развали. Виното има такожде своите болести, отъ които са и развали. Тие болести са пораждатъ освѣнъ отъ печистите и недобре измити бѣчви, отъ недобриятъ зимникъ, дѣто са намира виното, още и отъ тие семенца, които влизатъ презъ враната въ бѣчвата. Много пжти са случавя да бѣде виното кисело, възгорчиво, т. е. да нагарча, да са влече като лиги и др. т. Сичко това не е нищо друго, освѣнъ вински болести. Топлината, голѣмата топлина има така ожно голѣмо влияние за вкисването на виното. Сѣкому почти е познато, че за да озрѣе по-скоро оцетътъ, т. е. за да стане волкото са може по-скоро кисель, турятъ го на топло мѣсто или на горѣщо сажине. Дѣто ще да каже, че за да не са окисва виното, топлината не трѣба да бѣде много голѣма.

Отъ казанното до тука са разбира, че ако искаме да са неразвалитъ вината ни, то ние сме длжни да не оставяме никога бѣчвите отворени и не пжлни до горе. Ако нѣкой нѣма толкова вино за да напжне бѣчвата си до горе, то по-добре ще стори да го преточи въ помалка бѣчва, която може да са напжне. Друго нѣщо е съ онова вино, което са пие, т. е. което не е оставено за продавъ или да стои повече време. Такава бѣчва, отъ която са точи вино сѣки день, не може да бѣде до горе пжлна, но може да бѣде добре затулена така, щото да не влиза вътре въздухъ.

И така, сѣки винарь, който има повече вино, оставено за продавъ или за по-дълго време, трѣба да земе това въ внимание, ако иска да има по-добро ви-

но и да земе повече пари отъ него. Не по-малко внимание трѣба да са обѣрща и на топлината, която, както казахме, има голѣмо влияние върху добротата на виното.

ЗА ГЖСЕНИЦИТЕ.

Нашите читатели добре помнятъ какви бѣха това лѣто оплакванията отъ гжсениците. Наистина, гжсениците сж едно голѣмо зло за ступанинѣтъ. Идете ние лѣгостъ въ градината на единъ ступанинъ и поглѣдайте на какво сж заприличале неговите дървеса (вошки), неговото зеле и пр. сички оголени, безъ листе. Има много срдства за унищожението на тие толкова вредителни за ступанинѣтъ червеи; но най-сигурното и най-доброто е това, да са истреби семето, отъ което са излупватъ тие червеи — гжсениците.

Но преди сичко ние сме длжни да кажеме отъ каде дохождатъ лѣте тие гжсеници. Сѣкому почти е познато, що сж то сивлени буби, които, като са излупятъ изъ бубеното семе, живѣятъ нѣколко време, послѣ са завиватъ на мамули (пашкули) и най-послѣ отъ тие мамули изхвѣркатъ пеперуди, които сѣратъ бубеното семе, отъ което наново са излупватъ бубите, когато са наотили това семе. Сѣщото бива и съ ливите гжсеници. Пеперудите, които лѣте хвѣркатъ, изхвѣрчатъ своето семе по дърветата или другаде, дѣто са завива въ сухо листе за презъ зимата. Напролѣтъ, когато са стопли времето и когато дърветата почнатъ да са разцвѣтиватъ и да пушатъ листе, то пеперуденото семе, което са е намирало по дърветата завито въ сухо листе, захваща да са излупва и ето ви малките гжсеници, които порастватъ и правятъ толкова си пакости. Градините съ своите вошки сж кутило на гжсениците. Ако са намира семе отъ гжсеници по вошките и по другите дървета, то ще да пострадатъ отъ гжсениците не само вошките, но и другите растѣния, които са намиратъ на около, като зеле, цвѣкло, рѣпа, рѣпица и др. т.

Миналото лѣто преминахме презъ нѣкоп мѣста, дѣто гжсениците бѣха оголили не само дърветата, но и много други растѣния, отъ които не можеше да са очаква никаква облага.

Ние казахме вече, че най-доброто срдство да са не появляватъ толкова много гжсеници е да са истрѣби семето имъ. Но питане е, какъ да са истрѣби това семе?

Сѣки ступанинъ отъ сега та чакъ до напролѣтъ има доволно време да обикнал сво-

ите градини, своите вошки и други дървета въ градътъ, въ селото или на полето, и дѣто види гнѣздо, завитъ листъ, заповѣдено нѣщо да го събира и да го хвърля въ оганьтъ за да изгори. Въ тие гнѣзда и въ тие замотани листове са намира семето на пеперудите, отъ което са издупватъ послѣ гжсениците, когато са стоили времето. Освѣнъ това, мжхътъ трѣба да са чисти отъ дърветата и напуканата кора да са остѣргва, защото тие сж така сжщо скривалища, дѣто, ако не пеперудите, то други червеи скриватъ ейцата си или семето си. По тоя начинъ най-добре са запазватъ дърветата отъ вредителните гжсеници.

Това не е тѣшка работа. Излѣзте и са расходете въ градината си, поглѣдайте по клончетата на дърветата и вие ще да видите много такива замотани листе, въ които са намира семето на пеперудите. Тие листе неспрѣменно трѣба да са изгорятъ, ако искате тие дървета да иматъ листе презъ идущето лѣто.

Както когато са появятъ нѣкои прилѣпчиви болести по хората и по добитакътъ са распростиратъ по цѣли околности, и за ограничението на тие болести са употрѣбватъ една и сжщи срѣдства въ цѣлата околностъ. Дѣто са е появила болестъта, така сжщо трѣба и въ цѣлата околностъ, дѣто има много гжсеници, да са употрѣбватъ едни и сжщи срѣдства за истреблението имъ; защото ако са исчистятъ отъ гжсениците едни вошки, а други са оставятъ нечистени, то гжсениците отъ послѣдните ще да преманатъ на пжрвите, т. е. на чистените.

Преди нѣколко години са бѣше издала въ Австрия официална заповѣдь да са убиватъ пеперудите, и онзи, който убиваше повече пеперуди, приемаше награда.

Колко голѣмо зло праватъ оние, които убиватъ толкова си полезни птици, които истребятъ множество такива пеперуди, отъ които ставатъ гжсениците, и много други вредителни бубулечки.

ЗА ОРАНИЕТО.

Колко пѣти трѣба да са оре.

Колко пѣти трѣба да са оре една нива то не може да са опредѣли общо за всички земи, защото то зависи отъ това:

а) Каква е земята (пжстѣта); б) Какъ е обработвана тая земя; в) Какво растѣние е било сѣто на нея по преди, и г) Какво ще да са сѣе на тая земя.

а) 1. Кolkото е по-твѣрда (ягка) и по-жидкава земята, толкова повече пѣти трѣба да са оре; за това глинистата нива трѣба да са оре по-чѣсто, нежели пѣсчливата.

2) За рахлата и суха пѣсковита земя чѣстото оране не само че не е полезно, но още и вредително, защото такава земя и безъ това е рахла, та ако са оре чѣсто, то ще да бѣде много рахла така, щото малкото влага, която задържа, ще да са изгуби сжвршенно; а освѣнъ това и корените не могатъ да са заловятъ въ твѣрде много рахлата пжстѣ. За такава пжстѣ е много полезно в а л ѣ т ѣ, който притисва отъ горе пжстѣта така, щото да не може да са пжгуби сжвршенно влагата, която е потрѣбна за растѣнията.

3. Иловищата и варевита пжстѣ за ораннето стои измежду глинистата и пѣсчлива земя, т. е. не трѣба да са оре нито твѣрде много чѣсто, нито пакъ рѣдко.

4. Земя, въ която има доста зрѣлъ вече черноземъ, не трѣба толкова чѣсто да са оре, както оная, въ която има киселъ черноземъ; послѣдната трѣба да са оре по-чѣсто за това, за да са излага по-добре на воздухътъ, който подобрява такива земи.

5. Ако единъ видъ пжстѣ е сѣтсена съ друга, на пр. глина съ пѣсакъ, или безплодната подорна пжстѣ съ дълбоко оране са е искарада на горе, то такава земя, за да са размѣси добре, трѣба чѣсто да са оре.

б) 1. Кolkото повече буринъ (бжндраакъ) има въ една нива, толкова по чѣсто трѣба да са оре тая нива.

2. Нива, която са е преорала презъ есенъта и са е оставила на бразди презъ зимата, може да мине съ едно оране по-малко.

3. Оная земя, която попереди е слабо обработвана, трѣба по-чѣсто да са оре за да са поправи.

4. Дѣто са употрѣбватъ повече ордия за обработването на земята, като на пр. мотики, лизгари, тѣрнокопи и др. т. тѣмъ не е нужно чѣстото оране.

5. Дѣто са тори повече, или торѣтъ не о зрѣлъ, въ който има още много слама, тѣмъ така сжщо не е нужно чѣстото оране.

в) 1. Когато са обработва една нива на измѣна въ растѣнията, ораннето са спѣстѣва; защото въ такавъ случай едно растѣние приготвя нивата за друго. Така напримѣръ, дѣто са сѣе нѣкое растѣние за храна на добитакътъ; послѣ такова растѣние, което са окошава, като кукурузъ и др. т. и отъ което земята става по-рахла, по-чиста и по-влажна, то не е нужно много я чѣсто оране.

2. Ако едно растѣние е расло повече години на рѣдъ на една и сжща нива, като на пр. дѣтелина (звѣздѣлъ), трѣба тая нива да са оре повече пѣти.

г) 1. За есенината сѣйдба пѣкога трѣба по три пѣти да са оре, дордето за пролѣтната сѣйдба е доволно два пѣти да са оре, а нѣкога и единъ пѣтъ. Есенинѣ сѣйдби не на-

искватъ, щото нивата да бжде рахла, но про-
лѣтните изискватъ.

2. За оние растѣния, които оставатъ по-
вече време на една и съща нива, трѣба по-
чѣсто да се оре нивата, защото буряньтъ на-
расва твърде много.

3. А за онова растѣние, което е обработ-
вано съ окопаване и чистено отъ буряньтъ,
не трѣба чѣсто оране, особено ако е въ
доволно дълбока земя.

РАЗЛИЧНИ.

* Отрова отъ бакжрени сѣждо-
ве. — Чѣсто са случвало да са отравятъ хо-
ра, когато сж ъле нѣкои ѣстия, готвени и джр-
жени въ бакжрени сѣждове. Тая отрова са
образува: 1) когато са готвятъ ѣстия въ ба-
кжрени (медени) сѣждове, и послѣ са оста-
вятъ въ тие сѣждове да истинатъ; 2) Кога-
то са джржатъ кисели или мазни ѣстия въ
такива бакжрени сѣждове, които не сж до-
бре изтриги и оматъ, още по-лоше когато
не сж калансани. Виното, оцетътъ, маслото и
сѣка друга мазь когато са джржатъ много
време въ бакжрени сѣждове, особено ако
не сж добре калансани, са образува ед-
но зелено вѣщество, което са преобжрща на
много силна отрова. Бакжрътъ, въ който са
готвятъ ѣстия и послѣ са оставатъ да ис-
тинатъ, подъ влиянието на киселините и на
мазните материи са окисляватъ — образува
са зелена соль, а тая отровна соль са рас-
тваря въ ѣстнето. Сжщото става и въ оние
сѣждове, които не сж добре очистени и из-
мити. А оние бакжрени сѣждове, които сж
добре калансани, очистени и измити, и въ
които не са оставя ѣстнето да истине, не
дѣйствуватъ зле на нашнятъ организмъ. Не-
ка видимо сега какъ трѣба да са дѣкуватъ о-
ние, които сж са отровили отъ бакжрени сѣ-
дове.

Преди сичко на отровениятъ трѣба да са
даватъ такива срдства, които могатъ го на-
кара да бжла; а такива сж: 1) да му са
дадатъ нѣколко чаши засладена вода, и то
най-напредъ студена, дордего стоглиме дру-
га; 2) да са зематъ бѣлжците отъ шестъ
ейца, да са размѣсятъ съ вода и да имъ са
даде да пиятъ. Ако не са намѣрятъ тутакси
ейца, то намѣсго тѣхъ може да са земе бра-
шньо или мѣло, размѣсено съ вода. Бѣлж-
кътъ не трѣба да са преобжрща на пѣна. То-
ва срдство може да са употрѣби и противъ
отрова отъ цинкъ и живакъ.

* Продължение на животътъ въ
Франция. — Науката за пазението на здра-
вието, която въ послѣдното време са е

распространила въ Франция, кое чрезъ учи-
лищата, кое чрезъ различните списания вър-
ху игиената, — е направила, както ни увѣ-
рива статистиката, животътъ на човѣците
по-дългъ въ растояние на 40 години. Срѣд-
ната мѣрка на животътъ, т. е. бройатъ на
умрѣлите и тѣхните години, колкото сж жи-
вѣле, сжбрани наедно, и послѣ тоя сборъ
раздѣленъ съ годините на умрѣлите хора, е
слѣдующата: въ 1820 год. за мъжете 30 год.
и 2 мѣсеци, а за жените 32 год. и 8 мѣ-
сѣци. — въ 1830 год. за мъжете 32 год. а за
жените 35 год. — 1840 год. за мъжете 33
год. и 5 мѣсеци, а за жените 36 год. и 7
мѣсеци. — 1850 год. за мъжете 35 години,
а за жените 38 год. — 1860 год. за мъ-
жете 36 год. и 2 мѣсеци, а за жените 38
год. и 8 мѣсеци.

Споредъ тая статистика въ растояние на
40 год. животътъ на мъжете и на жените
въ Франция са е продължилъ цѣли шестъ
години. Отъ това довольно ясно са види кол-
ко помага науката за пазението на здравнето.

* Нѣкои бжрзлѣни. — По точно испи-
тване изнамѣрено е, че електрическата бжр-
зина въ една секунда преминава 464.000,000
метри (по 3 стѣпки); свѣтлината преминава
300,000 метри; гласътъ презъ жетѣзна жи-
ца 3485 метри; гласътъ презъ водата 1435
метри; гласътъ презъ въздухътъ само 332
метри; гжрмежътъ на топътъ 552 метри;
орелътъ въ хвжрканнето си 35 метри; пер-
виото осѣщанне въ тѣлото 28 метри; хрѣт-
ката въ тичанието си 25 метри; вѣтарътъ
20 метри; кравьта въ жилите по тѣлото 9
метри.

ИЗВѢСТІЕ.

При редакциите на в. „Ступанъ“
и на в. „Знание“ са намиратъ за
проданъ цѣли годишни течения отъ
I. и II. год. на „Ступанъ“, наши-
ти и налѣпени съ корици. Намира
са така сжщо и в. „Знание“ I. го-
дина. Който желае да си достави
цѣли годишни течения, било отъ
„Ступанъ“ или отъ „Знание“, мо-
же да са отнесе до сжщите ре-
дакции.

телските събори. Ние не знаемъ да ли е станало баремъ дума за това въ тѣзи учителски събори! Не знаемъ още по какви съображения и причини не са е зела въ внимание земледѣлческата наука. Може би да има нѣкои причини, но ние ги не знаеме. Но може би нѣкои да ни кажатъ: а че кой ще преподава тѣзи наука? За това ние искаме скромното си мнѣние въ 6 ѣ брой на листътъ си отъ миналата година. А най-после, до кога и отъ кога ще чакаме да поправи това? Ние мислимъ, че е дошло и минало биле време да са введе и въ нашите народни училища този колкото важенъ, толкова полезенъ и необходимъ за насъ предметъ — земледѣлческата наука. Ние правимъ тѣзи напомнювания съ горѣщото желание дано са земяха въ сериозно внимание поне отъ онѣзи учителски събори, които има и може да станатъ по празниците на Воскресение Христово и по главниятъ распусть на учениците презъ мѣсець Юлия. Дано бждемъ честити да явимъ на читателите си, че и въ насъ, дѣто земледѣлството е главенъ поминакъ, захвана да са мисли и работи за подобрието на заостаналото наше земледѣлие и скотовѣдство!

ЧИСТОТАТА Е ГЛАВНО УСЛОВИЕ ЗА ЗДРАВИЕТО.

Между най-големите злочестини, които често сполѣтватъ хората, спадатъ епидемическите (салагъини) и прилѣпчивите болести, защото като са появятъ въ нѣкои мѣста, чудно и бързо са разпространяватъ тѣй, щото дѣдаи си свѣтъ истребятъ, а и лѣковете въ нѣкои случаи малко помагатъ.

Епидемическа болестъ са нарича она, която въ нѣкое голѣмо или малко мѣсто тѣй вжрлува, щото твѣрде много хора измиратъ. На епидемически болѣсти са преобрѣщатъ и такива болѣсти, които отъ начало не сѣ били епидемически, като, напримѣръ, трѣска сжрдцеболъ и пр.

Прилѣпчиви болести са наричатъ

онѣзи, които могатъ да преминуватъ отъ единъ човѣкъ на други, т. е. единъ видъ прилѣпчиви болести, отъ които хората са молепсватъ (заразяватъ). Епидемическите болести, както казватъ лѣкарите, не сѣ сами по-себе си прилѣпчиви, но сѣ по-наташното си развивание и дългото си траяние могатъ да станатъ такива, т. е. прилѣпчиви.

Кои сѣ изворите, изъ които произлизатъ епидемическите болести, лѣкарите, не сѣ още сжгласни въ мнѣнията си; по въ това сѣ сжгласни, че болестъта веднашъ появена и подпомогната въ развиванието си отъ разни мизрии, които са нампратъ въ въздухътъ, както и отъ нечистите и не здрави живѣлища на хората. — твѣрде скоро са разпространяватъ и трѣбятъ толкова си свѣтъ. И тѣй, не само епидемически, но и прилѣпчиви болести могатъ малко или много да вжрлуватъ между хората, и колкото повече са подпомагатъ отъ нечистиятъ и отъ перѣдовниятъ животъ, толкова и по-мжно са лѣкуватъ такива болести.

Каквито и да би били изворите на епидемическите и прилѣпчиви болести, нѣма никакво сжмѣние, че такива болести най-мжно са появяватъ тамъ, или ако сѣ са появили, най-напредъ са изгубватъ тамъ, дѣто хората живѣятъ правиленъ, рѣдовенъ и умѣренъ животъ, и дѣто джржатъ чисто въ кжщи и около кжщи, защото отъ това зависи и *чистотата въ въздухътъ*, защото тя е главно условие за поддржане на доброто здравие и за поправяние на повреденното.

Както хората сѣ изложени на разни епидемически и прилѣпчиви болести, тѣй сѣщо и другите животни сѣ изложени на подобни болести. И тука въ повечето случаи зависи отъ човѣческата воля да са пресѣче пжтътъ на епидемическите и на прилѣпчивите болести, отъ които загива толкова домашенъ добитакъ (волове, крави, копе, овце и пр.); но и въ този случай *чистотата* е пакъ главно условие за да са предвари злото, защото сѣка болестъ,

а най-вече прилѣпчивата намира, тъй да кажемъ, храна въ нечистотията, и толкова по-бърже и по-силно са распространява измежду хората и другите животни, колкото околията е по-нечиста. Чистотата е половинъ здравие. Нечистотата дохожда или отъ растителното царство, или отъ животното, или пъкъ отъ двѣте наедно. Растителното и животното царства, съ едно име наричаме *органически тѣла*.

Дѣто гниятъ и са скапватъ органически (орждни) тѣла, тамъ са образуватъ и разпояжаватъ сѣкакви отровни и убийствени миризми и испарения, които сж много вредителни за здравнето на хората и на другите животни. Като преминува човѣкъ край нѣкои голѣми блатища, мочурливи мѣста, бари и други вонещи и застоени води и калове, ще усѣти нѣкакавъ си тѣжакъ, отвратителенъ и смърдливъ джхъ въ въздухътъ, и щомъ съ поотдалечи малко отъ тѣзи вонещи мѣста и захване да диха чистъ и здравъ въздухъ, тутакси ще огади една приятностъ въ диханието си и овъзи воня са изгубва. Още по неугодни, по неспособни, по-вредителни и по убийствени сж миризмите и испаренията тамъ, дѣто множество умрѣли животни са скапватъ и испялнать въздухътъ съ отровни миризми и вонии. Хората, които живѣятъ въ такива мѣста и които дихатъ и поематъ въ себе си отъ нездравиятъ въздухъ такива отровни миризми и испарения, изложени сж на постоянна и продължителна трѣска и на разни други болести, а и животътъ имъ не може да бѣде джлагъ, защото са отравятъ съ вредителните миризми и испарения на гниющите органически останки, и най-после умиратъ. Същото зло достигатъ и повечето отъ опѣзи хора, които живѣятъ въ ниски, тѣмни, мухулясали, влажни и миризливи живѣлища; и тука по причина на нечистиятъ и нездравъ въздухъ са развиватъ и размножаватъ нездравни миризми и испарения, отъ които безбройно множество хора загинватъ. Хората, които живѣятъ въ такива живѣлища, да не ка-

жемъ сами, не сж подпжлно здрави нито тогава, когато вжикашната околия е здрава, ами какво да кажемъ за състоянието на такива злочестници тогава, когато и вжнъ въ околността са появятъ епидемически болести? Тогава не е чудно, дѣто въ такива ниски, тѣмни и нечисти кжщи най-много вжрдуютъ епидемическите болести и тамъ хората падатъ като трѣва подъ косата. Съ жалостъ забѣлжваме, че и въ Видипъ има много семейства, които при не до тамъ здравиятъ климатъ, живѣятъ въ ниски и тѣмни кжщи, а нѣкои ако и да иматъ по-добри и повисоки кжщи, но живѣятъ зиме и лѣте въ най-долните катове на кжщата си, т. е. тамъ, дѣто е ниско и тѣмно. Това не е добро за здравнето; трѣба да са увѣримъ.

Опѣзи, които желаятъ да отклонятъ гореканните болести, преди сичко вай-напредъ трѣба да са погрижатъ за това, какъ да пресушатъ изворътъ, изъ който произтича злото. Трѣба да са изсушатъ блатищата, барите и мочурливите мѣста, та като пресжхнатъ тѣзи извори на злото, ще престанатъ да са размножаватъ миризмите отъ вонещите и гниущи вещества, а съ това и нездравите испарения. Истана, на много мѣста сждбата е хвжрлила човѣка на такова мѣсто, което не му е вжзможно да остави; въ такавъ случай човѣкъ трѣба да са предаде на неизбежната сждба. Но има много и премного случаи, дѣто човѣкъ самъ отъ небрѣжение трови въздухътъ и сжасява животътъ си.

Колко кжщи има, дѣто срѣдъ дворътъ са намиратъ бари пжлпи съ гнили отъ растителни и животни останки, които гниятъ въ водата и съ вредителните си испарения лѣтно време въ голѣмите горѣщици тровятъ въздухътъ, когато хората и животните дихатъ и поематъ въ себе си. Ами колко кжщи са намиратъ по селата, дѣто боклуците са хвжрлятъ подъ самите прозорци на кжщата! А само по селата ли? Въ много градове има дворове, дѣто като влесе човѣкъ вижда боклуци, нечисто-

тия и пр. Отъ много опити е доказано, че не само епидемическите, но и сички други болести най-напредъ са по-раждатъ и появяватъ на нечисти мѣста, отъ дѣто после са разширяватъ и распространяватъ и на други мѣста. Когато е тъй, могатъ ли избѣгна отъ разни болести онѣзи мѣста, които сѣкѣ испожлпена сѣ нечистотии, миризми и вредителни испарения? Ако въздухътъ е нечистъ и нездравъ въ сѣко време, то колко по нездравъ ще бѣде когато са появи пѣкоя епидемическа или при-лѣпчива болѣстъ!

Питание е сега, какъ би могаль да са държи въздухътъ чистъ и здравъ въ кѣщи и около кѣщи?

Зиме отваряй по пѣколко пакти на день вратата и прозорците на собите, а лѣте ги дръжъ дене отворени. Никога неоставяй да са пере въ кѣщи, особено дѣто са живѣе и спи, нито пакъ да са сушатъ нечисти и сухи дрѣхи, ризи, кърпи, чорапи, пелени и пр. Ако си припуденъ да живѣешъ въ ниски, влажни и плесенясаи стаи, то е много по-нуждно да са провѣтрятъ такива живѣлища, а освѣтъ това трѣба често да са покадяватъ съ такива вещества, съ които са чисти въздухътъ и за които по-долу ще споменемъ.

Днесъ е вече ясно доказано, че страпната болѣстъ холерата, която *кърдисва* дѣдай-си свѣтъ, са распространява отъ лошите миризми, а най-вече отъ човѣческата нечистота, която разваля водата, що я пиятъ хората. Не само тѣзи, но и сѣка друга нечистота трѣба да е далечъ отъ кладенците, чешмите и пр. По-премипалата година на Свѣтската изложба въ Виена ни разказваха, че единъ месаръ въ Виена, който не можилъ да продаде единъ денъ сичкото месо, което ималъ за проданъ, занесалъ го въ кѣщата си и го спустилъ да виси въ владенецътъ, що ималъ въ кѣщата си. Месото, види са, е захванало да са виписва, отъ което са повредила водата. Подиръ нѣколко дни, като пили отъ тѣзи вода, сички домашни са разболѣли и повечето отъ тѣхъ измрѣли. Тука са види

явно, че водата са е отровила, а въ това време въ Виена имаше и холера, ако и слаба, та дѣте наедно ускори-ли умиранието на гореказанните.

Вода близо до кѣщи е нуждна не само за домашниягъ добитакъ, но и за въ случай на пожаръ; ама трѣба да са държи чиста тѣзи вода. Който желае да има чистъ и здравъ въздухъ около кѣщата му, трѣба хлѣвовете, дамищата, кочините и пр. да бѣдатъ малко отдалечени отъ кѣщата. При това, ако са постарее сѣки ступанинъ още и за това, што винаги да бѣдатъ хлѣвеве чисти и добре провѣтрени, и често да постила съ суха слама на добитакатъ, то освѣтъ дѣто хлѣвовете ще бѣждатъ чисти и здрави, по много ще спомогне и за човѣческото здравие.

Това сѣ по-главните правила, които ако пази човѣкъ, ще има чистота въ кѣщата си и около кѣщата си, въ двортъ и въ хлѣвътъ си, а съ това ще запази своето здравие и здравieto на домашниягъ си добитакъ, но има случаи, особено ако са появятъ въ околността придѣпчиви или епидемически болести, било по хората или по добитакътъ, дѣто при вѣжикашната чистота трѣба да са употребятъ и нѣкои жившши срѣдства, съ които са унищожаватъ вредителните за здравieto испарения и миризми, а оттова въздухътъ са чисти, за което са и наричатъ *чистила за въздухътъ*.

(Продължава се.)

ЗА СОЛТА.

Готварската солъ е смѣсъ отъ *хлоръ*, който е отровителенъ, и отъ *натриумъ*; но има въ нея и нѣщо вода. Истина, *хлорътъ* самъ по-себе си е отровителенъ, но солта заедно съ *натриумътъ* не е отровителенъ. Солта е много потрѣбна, и то не само за соление на ястията, но и за храна, безъ която не бихме могли да живѣемъ; защото тя е главенъ сжставъ на крѣвѣта, както и на хрѣскавиците. Физиологията за човѣка ни учи, че единъ порасналъ човѣкъ има повече отъ 10-12 оки крѣвѣ, а сѣка

ока кръвъ има около 15-16 драми соль. Много соль са губи непрестанно изъ нашето тѣло презъ кожата, като са потимъ, съ изметътъ и пр., а тѣзи изгубена соль трѣба да са надомѣста, навакса. И въ растѣнията има соль, но защото солта въ тѣхъ е по-малко отъ солта въ животните, за това трѣба пхрвите по-добре да са солятъ отъ послѣдните. Колкото повече кръвъ има въ месото, толкова по-малко соль му трѣба.

Солта помага да са смеле по-скоро храната въ стомахътъ, като драгне желудачниятъ сокъ, ускорява растопението на бѣлтъчните вещества, както и на мастъта, която инакъ мъчно са растопява. Сѣки му е познато, че когато ѣде човѣкъ много солени ястия, то пие и много вода; но малцина сж овѣзи, които знаатъ отъ що бива това. Причината на това е, че солта земя нѣщо вода отъ кръвта за да са растопи въ нея, и отъ това жедността са уголѣмява.

Пресолени ястия не трѣба да са ѣдатъ, защото съ това са стѣгчава смиланието на храната въ стомахътъ, та ако не бѣде доволно и храната, кръвта са поврежда и оттова са пораждатъ бодести.

Нѣма сжмѣние, че солта е толкова стара храна, колкото е старъ и човѣческиятъ родъ, и напразно би търсили въ историята пародъ, или самъ човѣкъ, който да е жпвѣлъ безъ соль.

Както отслабва човѣското тѣло и най-после са поболѣва, ако не са храни съ нужната храна и вода, тѣй сжщо природата ще та накаже, ако не са хранимъ за пѣколко време и съ соль. *Мунгъ Паркъ*, който е пътувалъ изъ Африка по онѣзи мѣста, дѣто нѣма соль, билъ е принуденъ да са храни нѣколко дни съ бессолено ястие, и оттова до толкова билъ отслабналъ за соль, щото не е можилъ съ думи да го искаже, нито съ перо да го опише. Ако би жпвѣлъ той повече време тѣй, безъ сжмѣние тѣзи негова слабостъ би са преобърнала на болестъ.

Както въ човѣческата кръвъ, тѣй

сжщо и въ кръвта на животните има доста соль; оттова са разбира, че дивите народи, като са хранятъ съ сурово и кърваво месо, малко соль харчатъ. Оттова слѣдува, че ние, които са хранимъ съ варено и печено месо, лишено отъ кръвъ, трѣба да солимъ повече месото. — Такава важность има солта, като храна за човѣка. Ами какво да кажемъ за добитакътъ?

Че солта има голѣма важность и за добитакътъ, особено за млекопитающиятъ, не трѣба много доказателства. Грабливите животни, които са хранятъ съ месото на другите животни и съ кръвта имъ, нѣматъ нужда отъ соль, по сжщите причини, които погоре наведохме; но онзи добитакъ, който са храни съ трѣва, трѣба пакъ по сжщите причини да са храни и съ соль.

Теоретически и практически е доказано, че добитакътъ, на когото са е давало соль, бива по-угоенъ, по-тѣжстъ и по-якъ, и кравите даватъ повече млѣко, нежели онѣзи, на които не са е давало соль. Умните и вѣщи ступани сж забѣлѣжали, че една овца, която добива по 150 драми или по половина ока соль на мѣсець, заплаща тѣзи соль съ 4-5 оки повече месо, което направя повече отъ онѣзи овци, на които не са е давало соль. Освѣнъ избилното млѣко и месо озцете даватъ тѣй сжщо много по добра, по-гѣста и по-тѣжка вѣлна, ако имъ са дава соль. Нека зематъ въ внимание това онѣзи, които иматъ и хранятъ овце, както и други добитакъ, та да бждатъ увѣрени, че не ще са каятъ за онѣзи соль, що сж дали на овцете си.

Освѣнъ това солта има още и друга полза: тя служи още и като *лѣкъ* (цѣръ). Статистиците доказватъ, че пай-много са появяватъ разни прилѣпчиви болести по добитакътъ тамъ, дѣто твжрде малко или никакъ са не дава соль на добитакътъ, рѣдко и по-малко вярдуватъ такива болести по добитакътъ. Сега, когато на разни мѣста изъ отечеството ни са е появила болестъ по добитакътъ, трѣба повече да му са да-

азми, като са тури малко нѣщо такавъ варъ въ единъ ссѣдъ и са полѣе съ добаръ оцетъ, и са остави да стон въ хлѣвѣтъ, дордето захване да мирши на хлоръ. Но преди сичко това добитакѣтъ трѣба да са искара на вжнь, врагата и прозорците да са затворятъ и подиръ единъ четвъртъ (четирекъ) часъ пакъ да са вкара добитакѣтъ въ хлѣвѣтъ.

Когато има моръ (болестъ) по добитакѣтъ, не трѣба да са пуца въ хлѣвѣтъ никакавъ чуждъ добитакъ; най-добре е да са пои добитакѣтъ въ кщци въ корита. Въ който дворъ пѣма кладенецъ, трѣба да са носи чиста вода изъ ржнь и винаги да са наливъ въ водата по малко впримолъ (симпурна киселина) за да бѣде водата малко вжзкиселичка.

Добро срѣдство е и мангано-прекисела калия (*hypermanganosaures kali*), да са тури единъ драмъ на 10 оки вода.

Сподучливо може да са употрѣби тжй сжщо и чистъ креозотъ, който Д-ръ Миланъ Вишчанъ преди нѣколко години препорѣчилъ като добро срѣдство противъ прилѣпчивите болести.

Опытниятъ и вѣщъ економъ Надагъ бѣлѣжи въ своето сжппение „*Oekonomie-Verwalter*“, което сжтинение много са хвали, — слѣдующето:

Щомъ са появи болѣстѣта по говедата въ околията, тутакси трѣба да са вкаратъ коне въ говеждиятъ хлѣвъ; това са е показвало като защита противъ заразата.

Колкото за сигоренъ вжтрешенъ лѣкъ до сега още не е изнамѣренъ. Има само нѣколко правила, които, ако са пазятъ, ще са предвари и сире баремъ този страшенъ бичъ — морѣтъ по добитакѣтъ отъ прилѣпчиви болѣсти. Пне излагаме подолу нѣкои отъ тѣзи правила и ги препорѣчваме на вниманпето на онѣзи, които желаятъ да не вжрлуватъ и да не са распространяватъ тѣзи опустошителни болести по околията имъ, както и въ домѣтъ имъ:

1. Хлѣвѣтъ (ахжръ), въ който са джржи добитакѣтъ, трѣба да е свѣтливъ и често да са провѣтря; но когато добитакѣтъ е вжтре, не трѣба да преминува вѣтаръ отъ една страна на друга, т. е. про-

зорците, които стоятъ единъ срѣщу другъ, да не бждатъ отворени.

2. Трѣба да са дава на добитакѣтъ здрава храна и чпста вода.

3. Винаги, когато добитакѣтъ са искара на наша или на работа, или ижкь когато са храня въ хлѣвѣтъ, винаги трѣба да са преглѣжда, и ако са покаже нѣкой знакъ за болестъ тутакси да са предвари злото, като са употрѣбятъ предпазительните срѣдства.

4. Щомъ са заблѣжи, че са е появила каквато ще и да бѣде болестъ по добитакѣтъ, трѣба тутакси да са повика онзи, който разбира отъ тѣзи болѣсти, защото болестѣта лесно може да са преобжрне въ прилѣпчива.

5. Купенпята добитакъ трѣба да са джржи самъ (башка) 10-14 дни, за да са избѣгне болестѣта, ако би билъ боленъ този добитакъ.

Ако ли сж са появили вече прилѣпчиви болести, трѣба да са пазятъ слѣдующите правила:

1. Строго да са пазя да не би да са сжбира добитакѣтъ съ други вжжкашени добитакъ, и когато работи на полето, ако е хубаво времето, да не са кара въ домѣтъ, но да са оставя на полето.

2. Хората, които иматъ работа съ добитакѣтъ, не трѣба да са сжбиратъ съ други, или ако това е невжзможно, трѣба да обличатъ други дрѣхи, когато ще да идатъ въ хлѣвѣтъ при добитакѣтъ, а освѣнъ това да са и измиватъ.

3. Ако са е разболѣло нѣкое говедо, трѣба тутакси да са извади изъ хлѣвѣтъ и да са заведе на друго мѣсто.

4. Нито едно орждие или ссѣдъ, що сж употрѣблявани съ боленъ добитакъ, не трѣба да са употрѣблява съ здравъ добитакъ.

5. Загиналиятъ добитакъ не трѣба да са дере, т. е. кожата му да си остане на него, да са поспии съ варъ (керечъ) и да са зарови въ ископанъ трапъ, който да бѣде по-дълбокъ отъ единъ човѣшки бой.

6. Строго да са внимава да не би да са продаватъ кожи, мѣсо и др. отъ такива болни животни.

Тѣзи сж накратко нѣкои отъ правилата, които трѣба да са пазятъ, когато са появи таковы болестъ по добитакѣтъ, и ко-

ито пожелахме да представимъ на читателите си за въ случай на нужда. Но пжрвите, ако са пазятъ, много пжти са избѣгва здото, което би са случило.

БѢЛЪ ХЛѢБЪ ОТЪ КУКУРУЗНО БРАШНО.

По причина че пшеницата отъ день на день става по-сѣна, хората сж захванали отдавна вече да мислятъ съ какво би могли да я замѣнятъ, т. е. отъ какво друго би могли да правятъ хлѣбъ. Най-после са спреди при кукурузътъ.

Кукурузътъ по своите си химически сжстани части най-много са приближава до пшеницата, защото въ него има най-много хранителни вещества.

На много мѣста по Видинско и по Ломско са хранятъ хората повечето съ кукурузенъ хлѣбъ. За това и по тѣзи мѣста са сѣе и обработка много кукурузъ. Отдавна вече сж мислили хората, какъ би могли да правятъ колкото са може по-добро брашно отъ кукурузъ. Тѣй, напримѣръ, въ Франция и Алжирия, дѣто са сѣе и расте много кукурузъ, джлго време сж са занимавали съ това питание. И наистина, въ Франция сж изнамѣрили една особенна мѣлница (воденица), въ която мѣлятъ и правятъ изъ кукурузъ такова брашно, което, ако са размѣсе съ двѣ третини пшенично брашно дава много добаръ, бѣлъ и хранителенъ хлѣбъ. Тѣзи мѣлница е пзмислена отъ нѣкого си Бецъ-Пенотъ, и са намира вече по цѣла Франция и Алжирия.

Главното въ тѣзи мѣлница е, дѣто са пжржи най-напредъ кукурузътъ, защото въ кукурузътъ има много мазни или маслени вещества, които трѣба съ пжрженіето и сушеніето на кукурузътъ да извѣтреятъ изъ него — да са изгубятъ.

Въ кукурузното зжрно има слѣдующите химически сжстави:

Скорбѣла (нишпесте)	67.55
Азотисги вещества	12.50
Дикстринъ	4.00
Джрвени влаканца	5.90
Рудни вещества	1.25
Мастни вещества	8.80

100

Както са види отъ горните сжстави, въ кукурузното зжрно има 8.80 на стотѣхъ мастни сжстави, дордего въ пшеничното зжрно има само 1.5, а въ ржженото 2 на стотѣхъ. Тѣзи мастни вещества сж причина, за дѣто не може да стане отъ кукурузътъ добро брашно, ако са меле на обикновените воденици; защото воденичарските камани са подмазватъ съ тѣзи мастиности що са намираатъ въ кукурузътъ. За това трѣба кукурузътъ най-напредъ да са попсжрже баремъ въ пещи. Освѣтъ това, съ пжрженіето са изгубва и кристалността на зжрното и неможе да попива вода. Споменатиятъ Бецъ-Пенотъ нахвасвалъ кукурузътъ съ вода, после изцѣждалъ водата и тогава турялъ кукурузътъ да са мѣли. Зжрната като са триятъ, брашнените частици са отдѣлятъ отъ люспите и другите сжстави. На този начинъ мѣлно брашно бива много добро, а слѣдователно дава и много добаръ, здравъ и хранителенъ хлѣбъ. Тука сме длжжи да кажемъ и това, че, по миѣннето на докторите — лѣкарите, хлѣбъ, който е мѣсенъ само изъ кукурузено брашно, не е до тамъ здрава храна, защото причинява диарея. За това е по-добре кукурузното брашно да са размѣсва съ пшенично,

М Л Ъ К О.

Млѣкото, което нѣкои наричатъ бѣла кржвъ, служи за храна и за питье на хората. Млѣкото само — безъ никакви смѣси — може да ни храни, защото въ него има сички онѣзи вещества, сички онѣзи частици, отъ които са сжстои кржвта и въобще нашето тѣло. За слабите дѣца млѣкото е необходимо нужно, даже то е и единственната имъ храна. Млѣкото — както сѣки знае — е бѣла, непровидлива, сладка и угодно миризлива течность. Въ млѣкото има до 33 на стотѣхъ такива вещества, които правятъ кржвта, и са сжстои отъ растопено сирѣще, млѣчна захаръ отъ нѣкои соли, които са намираатъ въ кржвта, а най-много отъ вода, въ която плуватъ млѣчни и мазни мѣхурчета, пжлни съ масло. Тѣзи мѣхурчета сж много лѣки, и като са остави млѣкото да са устои, тѣ (мѣхурчетата) исплуватъ и са набиратъ отгоре надъ млѣкото, дѣто като са сжсжтатъ образуватъ с мѣтана (каймакъ). Кога са бута (мачка) каймакътъ, маслението му мѣхурчета са раскжсватъ на частици, които са сжединяватъ по-между си и като по-деки от-

дѣлятъ са отъ останалото течно и става масло, което има не само мастъ, но и сиринце, захаръ и соль. А най-много отъ онѣзи вещества, които сж били въ млѣкото оставатъ шу м и к ъ (изварѣ).

Ако стои млѣкото много време на въздухътъ, особено ако времето е топло, окисва са и са сжсиря. Провидливата, зеленикавата и рѣдка течностъ, въ която плува сжсиреното млѣко, нарича са сурватка, а сжсиреното вещество — сирени. Млѣкото са окисва и сжсирява за това, защото съ влиянието на въздухътъ и на топлината, сиринцето тѣй дѣйствува на млѣчната захаръ, щото тя (захаръта) са преобраща на млѣчна киселина.

По какво са познава доброто млѣко? Доброто млѣко е бѣло и малко синкаво, непровидливо, мазно, като го потриешъ между прѣстите си; миризмата му е угодна, вкусътъ — сладакъ, а когато са вари на повърхнината му става една кожица. Ако са пусти една капка добро млѣко у вода, ще потъне, а на некатътъ да стои като мехурчи, т. е. негрѣба да са разлива тѣзи капка.

Ако и да е млѣкото най-хранително ястие, но не са смисла въ стомахътъ тѣй лесно, както други нѣкои ястия; защото съ дѣйствието на желудачниятъ сокъ млѣкото са сжсирява въ голѣми или малки части въ видъ на сирени. Ако бждатъ тѣзи части голѣми и съ масло натрупани, желудачниятъ сокъ, които спомага за смиланieto, не може лесно да пробива въ това сжсирено млѣко, и много време трѣба за да са растопи и да са смѣли въ стомахътъ.

Млѣко, въ което има малко сиринце и масло, по лесно са смисла въ нашиятъ стомахъ, нежели онова, въ което има много масло. За да може по-лесно да са смѣли млѣкото въ стомахътъ, трѣба да са ѣде по-мѣка, и то винаги съ хлѣбъ, защото въ такавъ случай сиринцето на млѣкото са сжсирява въ стомахътъ на малки части, които желудачниятъ сокъ лесно растопява. За слабъ и болѣстенъ човѣкъ млѣкото не е твърде добра храна. Млѣкото е толкова по-добро, колкото повече има въ него сиринце (бѣлтъчни вещества), масло, млѣчна захаръ, които служатъ за храна на нашето тѣло. Въ млѣкото има 10 части бѣлтъчни вещества (въ които има и рудни частици), 10 части масло и 20 части захаръ. Пстина, млѣкото на сички млѣкопитающи животни са сжстои отъ еднакви сжстави, но пакъ са различава по това, дѣто у млѣкото на единъ видъ добитакъ има повече отъ тѣзи или онѣзи сжставни частици, до дѣто млѣкото на други видъ млѣкопитающи има по-малко отъ тѣзи частици. Тѣй на пр. у магарешкото млѣко има повече млѣчна захаръ, нежели въ кравито млѣко.

Защото млѣкото са окисва отъ въздухътъ и отъ топлината, трѣба да са туря на тъмни и студени мѣста и да са затуля добре за да не влиза много въздухъ при него. Млѣкото щомъ са издои, трѣба да са подварява.

Кисело млѣко ако са държи въ бакжрени или калаени ссждове, образуватъ са единъ видъ отровни соли, които сж вредителни за здравieto. За млѣко най-добри ссждове сж дървените и стжкитените, защото земните (прѣстените) и желѣзните ссждове могатъ да отровятъ млѣкото, ако сж калайдисани съ оловни калай (Glasur).

Болѣсти на млѣкото и какъ са лѣкуватъ.

И млѣкото има своите болѣсти, които сж:

1. Водностъ. Водността въ млѣкото става, ако кравата са храни съ много мокра храна, като съ мокра трѣва, сѣно или съ друга водна храна, отъ която стомахътъ на добитакътъ отслабва. Ако водността на млѣкото не е отъ нѣкоя друга болѣстъ, като отъ много разваленъ стомахъ, отъ много напжвание, то, ако са промѣни храната, лесно са поправа.

2. Лигаво млѣко дава малко и лошавъ каймакъ, както и невкусно масло. Лигавостъта на млѣкото става отъ разни болѣсти по кравите, отъ нечистотата на ссждовете, въ които сж държи млѣкото, отъ лошавата храна, като спарено и мухлясало и кисело сѣно. За да са избѣгне това, трѣба ссждовете да бждатъ чисти и храната добра.

3. Бързо окисване на млѣкото. Тѣзи болѣстъ са забѣлѣзва най-много въ онова млѣко, което са държи въ нечисти ссждове, когато времето е много горѣщо и когато гърми, ако сж чисти ссждовете, ако млѣкото щомъ са издои и са растуди и ако му са тури малко поташа или сода, то не може тѣй скоро да са окисва.

4. Горчевина на млѣкото са показва, ако то стои повече време; причината още са не знае. Каймакътъ на такова млѣко еднакво не са издигва на горе. Вкусътъ му е горчивъ и удара на воия. Такавъ каймакъ дава малко масло, което подиръ нѣколко дни става жжтитеникаво. Отъ такова горчиво млѣко са добива тѣй сжщо малко и лошо сирени, което скоро са разваля. Горчивото млѣко скоро повржда и друго здраво и добро млѣко, за това е нужно чисто да са държатъ ссждовете и мѣстото, дѣто стои млѣкото. Ако ли пжкъ млѣкото е горчиво отъ това, дѣто кравата е хранена съ горчива трѣва, или лѣкувана съ горчиви лѣкове, то горчевината на млѣкото ще са изгуби тутакси щомъ са престане да са даватъ на кравата горчиви лѣкове и горчива храна.

5. Чорвено, или кърваво бива млъкото на онъзи крави доилници, които сж пали таквази тръви, въ която има червена бол. Лъкътъ е лесенъ, пази кравите да не пасатъ таквази тръва. Често са случави да е млъкото червено и оттова, дѣто е помъсено съ кръвъ, но то не трае много време и не произлиза отъ нѣкоя вътрешна болѣсть, — може нѣкоя инсекта (бубулечка или др.) да е ухапала и мето на кравата. Въ такавъ случай, винето може да е отекло (надуто) и добре е да са поизмие съ варено семе отъ сѣно; освѣтъ това кравата трѣба да са пазятъ отъ студъ и да са храни съ добра храна.

6. Ако млъкото е синио, то е вредително за човѣшкото здравие, даже и отровно, ако са ѣде. Причината да бѣде млъкото синио е, — както искатъ да кажатъ нѣкои, — отъ нѣкаква си болѣсть въ стомахътъ, която става отъ простуда и са лѣкува съ глауберова солъ (въ спицарните). Млъкото не става синио отъ нѣкоя трѣва или друга храна, защото много пажти са е случавало, щото отъ стотина крави, които са хранятъ съ еднаква храна, само една има, на която млъкото бива синио.

Масло.

Ако са бие каймакъ въ нѣкой ссждъ, пукватъ са онъзи малки съ масло напънени мехурчета, които са намиратъ въ млъкото, рението наедно съставлява хранителността на млъкото. У 100 драми масло има 77 др. чисто масло, 21 др. сирене и 21 др. млъкъ захаръ, соли и вода.

Колкото повече сирене има у маслото, толкова повече са вкисва. Ако искаме да са не вкисва маслото, трѣба съвършено да отстранимъ сиренето отъ него. За да не са разваля скоро маслото, трѣба често да са мие или да са соли или пажъ да са растопява.

Маслото става отровно, ако са държи много време въ бакъренъ, калаенъ или тучени ссждове.

Сирение.

Сирението са състои отъ млъчно сирене, но въ него има много или малко масло, млъчни захаръ и други млъчни вещества. Сирението са дѣли на мазно (тжсто) и на слабо. Ако е направено отъ необрано млъко, т. е. отъ такова млъко, на което каймакътъ не е обранъ, то такова сирение са нарича мазно, ако ли е отъ обрано млъко — слабо. Мазното, или тжстото сирение е много по-хранително, нежели слабото. Швейцарското сирение, което спада въ тжстото сирение, е много добро. Сирението като са пали добре трѣба да са остави дорде преври или дозрѣе. Въхтото сирение, т. е. онова, което е добре станало, е много добро за ѣдене.

Ако и да е доста хранително сирението, но тежко са смилатъ въ стомахътъ, защото жедудачниятъ сокъ не може лесно да пробива въ него, по причина че е ягло и мазно. Колкото по-тжстно, по-мазно и по-ягло е сирението, толкова по-мжчно са и смилатъ. Сирението е доста хранително повече за това, защото въ него има много бѣлтъжъ.

Въ разваленото сирение са образува единъ видъ отрова, която причинява болѣсть въ гърлото и въ стомахътъ, повдига на бжванне, стѣга вратътъ, отежава гжтанието, причинява вжртоглавица и пр. Трѣба да са пазимъ отъ онова сирение, което е премного мокро, което накиселява и което е плѣсниво (мухулясало). Ако са отрови нѣкой отъ развалено сирение, трѣба тутакси да му са даде нѣщо за повращание — бжтване, а освѣтъ това нека пие чорба отъ варени граичеви и вжрбови кори, въ които има много тжпкава киселина. Да пие още и черно кафе.

Яйца.

Яйцата, както и млъкото п месото, не само че сж доста хранителни, но сж и леко смилатъ въ стомахътъ, ако сж непреварени (рови). У яйцата, както и у млъкото, има сички онъзи вещества, отъ които са състои нашата кръвъ и нашето тѣло. Яйцата са състоятъ отъ жжтъжъ, бѣлтъжъ и отъ чурупка. Жжтъжътъ са състои отъ единъ видъ масло, въ което има захаръ, жѣлъзо и фосфоръ. Жжтъжътъ като са свари може лесно да са дроби. Въ бѣлтъжътъ има соли, които са намиратъ и въ кръвта, както и нѣщо мазни мехурчета и захаръ. Когато са варятъ яйцата, бѣлтъжътъ пмъ заяква, побѣлѣва и става непровидливъ.

Яйцата могатъ да бжджтъ лесносмилателни и мжчносмилателни, и то зависи отъ това, да ли сж тѣ прѣсени или не, или да ли сж малко варени (рови) или преварени. Бѣлтъжътъ на яйцата са спихтява въ стомахътъ, както бива и съ млъкото, и трѣба жедудачниятъ сокъ да го растопи. И тжй, колкото сж по-яки, по-преварени яйцата, толкова по-мжчно са смилатъ въ стомахътъ. Най-лесно са смилатъ прѣсените яйца, за единъ до единъ и половина часъ ги нѣма вече въ стомахътъ; най-мжчно са смилатъ преварените яйца (за 3 до 3 1/2 часа), а особено тогава, когато не сж добре сдѣлкани.

Както е познато, яйцата като постоятъ нѣколко време на воздухътъ, лесно са развалятъ. Причината на това разваляние е воздухътъ, който влиза презъ шуплите (пори) на яйцата. Кислородътъ отъ воздухътъ, който е влизалъ въ яйцата презъ шуплите на чурупката, разваля яйцата, като захване най-напредъ бѣлтъжътъ да са имириса. За да са избѣгне това, добре е да са намазватъ яйцата съ ленено масло и да са турятъ въ

